

ERZURUM YOLCULUĞU

&

BYELKİN'İN ÖYKÜLERİ

ERZURUM YOLCULUĞU ve BYELKİN'İN ÖYKÜLERİ adlı yapıtlar Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi'nde Sn.Ataol Behramoğlu'nun izniyle basılmıştır.

Yayına hazırlayan: Egemen Berköz

Dizgi: Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.ř.

Baskı: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. şti.

Haziran 1999

PUşKİN

ERZURUM YOLCULUĞU

&

BYELKİN'İN ÖYKÜLERİ

Rusça'dan çeviren:

Ataol BEHRAMOĞLU

75. yıl coşkusuyla...

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve

toplum üzerinde aynı olması, zamanda ve mekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlara şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir.

23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı

Hasan Âli Yücel

SUNUŞ

Cumhuriyet'le başlayan Türk Aydınlanma Devrimi'nde, dünya klasiklerinin Hasan Âli Yücel öncülüğünde dilimize çevrilmesinin, kuşkusuz önemli payı vardır.

Cumhuriyet gazetesi olarak, Cumhuriyetimizin 75. yılında, bu etkinliği yineleyerek, Türk okuruna bir "Aydınlanma Kitaplığı" kazandırmak istedik.

Bu çerçevede, 1940'lı yıllardan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan dünya klasiklerini okurlarımıza sunmaya başladık.

Büyük ilgi gören bu etkinliği Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanmamış -ancak Aydınlanma Devrimi yarıda kalmasaydı yayınlanacağına kesinlikle inandığımız- dünya klasiklerini de katarak sürdürüyoruz.

Cumhuriyet

ÖNSÖZ

Doğumunun 200. yılında tüm dünyaca anılmakta olan büyük Rus yazarı Aleksandr Puşkin (1799 - 1837) her şeyden önce şair olarak tanınmakla birlikte, öykü-roman-anlatı türündeki yapıtlarıyla da Rus ve dünya edebiyatının en büyük yazarları arasındadır.

Bu kitapta sunulmakta olan yapıtlardan "Byelkin'in Öyküleri", süssüz, yalın bir üslupla yazılmış, gerçekçi, özlü sanat ürünleridir. Bu öykülerde Puşkin, sıradan halk insanlarını büyük bir yalınlıkla, humor duygusundan da yoksun olmayan kendine özgü gerçekçiliğiyle çizmiştir. "Menzil Bekçisi" öyküsünün kahramanları olan yaşlı bekçi ve kızı, daha sonraki büyük yapıtı "Yüzbaşının Kızı"nın kahramanları gibi Rus edebiyatının ölümsüz tiplerindedir. Gerek onlar, gerekse "Tabutçu'da tabut yapımcısı ve kızları, "Köylü Genç Bayan"da hizmetçi kızlar, uşaklar,

sevecen bir alaycılık ve duyguyla yaratılmış bütün bu tipler, gerçekçi Rus yazınına örnek oluşturmuşlar; Dostoyevski, Bekrasov, Tolstoy, Çehov, vb. daha sonraki dönemlerin birçok büyük Rus yazarı için tükenmez esin kaynakları olmuşlardır.

"Byelkin'in Öyküleri"yle birlikte sunduğumuz "Erzurum Yolculuğu" ise büyük yazarın gezi türünde yapıtıdır. Çarlık yönetiminin baskısı altında bunalan özgürlükçü Puşkin için yurtdışı yolculuğu büyük bir özlemdi. Yazık ki bu özlemi gerçekleştiremedi. Baskıcı yönetim büyük şaire yurtdışına çıkma izni vermedi. Buna karşılık Puşkin, 1829 yılındaki Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rus ordusuyla birlikte yola çıkarak Erzurum'a kadar geldi. 1836'da yayımlanan "Erzurum Yolculuğu" bu yolculuğun izlenimlerini yansıtır.

"Erzurum Yolculuğu" Puşkin'in çok yönlü zekâsının, kültürünün ışıltılarıyla parlayan, Batılı "oryantalist" yazarların bu alandaki ürünlerinden çok farklı bir yapıttır. Puşkin, oryantalistlerden farklı olarak, süslemeksizin ve abartmaksızın, Doğu'yu kendi kimliği ve özellikleriyle, yoksulluğu içindeki gururu ve tutarlılığıyla yansıtabilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu doğu bölgesiyle İstanbul arasındaki karşıtlık ve çelişkileri dahice bir öngörüyle sezebilmiş olan Aleksandr Puşkin, kitabında yer alan ("Yeniçeri Eminoğlu" takma adıyla yazılmış) şiirinde bu öngörü ve sezgilerini dile getirmiştir.

"Erzurum Yolculuğu"ndaki Kafkas doğası betimlerinin (şairin daha önceki dönemlerinin ürünleri olan "Kafkas Tutsağı" vb. destanlarındaki betimlerle birlikte), yıllar sonra bir başka büyük Rus yazarını, Maksim Gorki'yi derinden etkilemiş oldukları söylenebilir. Savaş alanı betimlerinin ise, "Sivastopol Öyküleri" ve hatta "Savaş ve Barış"ta Lev Tolstoy'u derinliğine etkilemiş olduğu açıklıkla görülebilmektedir: "Yolda yanlamasına uzanmış yatan genç bir Türk'ün cesedi önünde durdum. 18 yaşlarında bir delikanlıydı bu. Bir kızını andıran solgun yüzü henüz tazeliğini yitirmemişti. Sarı tozlar içinde, yatıyordu. Tıraşlı ensesinde bir kurşun yarası vardı..." Büyük bir yazarın insancıl bakışını yansıtan bu gerçekçi betim, bir savaş alanı görüntüsünü bütün tarih kitaplarından çok daha belirgin ve elle tutulurcasına gözler önünde canlandırmaktadır.

Aleksandr Puşkin, yalın gerçekçiliği, insancıl bakışı, özgün, akıcı anlatımı, kendi toplumunun ve çağının gerçeklerini yansıtabildiği için evrenselliğe ulaşmış tüm yapıtlarıyla, Rus ve dünya edebiyatının, doğumundan 200 yıl sonra olduğu gibi gelecekte de yeni kalmayı başaracak büyük şair ve yazarlarından biridir.

Ataol Behramoğlu

Mayıs 1999

ERZURUM YOLCULUĞU

1835

Bozkırlar. Bir Kalmuk çadırı. Kafkas suları. Askeri Gürcü yolu. Vladikafkas. Osetinlerin ölü gömme törenleri. Terek. Daryal geçiti. Karlı dağlardan geçiş. Gürcistan'a ilk bakış. Su kemerleri. Hüsrev Mirza. Duşet ilbayı.

... Moskova'dan Kaluga'ya, Belev'e ve Orel'e gittim. Böylece fazladan 200 verst yol aldım, ama Yermolov'u gördüm buna karşılık.(1) Kendisi Orel'de oturuyor. Çiftliği kentin yakınında bir yerde. Saat sekizde uğradığımda evde yoktu. Yermolov'un, dindar bir ihtiyar olan babasının evinde bulunabileceğini, kapısının da kentli memurlardan başka herkese açık olduğunu arabacımdan öğrendim. Bir saat sonra yeniden uğradığımda, Yermolov kendine özgü sevimliliğiyle karşıladı beni. Daha ilk bakışta, çoğu yandan yapılmış portrelerine hiç de benzemediğini gördüm. Yüzü değişmiş. Kül rengi gözleri pırıl pırıl, kır saçları fırça gibi dimdik. Herkül'ün bedenine bir kaplan başı kondurun; görünüşü tıpkı öyle. Yapmacık iğreti bir gülümseyiş dolaşüyor dudaklarında. Düşünceli olduğu ya da yüzünü astığı zaman çok daha yakışıklı oluyor. O sırada Dov'un şairane bir tablosunu andırıyor şaşılacak kadar. Yeşil bir Çerkez cepkeni vardı üzerinde. Odasının duvarlarında Kafkasya egemenliğinin anısı olan kılıçlar, hançerler asılıydı. İşsizlikten ne kadar sıkıldığı hemen belli oluyordu. Acı bir dille Paskeviç'ten söz etti birkaç kez. Kazandığı utkuları küçümsüyordu. Onu, boru sesiyle yıkılan kalelerin fatihi Navin'e benzetti. Yerivan kontunu İsrafil kontu diye adlandırıp şöyle dedi:

"Bırakın akıllı, becerikli bir paşayı; Şumla komutanı gibi dikbaşlı bir paşaya çatsa, Paskeviç yine hapyı yutar."

Paskeviç'in İran seferi sırasında çok başarılı olduğu, ondan farklı olduğunu göstermek isteyen zeki bir adamın bunu ancak biraz daha başarısız olmakla sağlayabileceği yolundaki bir sözü, Kont Tolstoy'un sözünü Yermolov'a ilettim. Güldü. Kabul etmedi bunu.

"İnsan ve para harcamada daha tutumlu davranabilirdi" dedi. Anılarımı yazdığını, ya da yazmak istediğini sanıyorum. Karamzin Tarihi'ni beğenmiyor.

"Rus halkının bir hiçlikten doğarak güce ve şana nasıl ulaştığını anlatacak ateşli bir kalem gerekli bize" diyor.

Prens Kurbski'nin anılarından con amore (2) söz ediyordu. Almanlar da paylarına düşeni aldılar.

"Elli yıl sonra, şimdiki seferde Alman generalleri falan filanın komutasında yardımcı bir Prusya ya da Avusturya ordusunun bulunduğunu sanacaklar."

Yanımda iki saat kaldım. Küçük adımı çıkaramadığı için üzüldü. İltifat ederek gönlümü almaya çalıştı. Edebiyattan da söz ettik birkaç kez. Griboyedov'un şiirlerini okurken, gülmekten elmacık kemiklerinin ağrıdığını söyledi. Hükümetten ve siyasetten hiç söz etmedik.

Kursk-Harkov yoluna sapacaktım az kalsın. Fakat Kursk meyhanesinde yenebilecek güzel bir

yemeği (yolculuklarda önemsiz sayılmaz bu) gözden çıkardım; Kursk meyhanesinden daha ilgi çekici olmayan Harkov Üniversitesi'ni ziyaret etmek konusunda da bir istek duymayıp dostoğru Tiflis yolunu tuttum.

Yollar Yelets'e kadar çok bozuktu. Tekerlekler, Odesa çamurunu aratmayan bir çamura saplandı birkaç kez. Yirmi dört saatte topu topu elli verst yol aldığımız günler oldu. Sonunda Voronej bozkırlarına ulaşarak geniş, yemyeşil bir ovada hızla ilerlemeye başladık. Novoçerkeska'da, benim gibi Tiflis'e giden Kont Puşkin'e rasladım (3). Birlikte yolculuğa karar verdik.

Avrupa'dan Asya'ya geçiş saatten saate belli oluyor. Yiten ormanların yerini sık ve bitek çayırlar alıyor. Tepeler yassılaşıyor. Bizim ormanlarımızda bulunmayan kuşlar görülmeye başlıyor. Büyük bir yolun başladığını gösteren tümseklere gözcü gibi tünemiş kartallar yolcuları gururla süzüyorlar. Bereketli otlaklarda.

Azgın kısrak sürüleri

Geziniyor gururla.

Kalmuklar, menzil (4) kulübelerinin yakınlarına yerleşmişler. Çadırlarının yanında, Orlovski'nin güzel desenlerinden tanıdığımız biçimsiz, tüylü katırları yayılıyor. Geçen gün, beyaz keçeyle kaplanmış kareli çubuk örgüden bir Kalmuk çadırına uğradım. Aile kahvaltıya hazırlanıyordu. Orta yerde bir kazan kaynıyor; duman, çadırın tepesinde açılmış bir delikten çıkıp gidiyordu. Güzelce bir Kalmuk kıızı oturmuş dikiş dikiyor, bir yandan da tütün içiyordu. Yanına oturarak:

- "Adın ne?" dedim.

- .....

- "Kaç yaşındasın?"

- "On sekiz."

- "Ne dikiyorsun?"

- "Şalvar."

- "Kime?"

- "Kendime."

Tütün çubuğunu bana uzattı; kendisi kahvaltıya oturdu. Kazanda koyun yağıyla tuzlu çay kaynıyordu. Kız kendi kepeçesini bana uzattı. Onu kırmak istemedim. Dişimi sıkarak biraz yedim. Başka bir halk mutfağının bundan daha kötü bir şey çıkaracağını sanmıyorum. Kemirmek için bir

şeyler istedim. Bir parça kuru kısrak eti verdiler. Ona da şükrettim. Kalmuk kızının cilveleri gözümü korkutmuştu. Çadırdan çarçabuk çıktım ve bu bozkır Kirke'sinden (5) hemen uzaklaştım.

Stavropol'e gelince, beni dokuz yıl önce büyüleyen bulutları gördüm yine. Orada, aynı yerde, göğün enginlerindeydiler. Kafkas Sıradağları'nın karlı doruklarıydı bunlar.

Georgiyevsk'ten geçerken içmelere uğradım. Büyük değişiklikler olmuştu. Benim zamanımda banyolar derme çatma kulübelerdeydi. Hiç insan eli değmemiş kaynaklar kayalardan fışkırır; dumanlar çıkararak, arkalarında beyaz, kırmızımtırak izler bırakarak dağın tepesinden çeşitli yerlere doğru akıp giderlerdi. Kaynar suyu ağaç kabuklarından kepeçlerle ya da kırık şişelerin dipleriyle alırdık. Çok güzel banyolar ve evler kurulmuş şimdi. İhlamur ağaçlarının gölgelediği bir yol Masuk Dağı'nın eteklerine kadar uzanıyordu. Her yanda sevimli patikalar, yeşil sıracıklar, düzgün çiçek tarhları, köprüler ve pavyonlar göze çarpıyordu. Kaynaklar onarılmış, kıyılarına kesme taşlar döşenmişti. Banyo duvarlarına belediye yönetmelikleri asılmıştı. Her yerde bir düzen, temizlik, güzellik egemendi.

Kafkasya içmelerinin şimdi çok daha kullanılabilir durumda olduğunu kabul ediyorum. Fakat onların o eski yabanılıklarını daha çok seviyordum ben. Sarp kayalıklardaki keçi yollarını, fundalıkları ve ara sıra tırmandığım çitsiz uçurumları kederle anımsadım. İçmelerden üzgün bir yürekle ayrılarak gerisin geri Georgiyevsk'e doğru yola çıktım. Az sonra gece bastırdı. Duru gökyüzünde yıldızlar kum gibi kaynıyordu. Podkum kıyısından ilerliyordum. Burada A. Rayevski ile oturur, ırmağın ezgilerini dinlerdik. Uzaklardaki yüce Peştü, çevresinde kümelenmiş uydularının arasında karardıkça karardı; sonra sisler içinde büsbütün görünmez oldu...

Ertesi gün daha ilerlere hareket ettik ve bir zamanlar il olan Yekaterinograd'a vardık.

Askeri Gürcü yolu Yekaterinograd'dan başlıyor. Büyük Posta yolu burada sona eriyor. Atlar Vladikafkas'a kadar kiralanıyor. Koruyucu olarak bir Kazak muhafız birliği, bir yaya birliği, bir de top veriyorlar. Posta, haftada iki kez kalkıyor ve yolcular da ona katılıyorlar. Bu bir fırsat sayılıyor.

Çok beklemedik. Posta ertesi gün geldi. Üçüncü günün sabahı saat dokuzda da yola koyulmaya hazırдық. Aşağı yukarı beş yüz kişilik bir kabile, toplanma bölgesinde bir araya gelmişti. Davul çalındı; yola dizildik. Top, yaya askerlerinin eşliğinde, önde gidiyordu. Onun arkasında kaleskalar, briçkalar, (6) bir kaleden bir başka kaleye giden askerlerin çadırlı arabaları dizilmişti. En arkadan da gıcırdaya gıcırdaya iki tekerli yük kağnıları geliyordu. Yanlarda katır ve sığır sürüleri koşuyor: Kementli, kamçılı yalkıcılar, sırtlarında yamçıları, bir o yana, bir bu yana at sürüyorlardı. Bütün bunlar önceleri çok hoşuma gitmişti ya bir süre sonra sıkılmaya başladım. Top birliği çok ağır ilerliyor, fitili tütüyor, askerler çubuklarını oradan ateşliyorlardı. Yürüyüşün yavaşlığı (ilk gün topu topu on beş verst ilerleyebilmiştik), kızgın sıcak, yiyecek içecek azlığı, geceyi geçirdiğimiz yerlerin rahatsızlığı ve kağnıların dinmek bilmeyen gıcırıtması en sonunda keyfimi iyice kaçırdı. Tatarlar kağnılarının gıcırıtmasıyla övünüyorlar. Şerefli insanların kimseden gizlisi saklısı olmazmış. Varsın yolculuk yaptıklarımı herkes işitsinmiş... Bir daha şerefine bu kadar düşkün bir toplulukla yolculuk etmek istemem doğrusu.

Yol, tekdüze uzayıp gidiyor. Çevremizde tepeler var. Kafkasların dorukları gökyüzüne her gün biraz daha yükseliyormuş gibi geliyor insana. Sık sık kaleler çıkıyor karşımıza. Hendekleri o

kadar ensiz ki, genç olsak bir hamlede atlayıp geçerdik. Toplar pas tutmuş, Kont Gudoviç zamanından bu yana ateş etmedikleri belli oluyor. Yıkık tabyalarda garnizonun tavukları, kazları geziniyor. Kalelerdeki kulübelere on yumurtayla bir çanak yoğurdu güçlkle edinebiliyoruz.

İlk ilgiçekici yer Minare Kalesi'ydi. Kafilemiz güzel bir vadi boyunca ilerliyordu. İhlamur ağaçlarının, çınarların gölgelediği höyükler vardı çevremizde. Vebadan ölmüş birkaç bin insanın mezarıydı bunlar. Üstlerinde, zehirli küllerden doğmuş çiçekler vardı. Sağda Kafkaslar'ın karlı dorukları parlıyor; büyük, ormanlık bir dağ yükseliyordu karşımızda. Klee, bu dağın arkasındaydı. Çevresinde bir köy yıkıntısı görülmüyordu. Bu köyün adı Tatartub'muş ve bir zamanlar Büyük Kabarda'nın en önemli köyüymüş. İnce, yapayalnız bir minare bir zamanlar burada insanların yaşadığını gösteriyordu. Kurumuş bir sel yatağının kıyısında taş yığınları arasında, ince bir güzellikle gökyüzüne yükseliyordu. İç merdiveni yıkılmamıştı daha. Basamakları tırmadım; artık molla seslerinin çınlamadığı şerefeye çıktım. Orada, tuğlaların üzerinde, ün düşkünün gezginlerin kazdığı birkaç belirsiz ad gördüm.

Görünüm gitgide güzelleşiyordu. Yalçın dağların eteklerindeydik. Tepelerinde, uzaktan böcekler gibi ufak görünen sürüler yayılıyordu. Çobanı da görebiliyorduk. Belki de bir zamanlar tutsak düşmüş, öylece de yaşlanıp gitmiş bir Rus'tu bu. Ara sıra höyüklere ve yıkıntılara raslıyorduk yine. Yolun kenarında birkaç tane mezar taşı vardı. Buraya, Çerkez geleneğine, en iyi biniciler gömülmüştü. Taşın üzerine oyulmuş kılıç ve hançer tasvirleri, savaşçı dededen savaşçı torunlara anı olarak kalmıştı.

Çerkezler nefret ediyorlar bizden. Geniş otlaklarından sürüp çıkarmışız onları. Köylerini yakıp yıkmışız, köklerini kurutmuşuz. Onlar da gitgide dağların derinliklerine çekiliyor, oradan baskınlar yapıyorlar. Barışçı Çerkezlerin dostluğuna da güvenilmez. İsyancı yoldaşlarına her an yardıma hazırdırlar. Ruhlarındaki şövalyelikten de eser kalmamış. Kendileriyle eşit sayıdaki Kazaklara pek seyrek saldırıyorlar. Yaya birliklerine hiç saldırmazlar. Topu görünce de tozu dumana katarak kaçıp giderler. Buna karşılık, güçsüz ya da savunmasız müfrezelere saldırmak fırsatını hiçbir zaman kaçırmazlar. Yaptıkları kötülükler dilden dile dolaşıyor buralarda. Kırım Tatarları gibi, bunların ellerinden de silahlarını almadıkça yola gelecekleri yok. Fakat, aralarında kan davası güttükleri için bu işi başarmak çok zor. Hançer ve kılıç, bedenlerinin ayrılmaz bir parçası olmuş. Bir Çerkez çocuğu, daha konuşmayı öğrenmeden bu silahları kullanmayı öğrenir. Adam öldürmek basit bir beden hareketi demektir onlar için. Tutsaklarını, günün birinde fidye karşılığında serbest bırakacaklarını umarak el altında bulundururlar. Fakat çok kötü davranırlar onlara. öldüresiye çalıştırır, çığ hamurla besler, akıllarına estikçe de döverler. Tutsakları çocuklar bekler. Bu çocuklar, en ufak bir söz üzerine, küçük kılıçlarıyla onları öldürmek hakkına sahiptirler. Geçenlerde, askerlere ateş açtığı için barışçı bir Çerkez yakalamışlardı. Adam, tüfeğinin uzun süredir dolu kaldığını söyleyerek kendini temize çıkarmaya çalışıyordu. Bu milletle nasıl uğraşırın? Karadeniz'in doğu kıyılarını ele geçirerek Çerkezlerin Türklerle ticaret yapmasına engel olabilir, böylece de onları bize yakınlaşmaya zorlayabiliriz belki. Zenginlik karşısında gözleri kamaşır da, yola gelirler bakarsınız. Semaver de önemli bir yenilik olurdu onlar için. Sonra; daha etkili, daha dürüst, çağımızın eğitimine daha uygun bir başka yol var: İncil'in öğütlenmesi. Çerkezler, yakın zamanlarda kabul ettiler Müslümanlığı. Onları etkileyen şey, Kuran havarilerinin serüvenleri olmuştur. Bu havarilerin arasında Kafkasya'yı uzun süre Rus egemenliğine karşı ayaklandıran, sonunda elimize geçip Soloveto Manastırı'nda ölen Mansur'un, bu olağanüstü adamın seçkin bir yeri var. Kafkasya, Hıristiyan misyonerler bekliyor. Fakat tembel insanlarız bizler. Canlı sözcükler yerine ölü harfler kullanmak, okuma yazma bilmeyen

kimselere dilsiz kitaplar yollamak daha kolayımıza geliyor.

Vladikafkas'a, dağların eşiği olan eski Kapkay'a vardık. Çevrede Osetin köyleri var. Bunlardan birini ziyaret edeyim dedim de, bir cenaze alayına rasgeldim. Bir dağ evinin kapısında insanlar birikmişti. İki öküz koşulu bir kağnı duruyordu avluda. Ölünün akrabaları ve dostları hüngün hüngür ağlayarak dört bir yandan geliyor, yumruklarıyla başlarını dövüyorlardı. Kadınlar ses çıkarmadan duruyorlardı. Bir yamçıya sardıkları ölüyü taşıyıp getirdiler.

... like a warrior taking his rest

Whith his martial cloak around him (7)

Kağnıya yerleştirdiler. Konuklardan biri ölünün tüfeğini aldı, barutunu üfledikten sonra cesedin yanına koydu. Kağnı hareket etti. Konuklar da onun arkasında yürüdüler. Ölüyü köyün otuz verst uzağına, dağlara gömeceklerdi. Ne yazık ki kimse bu törenlerin anlamını açıklayamadı bana.

Osetinler, Kafkas oymaklarının en yoksullarıdır. Kadınları oldukça güzel. Yolculara karşı da iyi davrandıkları söylenir. Hapiste yatan bir Osetin'in karısı ve kızıyla karşılaştım kentin kapısında. Adama yemek götürüyorlardı. ikisi de dingin ve cesur görünüyorlardı. fakat yanlarına yaklaştığımda başlarını eğdiler; yırtık pırtık çarşaflarına sarındılar. Kalede Çerkez amanatları (rehineleri) gördüm. Canlı, güzel çocuklardı bunlar. Sık sık yaramazlık ediyor, kaleden kaçıyorlarmış. Durumları yürekler acısıydı. Paçavralar içinde, yarı çıplaktılar. Pislikten yanlarına yaklaşılmıyordu. Tahta prangalar vurulmuştu kimilerine. Serbest bırakıldıktan sonra Vladikafkas'ta geçirdikleri günleri özlemiyorlardı sanırım.

Top birliği bizden ayrıldı. Yaya birliği ve Kazaklarla yola devam ettik. Kafkasya içlerine doğru ilerliyorduk. Gittikçe şiddetlenen boğuk bir uğultu geldi kulağımıza ve çeşitli yönlerde akıp giden Terek'i gördük. Biz ırmağın sol kıyısından ilerliyorduk. Dalgalar, köpek kulübelerine benzeyen küçük Osetin değirmenlerinin tekerleklerini çeviriyordu. Dağların derinliklerine doğru ilerledikçe boğaz daralıyordu. Kayalar arasına sıkışan Terek bulanık dalgalarıyla onlara çarpa çarpa akıyor, boğaz da bu akıntı boyunca kıvrıla kıvrıla uzayıp gidiyordu. Kayalar oyulmuş, parçalanmıştı. Ben yürüyerek ilerliyor, doğanın bu ürkütücü güzelliği karşısında büyülenmiş gibi sık sık duraklıyordum. Hava kapanıktı. Bulutlar dağların kararar doruklarına biriktikçe birikiyordu. Kont Puşkin ve Şernival Terek'e bakarak İmatra'yı anımsıyor. Kuzeyde uğuldayan ırmağı (8) üstün buluyorlardı. Fakat bu büyüleyici güzelliği hiçbir şeyle karşılaştıracak durumda değildim ben. Lars'a varmadan bir ara kafileden ayrıldım. Kocaman kayaların arasından anlatılmaz bir hırçınlıkla köpüre köpüre akıp giden Terek'e bakmaya başladım. Birdenbire bir asker bana doğru koşarak haykırdı:

"Durmayın efendimiz, öldürürler!"

Şaşırıp kaldım. Meğer bu darboğazda güvenlik içinde yaşayan haydut Osetinler, Terek boyunca yolculara ateş ederlermiş. Bir gün önce General Bekoviç'e ateş açmışlar. General, kurşunların arasından zor sıyrılıp geçmiş.

Bir kale yıkıntısı vardı kayaların üzerinde. Çevresini, barışçı Osetinlerin kırlangıç yuvalarını andıran evleri kuşatmıştı.

Gecelemek için Lars'ta kaldık. Burada karşılaştığımız bir Fransız gezgin, yolculuğumuzun ilerisi için gözümüzü korkuttu. Arabalarımızı Kobi'de bırakıp yola atla devam etmemizi öğütledi. Fransız'la birlikte, ilk kez, pis kokulu bir tulumdan Hahetin şarabı içerek İliada'nın şölenini anımsadık:

Ve keçi derisinden tulumlarla içtiğimiz şarap

Ne kadar hoştu!

Burada "Kafkas Tutsağı"nın (9) kirlenmiş, yıpranmış bir kopyası geçti elime. Onu büyük bir zevkle okuduğumu gizlemeyeceğim. Eksikleri olan bir şiir bu. Acemice yazılmış. Fakat şair birçok şeyin farkına varmış ve içtenlikle yazmış bunları.

Ertesi sabah yola koyulduk. Türk tutsaklar yol yapımında çalışıyorlardı. Yiyeceklerden yakındılar. Kara Rus ekmeğine alışamıyorlarmış. Bana, dostum Şeremetev'in Paris dönüşü söylediği sözü anımsattı bu:

"Paris yaşanacak yer değil arkadaş. Yiyecek bir şey yok. Kara ekmek bulamıyorsunuz!"

Lars'tan yedi verst ötede Daryal Karakolu var. Geçit de aynı adı taşıyor. Birbirine koşut iki kaya duvarının arasından geçiyor gibiyiz. Çok dar bir geçit bu. Bir gezginin yazdığı gibi, görmekle kalmıyor, içinde de duyuyorsun bunu. Başımızın üstünde bir gök parçası, mavi bir şerit gibi uzayıp gidiyor. Dağlardan kopup gelen küçük derecikler. Ganymede'in Kaçırılması'nı, Rembrant'ın tuhaf tablosunu anımsattı bana. Geçit tam Rembrant'ın zevkine göre aydınlatılmıştı zaten.

Terek kimi yerlerde kayaların dibini kemirmiş; kopup yuvarlanan taşlar yer yer yolu tıkamışlar. Karakolun yakınlarında, ırmağın üzerine küçük gözüpük bir köprü kurulmuş. İnsan onun üstünde kendini değirmende sanıyor. Köprü sallanıyor; Terek de değirmen taşlarını döndüren bir çark gibi uğulduyor.

Geçitin tam karşısında, yalçın kayaların üzerinde bir kale yıkıntısı görülüyordu. Söylenceye göre, geçite adını veren Kraliçe Darya saklanıyormuş bu kalede. Masal işte. Darya, eski Farsça'da kapı demektir. Pline'e göre, yanlış olarak Hazer kapıları diye adlandırılan Kafkas kapıları buradaymış. Geçit o zamanlar demir kirişli, ağaç kapılarla kapalıymış gerçekten de. Pline, bu kapıların arkasında Driodoris ırmağının aktığını söylüyor. Barbarların saldırısına karşı koymak için bir de kale kurulmuş burada; vs. Kont İ. Pototski'nin gezi notlarına bir göz atın. İspanyol romanları kadar ilgi çekici bulacaksınız.

Daryal'dan Kazbek'e doğru hareket ettik. Troitski Kapıları'nı gördük burada. (Barutla patlatılarak kayalarda oluşturulan bir kemer). Bir zamanlar altından bir yol geçiyormuş. Yatağımı sık sık değiştirerek Terek akıyor şimdi. Kazbek'e varmadan Azgın Dere'nin yakınından geçtik. Şiddetli

yağmurlar yağınca korkunç seller geliyormuş bu çukurdan. Biz geçerken kupkuruydu. Azgınlığı adındaydı sadece.

Kazbek köyü Kazbek Dağı'nın eteğindedir ve Prens Kazbek'in malıdır. Prens kırk beş yaşlarında bir adam. Boyu, Sezar dönemi fligelmanlarından da (10) uzun. Duhan'da bulduk kendisini. (Gürcü meyhanelerine duhan deniyor. Bizim Rus meyhanelerinden daha köhne, daha pasaklı yerler.)Duvarda göbekli, dört ayağını açmış, (öküz derisinden) bir tulum asılıydı. Bizim dev, tulumdan cihir (11) çekerek birkaç soru sordu bana. Unvanına ve kalıbına uygun bir saygıyla karşılık verdim. Çok dostça ayrıldı.

İnsan kısa zamanda alışıyor çevreye. Yirmi dört saat geçmeden, Terek'in uğultusu, tuhaf çağlayanları, kayalar ve uçurumlar ilgimi çekmez olmuştu artık. Bir an önce Tiflis'e varmak arzusuyla içim içime sığmıyordu. Bir zamanlar Çakırdağ yakınından da aynı umursamazlıkla geçmiştim. Fakat hava yağmurlu ve sisli olduğu için, şairin ufkun dayanağı dediği karlı Kazbek yamaçlarını da göremiyordum doğrusu.

İranlı bir prens bekliyordu. Kazbek'in biraz ötesinde karşımıza çıkan birkaç kaleska zaten dar olan yolu tıkamıştı. Arabalar geçeceği sırada kabile subayı, İranlı bir saray şairini götürdüğünü söyledi ve isteğim üzerine beni Fazıl Han'la tanıştırdı. Çevirmen yardımıyla, tumturaklı bir Doğulu tavrıyla söze başlamıştım ki; Fazıl Han benim saçma sapan sözlerime akıllı uslu karşılıklar verince ne kadar utandım! Beni Petersburg'da yeniden göreceğini umuyor, görüşmemizin kısalığından hayıflanıyordu vs. Kızarıp bozardım. Şakacı-tumturaklı konuşma tarzını bırakarak normal bir Batılı gibi konuşmak zorunda kaldım. Böylece de biz Ruslara özgü o alaycılığın cezasını çekmiş oldum. Bundan böyle insanları, kafalarındaki papağa ya da turnaklarındaki kınaya bakarak yargılamayacağım.

Kobi Karakolu Kreskovaya Dağı'nın eteklerindeydi. Bu dağ da aşmak zorundaydık. Geceyi karakolda geçirmeye karar vererek dağ nasıl geçeceğimizi düşünmeye koyulduk. Arabaları bırakarak Kazak atlarına mı binmeli, yoksa Osetinlerden kağrı mı kiralamalıydık? Ben ne olur ne olmaz diye, buraların yönetmeni Bay Çilyayev'e bütün kafilenin ağzından bir dilekçe yazdım; arabalar gelene kadar yatmaya çekildik.

Ertesi gün saat 12 sularında gürültüler, haykırışlar işittik ve olağanüstü bir görünümle karşılaştık. Yarı çıplak bir Osetin kalabalığının sürdüğü 18 çift genç, lagar öküz; dostum O***'nun hafif Venedik kaleskasını güçlükle sürüklüyordu. Bunu görünce hemen kararımı verdim. Ağır Petersburg kaleskamı gerisin geri Vladikafkas'a gönderecek, Tiflis'e atla gidecektim. Kont Puşkin buna yanaşmadı. Bin türlü ıvır zıvırla dolu briçkasını bir öküz sürüsüne çektirerek dağı tantanayla geçmeyi yeğledi. Ayrıldık. Ben, yolları gözden geçiren Ogarev'le birlikte hareket ettim.

Yol, 1827 Haziranı'nda oluşan bir toprak çöküntüsü boyunca ilerliyordu. Bu gibi kayşalar genel olarak yedi yılda bir oluyor. Muazzam bir yığın çökerek bir verst boyunca geçide saçılmış ve Terek'i tıkamış. Aşağı bölgelerdeki nöbetçiler çatırtıyı işitmişler ve nehrin nasıl hızla alçalıp kurduğunu görmüşler. Terek iki saatten önce aşamamış bu bendi. Kayşa öylesine korkunçtu!

Tepeye doğru yükseldikçe yükseliyorduk. Atlarımız, altında derecikler şırıldayan gevşek bir kar tabakası üzerinde güçlükle ilerliyorlardı. Ben şaşkınlık içinde yola bakıyor, arabaların buradan geçebileceğini aklım hiç kesmiyordu.

Boğuk bir çatırtı işitildi bu sırada. Bay Ogarev, "Yer kayması" dedi. Çevreye bakınca, ağır ağır, dökülüp saçılarak yamaçtan aşağı yuvarlanan bir kar topağı gördüm. Ufak çapta kayşalara sık sık raslanırmış burada. Geçen yıl bir Rus arabacısı Krestovoya dağından geçerken yine yer kayması olmuş; korkunç bir yığın, arabayı da, atı da, arabacıyı da uçurumdan aşağı sürükleyip götürmüştü.

Doruğa varmıştık. Granitten yapılmış bir haç var burada. Bu eski anıtı sonradan Yermolov onartmış.

Yolcular burada genellikle arabadan iner, uçurumu yürüyerek geçerler. Bir süre önce yabancı bir konsolos geçiyormuş buradan. Adam korkudan gözlerini bağlatmış. Koluna girip geçirmişler. Bağı çözdüklerinde diz çöküp Tanrı'ya şükürler etmiş. Kılavuzlar şaşıp kalmışlar.

Müthiş Kafkasya'dan tatlı Gürcistan'a geçiş insanı bir anda büyülüyor. Güney rüzgârı yüzünü okşamaya başlıyor. Gut Dağı'nın tepesine vardığımızda, tehlikeli bir yolun döne döne indiği üç verstlik bir uçurumun dibinde; minyatürleşen Kayşaur Ovası, dört bir yanına saçılmış kayalıklar, bahçeler ve gümüş şerit gibi kıvrıla kıvrıla akıp giden Aragva Deresi gözlerinizin önüne seriliyor.

Ovaya indik. Duru gökyüzünde yeni ay göründü. Sessiz ılık bir akşam meltemi esiyordu. Geceyi Aragva kıyısında, Bay Çilyayev'in evinde geçirdim. Ertesi gün konuksever ev sahibine veda ederek daha ötelere gitmek üzere yeniden yola koyuldum.

Artık Gürcistan'dayım. İnsanı ürküten dağ geçitlerinin ve müthiş Terek'in yerini, şen Aragva'nın suladığı ışıklı ovalar aldı. Çıplak kayalar yerine, yeşil dağlar, meyve ağaçları görüyorum çevremde. Sık sık gördüğüm su kemerleri buralıların ileri bir uygarlık düzeyine sahip olduğunu gösteriyor. Hele bir tanesinin optik düzeni şaşkına çevirdi beni. Dağın üstünden gelen su, aşağıdan yukarıya akıyormuş gibi görünüyordu.

Paysanaur'da atları değiştirmek için mola verdim. İran prensini geçiren Rus subayına rasladım orada. Az sonra çingirak sesleri işittim. Asya geleneğine göre yüklenmiş birbirine bağlı bir katır sürüsünün yola dizildiğini gördüm. Atların gelmesini beklemeden yürüyerek yola koyuldum Ananur'dan yarım verst ötede, bir yol dönemecinde Hüsrev Mirza'yla (12) karşılaştım. Arabaları duruyordu. Prens beni arabasında otururken görüp başıyla selamladı. Karşılaşmamızdan birkaç saat sonra dağlılar Prens'e saldırmışlar. Hüsrev kurşun seslerini işitince arabadan fırlamış; bir ata bindiği gibi tozu dumana katıp gitmiş. Yanındaki Ruslar onun bu gözüpekliliğine şaşıp kalmışlar. Bana kalırsa; arabaya alışık olmayan genç Asyalı, onu sığınaktan çok, bir tuzak gibi gördüğü için böyle davranmıştır.

Ananur'a hiç yorulmadan ulaştım. Atlarım gelmemiş daha. Duşet kentine topu topu on verstlik bir yol kaldığını öğrenince yine yayan yapıldak yola düştüm. Fakat yolun dağa saracağını bilmiyordum. Bu on verst, yirmi verste bedeldi doğrusu.

Akşam gelip çattı. Durmadan yükseliyordum. Yol belliydi. Fakat kaynak bölgelerinin balçığı yer yer dizlerime kadar çıkıyordu. Adamakıllı yorulmuştum. Karanlık gitgide yoğunlaşıyordu. Ulumalar ve köpek havlamaları işitince kente yaklaştığımı sanarak sevindim. Yanılmışım. Gürcü çobanlarının köpekleri havlıyormuş. Uluyanlar da buralarda pek bol bulunan çakallarmış.

Tezcanlılığıma ilençler yağdırıyordum. Fakat yapacak bir şey de yoktu artık. Neden sonra, gece yarısına doğru ışıklar gördüm ve ağaçların gölgelediği evler arasında buldum kendimi. Karşılaştığım ilk adam beni hemen ilbayın yanına götürmeyi önerdi ve karşılığında abaz (13) istedi.

Yaşlı bir Gürcü subayı olan ilbay, beni karşısında görünce şaşırıp kaldı. Kendisinden ilkin soyunabileceğim bir oda, sonra bir bardak şarap, son olarak da kılavuzum için abaz istedim.

İl bay bana nasıl davranması gerektiğini kestiremiyor, şaşkın şaşkın bakıp duruyordu. Dileklerimi yerine getirmek için herhangi bir harekette bulunmadığımı görünce de, de la libérté grande (14) özür dileyerek oracıkta soyunmaya koyuldum. Bereket versin cebimde yol teskeremi buldum da, Rinaldo Rinaldini değil, kendi halinde bir yolcu olduğumu kanıtlayabildim. Kutsal belge, etkisini göstermekte gecikmedi. Odam ayrıldı; bir bardak şarap getirildi; kılavuzum da Gürcü konukseverliğini zedeleyen açgözlülüğünden ötürü babaca paylandıktan sonra abazını alıp gitti. Kazandığım utkudan sonra yorgun bir savaşçı gibi uykuya dalacağımı umarak kendimi divana attım. Ne gezer! Çakallardan daha tehlikeli varlıklar olan pirelerin saldırısına uğrayınca bütün gece gözümü kırpmak kısmet olmadı. Sabahleyin adamım geldi. Kont Puşkin'in öküzler üzerinde karlı dağları aşarak Duşet'e selamete ulaştığını bildirdi. Bir an önce yola koyulmalıydım! Kont Puşkin'le Şerminal gelip yolcuğu birlikte sürdürmeyi önerdiler. Duşet'ten ayrılırken tatlı bir duygu vardı içimde. Geceyi Tiflis'te geçirecektim çünkü.

Yollar ıssızdı. Fakat yine de çok güzel, çok hoştu. Gortsiskal'dan birkaç verst sonra, Roma seferlerinden kalma eski bir köprünün üzerinden Kura Nehri'ni geçtik. Atlarımızı tırısı, arada bir de dörtnala kaldırarak zamanın nasıl geçtiğini sezmeksizin gece saat on bir sularında Tiflis'e vardık.

2

Tiflis. Halk hamamları. Burunsuz Hasan. Gürcü töreleri. Türküler. Kahetin şarabı. Sıcakların nedeni. Pahalılık. Kentin tanımı. Tiflis'ten ayrılış. Gürcistan gecesi. Ermenistan'ın görünüşü. Çifte geçitler. Bir Ermeni köyü. Gergerler. Griboyedov. Bezobdal. Maden suyu kaynağı. Dağlarda fırtına. Gümrü'de geceleme. Ararat. Sınır. Türk konukseverliği. Kars. Ermeni ailesi. Kars'tan ayrılış. Kont Paskeviç'in ordugâhı.

Geceyi bir otelde geçirip ertesi gün ünlü Tiflis hamamlarına gittim. Kentin kalabalığı hemen göze çarpıyordu. Asya yapısı evler ve kentin çarşısı, bana Kışinev'i anımsattı. Dar, eğri büğrü sokaklardan, iki yanlarına sepetler asılı eşekler koşuyordu. Öküz arabaları yolları tıkıyordu. Biçimsiz alanda, bir Ermeni, Gürcü, Çerkez ve İranlı kalabalığı kaynaşiyor; aralarında da Karabağ kırsaklarına binmiş genç Rus memurları dolaşıyordu.

Yaşlı bir İranlı olan hamam sahibi, dışarıda oturuyordu. Kapıyı açtı; geniş bir odaya girdim. Bir de ne göreyim? Duvar kıyılarına dizilmiş sıralarda genç, yaşlı, yarı çıplak, ya da büsbütün çıplak elliden çok kadın vardı. Kimi soyunuyor, kimi giyiniyordu. Durakladım.

Hamamcı:

"Girin, girin" dedi. "Bugün salı; kadınlar günü. Zararı yok."

Ben:

"Tabii zararı yok" diye karşılık verdim. "Tam tersi..."

Erkeklerin girişi kadınların kılını bile kıpırdatmamıştı. Kendi aralarında gülüşüp konuşmayı sürdürdüler. Kimse çarşafına sarınmak için elini tez tutmuyor, soyunanlar işlerini sürdürüyordu. Sanki görünmeyen adamdım ben. İçlerinden çoğu gerçekten de güzeldi. T. Moor'un hayal gücünü doğruluyorlardı.

A lovely Georgian maid,

With all the bloom, the freshened glow

Of her own country maiden's looks,

When warm they rise from Teflis / brooks.

Lalla Rookh. (15)

Öte yandan, Gürcü kocakarılarından daha çirkin bir varlık düşünemezsiniz. Cadıdan farkları yok.

İranlı beni kaplıcanın içine soktu. Kurşuni, kızgın kaynak; kayadan oyulmuş derin bir havuza akıp gidiyordu. Ömrüm boyunca ne Rusya'da, ne de Türkiye'de Tiflis banyolarından daha güzeline raslamadım. Şimdi o günü ayrıntılı olarak anlatayim.

Hamamcı, Tatar bir tellağın eline teslim etti beni. Adamın burunsuz olduğunu itiraf etmek zorundayım. Fakat bu durum, işinin ustası olmasına hiç de engel değildi. Hasan (burunsuz Tatar'ın adı Hasan'dı) ilk iş olarak sıcak taşlığa yatırdı beni. Sonra kollarımı, bacaklarımı kırıp bükmeye, gövdeyi yumruklamaya başladı. En ufak bir acı duymayışım bir yana, şaşılacak şey, gitgide kuş gibi hafifliyordum. (Asyalı tellaklar arada bir çoşarak omuzlarınıza sıçrar, kalçalarınızın üzerinde gezinir, sırtınızda zıp zıp zıplarlar e sempre bene). (16) Sonra deri bir keseyle beni adamakıllı ovdu; sıcak suyu çarpa çarpa bol sabunlu keten bir lifle yıkamaya başladı. Harika bir şey. Kızgın sabun köpükleri hava gibi her yanınızı sarıyor. Not: Deri kese ve keten lif Rus banyosuna kesin kesin girmeli. Erbabları bu yeniliğe minnettar kalacaklardır. Liften sonra Hasan beni havuza soktu; yıkanma töreni de böylece sona ermiş oldu.

Tiflis'te Rayevski'yi bulacağımı umuyordum. Fakat alayının sefere katıldığını öğrenince, orduya katılmak için Kont Paskeviç'ten izin istemeye karar verdim.

Tiflis'te iki hafta kadar kalıp kentin sosyetesiyile tanıştım. "Tiflis Haberleri"ni çıkaran Sankovski; bu ülkeye, Prens Tsitsianov'a, A.P. Yermolov'a, vb. ilişkin bir sürü ilgi çekici şey anlattı bana.

Sankovski Gürcistan'ı seviyor. Bu ülkenin parlak bir geleceği olduğuna inanıyor.

Gürcistan 1783 yılında Rusya'nın egemenliğini kabul etmişti. Fakat bu, ünlü Muhammed Ağa'nın 1795'te Tiflis'i ele geçirerek yakıp yıkmasına ve 20.000 Tiflisliyi tutsak etmesine engel olmadı. Gürcistan 1802'de imparator Aleksandr'ın egemenliği altına girdi. Gürcüler savaşçı bir ulustur. Bayrağımız altında yiğitliklerini gösterdiler. Bilim ve kültür alanında da büyük yetenekleri var. Toplumsal yaşamı seven, şen insanlar. Bayramlarda erkekler türkü söyleyerek sokaklarda dolaşır. Kadınlarsa lezginka (17) oynarlar.

Gürcü türküleri çok güzel. Bir tanesini sözcüğü sözcüğüne çevirdiler bana. Sanırım, yakınlarda yazılmış bir türkü bu. Doğuya özgü bir çeşit anlamsızlık var sözlerinde. Ama özgür bir şiirsellik taşıması da bundan. İşte, türkü şöyle:

Az önce cennette doğan ruh! Benim mutluluğum için yaratılan ruh! Senden, ey ölümsüz ruh, yaşam bekliyorum.

Senden ey ilkbahar, ey dolunay, senden ey koruyucu meleğim, yaşam bekliyorum.

Yüzünün aydınlığı, gülümseyişin, gönlüme ışık saçıyor, bekliyorum.

Ey dağ gülü, ey üstünde çiğ damlaları parıldaayan gül! Ey doğanın seçkin gözdesi! Sessiz, gizli hazine! Senden yaşam bekliyorum.

Gürcülerin içki içişleri bizimkine benzemiyor. Şaşılacak kadar da dayanıklılar. Şarapları çabuk bozulduğu için dışarıya satılmıyor; fakat çok lezzetli şeyler. Kahetin ve Karabağ şaraplarının Burgon şaraplarını aratmadığını söyleyebilirim. Şarabı, marana dedikleri, toprağa gömülü büyük küplerde saklarlar. Parlak törenlerle açarlar bu küpleri. Geçenlerde bunlardan birini gizlice açan bir Rus askeri, tatlı şarap fıçısında boğulan bahtsız Clarence gibi Kahetin şarabına düşüp boğulmuş. (18)

Tiflis'i kayalık dağlar kuşatmış. Yanından da Kura Nehri akıyor. Bütün rüzgârları tutan bu dağlar, güneş ışınları altında kızışıyor; devinimsiz havayı cehenneme çeviriyorlar. Kırk birinci enlem dairesinde bulunmasına karşın, Tiflis havasının korkunç sıcaklığı buradan geliyor işte. Kentin asıl adı olan "Tbiliskalar" da "kızgın kent" demekmiş zaten.

Yapılar büyük bölümüyle Asya mimarisinin eseri. Düz damlı, alçak evler. Kentin kuzey bölgesinde Avrupa tipi evler yükseliyor. Bunların yakınlarında da düzgün alanlar göze çarpıyor. Pazar birkaç çarşıya ayrılmış. Raflar, genel pahalılığı göz önünde tutarsak, oldukça ucuz sayılabilecek Türk ve İran mallarıyla dolu. Tiflis yapısı silahlara bütün Doğu'da büyük değer verilir. Buranın ünlü kahramanları olan kont Samaylov ile V ., yeni kılıçlarını denemek için ya bir koyunu tek vuruşta ikiye biçer, ya da bir öküzün başını keserlermiş.

Tiflis halkının çoğunluğu Ermeni'dir. 1825 yılında 2500 Ermeni ailesi varmış burada. Şimdiki savaşlar sırasında sayıları daha da artmış. Gürcü aileleri 1500 kadar. Ruslar kendilerini buralı saymıyor. Subaylar zorunlu görevdeler. Dokuzuncu dereceden memurlar, sekizinci dereceden

memurluğa yükseltilecek atanıyorlar buraya. Fakat onlar da, subaylar da bir sürgün yeri olarak görüyorlar Gürcistan'ı.

Tiflis'in havası sağlam değil diyorlar. Sıtması bir felaket. Cıvayla tedavi ediyorlar bu hastalığı. Hava sıcak olduğu için, cıva kullanılması sakıncalı değilmiş. Hekimler hiç çekinmeden cıva içiriyorlar hastalarına. General Sipyagin'in ölümünü, Petersburg'dan getirdiği özel hekiminin cıva kullanmaktan çekinmesiyle açıklıyorlar. Tiflis hummasının Kırım ve Moldavya hummasından farkı yok. Tedavisi de aynı.

Halk Kura Nehri'nin suyunu içiyor. Bulanık, fakat hoş bir su. Kaynaklarla kuyulardan çıkan su son derece kükürtlü. Fakat şarap tüketimi o kadar fazla ki, hani su olmasa farketmeyecek.

Tiflis'te paranın değersizliği beni şaşkına çevirdi. İki sokak geçmek için yarım saatliğine kiraladığım bir arabaya iki gümüş ruble ödedim. Yabancı oluşumdan yararlanarak arabacının beni kandırdığını sanmıştım ama, yanılmışım. Meğer gerçekten de fiyatı böyleymiş. Her şey aynı ölçüde pahalı.

Öğle yemeğini Alman kolonisinde yedik. İçtiğimiz biranın tadı çok kötüydü. Berbat bir yemeğe bir sürü para ödedik. Benim lokantanın yemekleri de hem çok kötü, hem de çok pahalı.

Ünlü yemek meraklısı General Strekalov bir gün yemeğe çağırdı beni. Yemekler rütbeye göre dağılıyordu ve sofrada general apoletli İngiliz subayları vardı işin kötüsü. Uşakların çabasıyla sofradan aç karnına kalktım. Tiflisli yemek meraklısının canı cehenneme!

Dileğime verilecek yanıtı sabırsızlıkla bekliyordum. Sonunda bir pusula geldi Rayevski'den. Hemen Kars'a hareket etmemi, ordunun birkaç gün içinde daha da ilerleyeceğini yazıyordu. Ertesi gün yola koyuldum.

Hayvanları Kazak karakollarında değiştirerek at sırtında yol alıyordum. Çevremdeki topraklar sıcaktan kavrulmuştu. Gürcü köyleri birer vaha gibi görünüyordu uzaktan. Fakat yaklaşıncaya, tozlu kavakların arasına serpilmiş birkaç zavallı kulübe çıkıyordu karşıma. Güneş battıktan sonra bile hava serinlemedi.

Geceler sıcak!

Yıldızlar yabancı !..

Ay parlıyordu. Derin sessizlikte atımın nal sesleri işitiliyordu sadece. Bir konut izine raslamadan uzun süre yol aldım. Neden sonra, tek bir kulübe gördüm. Kapıyı çaldım. Ev sahibi çıktı. Önce Rusça, sonra da Tatarca su istedim. Adam hiçbir şey anlamadı. Şaşılacak bir umursamazlık! Sen Tiflis'ten otuz verst ötede, İran ve Türkiye yolu üzerinde yaşa da, ne Rusça, ne de Tatarca tek sözcük bilme.

Geceyi bir Kazak karakolunda geçirip şafakla birlikte yeniden yola koyuldum. Dağların, ormanların arasından geçiyordum. Yolcu Tatarlara rasladım bir ara. Aralarında birkaç tane de

kadın vardı. Hepsi atlıydılar. Çarşaflarına öyle sarınmışlardı ki, gözleriyle ökçeleri görünüyordu sadece.

Gürcistan'ı eski Ermenistan'dan ayıran Bezobdal Dağı'na tırmanmaya başladım. İki yanı ağaçlı geniş bir yol kıvrıla kıvrıla yükseliyordu. Tepeye çıkınca, sanırım Kurt Kapıları denen küçük bir boğazdan geçerek Gürcistan'ın doğal sınırlarına ulaştım. Yeni dağlar, yeni bir ufuk çıktı karşıma. Aşağılarda yeşil ekin tarlaları uzayıp gidiyordu. Cayır cayır yanan Gürcistan'a son bir kez baktıktan sonra aşağılara, serin Ermenistan ovalarına inmeye başladım. Bu sırada yakıcı sıcağın azaldığını hissederek anlatılmaz bir sevinç duydum. Başka bir iklimdeydim artık.

Adamım, yük beygirleriyle arkadan geliyordu. Uzak dağlarla çevrelenmiş çiçekli bir ovada tek başıma ilerliyordum. Atları değiştirmem gereken karakolu dalgınlıkla geçmişim. Altı saatten çok geçti. Karakollar arasındaki bu uzaklığa şaşımaya başlamıştım. Uzakta bir yerde köy evlerini andıran bir taş yığını görerek atımı o yana sürdüm. Yanılmamışım; bir Ermeni köyüydü bu. Renk renk paçavralara sarınmış birkaç kadın, bir yeraltı evinin toprak damında oturuyorlardı. Derdimi yarım yamalak anlatabildim. İçlerinden biri eve girip peynirle süt getirdi. Birkaç dakika dinlendikten sonra yeniden yola koyuldum ve nehrin yüksek kıyısına kurulmuş Gergera Kalesi'ni gördüm az sonra. Yüksek kıyıdan aşağı üç çağlayan akıyordu. Nehri geçtim. İki öküz koşulu bir kağnı, sarı yolda yokuş yukarı ilerliyordu. Birkaç Gürcü vardı arabanın çevresinde.

"Nereden geliyorsunuz?" diye sordum.

"Tahran'dan" dediler.

"Ne götürüyorsunuz?"

"Griboyedov'u."

İran'da öldürülen Griboyedov'un Tiflis'e götürülen cesediydi bu. (19)

Griboyedov'la bir daha karşılaşacağımız aklıma gelmezdi! Son olarak, İran'a hareketinden önce geçen yıl Petersburg'da görüşmüştük. Kaygılıydı. Tuhaf bir önsezi vardı içinde. Onu yatıştırmak istediğimde:

"Vous ne connaissez pas ces gens-là: vous verrez qu'il faudra jouer des couteaux (20) demişti bana.

Şah ölür ölmez yetmiş oğlu arasındaki anlaşmazlığın bir katliama yol açacağını düşünüyordu. Yaşlı Şah hâlâ sağdı ama, Griboyedov'un kâhince sözleri gerçekleşmişti. Cahilliğe, hainliğe kurban olmuş; İranlıların hançerleri altında can vermişti. Üç gün süresince kara cahillerin oyuncağı olan cesedi, eski bir kurşun yarasının izini taşıyan elinden tanınabilmişti.

Griboyedov'la 1817'de tanışmıştım. Melankolik karakteri, öfkeli zekâsı, iyi yürekliliği, insanlığın kaçınılmaz yoldaşları olan zayıf yanları ve kusurlarıyla, olağanüstü çekicilikte bir kişiliği vardı. Tutkulu, aynı ölçüde de yetenekli bir insandı. Fakat uzun bir süre küçük dertlerin ve bir belirsizliğin pençesinde kıvrandı. Devlet adamlığı yeteneğinden yararlanılmadı. Şairlik yeteneği kabul edilmedi. Hatta gözüpekliğinden, parlak cesaretinden bile bir zaman kuşku duyuldu.

Değerini anlayan sadece birkaç dostuydu. Onlar da bir toplulukta Griboyedov'un yeteneklerinden söz ettiklerinde; herkesin yüzünde bir güvensizlik gülümsemesi, o aptalca, o dayanılmaz gülümseyiş belirirdi. İnsanlar ün karşısında eğilirler sadece. İçlerinde herhangi bir atış bölüğüne kumanda etmemiş ikinci bir Napolyon ya da "Moskova Telgraf"ta tek satır yayımlanmamış ikinci bir Descartes bulunabileceğini kabul etmezler. Bizdeki bu ün tapıncılığının nedeni bencilliğimizdir belki de. Ün karşısında eğilmekle, biz de ona bir katkıda bulunmuş oluruz çünkü.

Griboyedov'un yaşamını karartan birtakım bulutlar vardı. Ateşli tutkularının ve zorlu olayların sonuçlarıydı bunlar. Gençliğiyle kesin bir hesaplaşmaya girişmek, yaşamına yepyeni bir yön vermek zorunluluğunu hissediyordu. Böylece Petersburg'a, uçarı gençliğine elveda diyerek Gürcistan'a gitti. Bir köşeye çekildi: gece gündüz demeden tam sekiz yıl çalıştı orada. 1824 yılında Moskova'ya dönüşü yaşamında bir dönüm noktası, kesintisiz başarılar zincirinin ilk halkası oldu. Elyazması nüshaları elden ele dolaşan "Akıldan Bela" güldürüsü olağanüstü bir etki yarattı: Yazarını birinci sınıf şairlerimiz arasına yükseltti. Bir süre sonra savaş başladı. Savaş bölgesini avucunun içi gibi bilmesi yeni bir alan sağladı ona; elçiliğe atandı. Gürcistan'a gelip sevdiği kadınla evlendi... Fırtınalı yaşamının son yıllarından daha imrenilecek bir şey bilmiyorum. Griboyedov'u kalles bir kavga ortasında yakalayan ölümün, korkunç ya da üzücü bir yanı yok bence. Ansızın ve çok güzel bir biçimde geldi çünkü.

Griboyedov'un anılarına sahip olmayışımız ne kötü! Dostlarından biri oturup biyografisini yazmalıdır onun. Seçkin kişilikler arkalarında bir iz bile bırakmadan yitip gidiyorlar... Tembel, kaygısız insanlarız bizler...

Gergehalarda, benim gibi orduya katılmaya giden Buturlin'le karşılaştım. Gönlünün dilediği gibi, eğlene eğlene yolculuk ediyordu. Petersburg'u aratmayacak bir yemek yedirdi bana. Birlikte yolculuk etmeyi kararlaştırdık. Fakat sabırsızlık şeytanı yine ayarttı beni. Adamım dinlenmek için izin almıştı. Yanıma kılavuz bile almadan yola çıktım. Yol hep aynı yoldu; bir tehlikesi yoktu.

Dağı aşırp ağaçlı bir ovaya inerken yolu keserek akan bir maden suyu kaynağı gördüm. Erivan'dan Ahiska'ya giden Ermeni papazla karşılaştım burada.

"Erivan'da ne var ne yok?" diye sordum.

"Erivan'da veba salgını var" diye karşılık verdi. "Ahiska'dan ne haber?"

"Ahiska'da veba salgını var" diye karşılık verdim.

Bu sevimli haberleri değiş tokuş ederek ayrıldık.

Bereketli tarlalar, çiçekli çayırlar arasından gidiyordum. Ekinler büyümüş, orak zamanı gelmişti. Doğuda atasözlerine konu olan bu bereketli toprakları seyretmeye doyamıyordum. Karakol komutanı, (bir Kazak erbaştı bu), fırtına çıkacağını haber vererek geceyi orada geçirmemi öğütledi. Fakat ne pahasına olursa olsun, aynı gün Gümrü'ye ulaşmak istiyordum.

Kars paşalığının doğal sınırları olan orta yükseklikteki birkaç dağı geçmem gerekiyordu. Gökyüzü bulutlarla kaplıydı. Gitgide şiddetini arttıran rüzgârın bunları sürükleyip götüreceğini umuyordum. Fakat önce damla damla düşmeye başlayan yağmur, gittikçe şiddetlenerek sağanağa

çevirdi. Gümrü'yle Pernike arası 27 verst çekiyormuş. Yamçının kayışını sıkıştırdım; kasketimin üzerine de başlığımı geçirip kendimi Tanrı'ya havale ettim.

İki saatten çok geçti. Yağmur dinmek bilmiyordu. Ağırlaşan yamçımın ve başlığımın üzerinden su oluk oluk akıyordu. Sonunda boyunbağımdan içeri soğuk suların sızdığını hissettim: Az sonra da iliklerime kadar ıslanmışım artık. Kapkara bir geceydi. Kılavuz Kazak önden gidiyordu. Dağlara sarmaya başladık. Bu sırada yağmur dindi; bulutlar dağıldı, Gümrü'ye on verst kalmıştı. Başboş esen rüzgâr on dakika içinde tamamen kuruttu beni. Sıtmadan kurtulacağımı sanmıyordum artık.

Gümrü'ye gece yarısına doğru vardık. Kazak doğruca karakola götürdü beni. Koğuşun önünde durduk. Hemen içeri attım kendimi. On iki Kazak, yan yana dizilmiş uyuyordu burada. Yer açtılar. Yamçımı serdim; yorgunluktan bitkin bir halde yığıldım. O gece 75 versten çok yol almıştım. Ölü gibi uyuyup kalmışım.

Kazaklar beni şafak sökerken uyandırdılar. Aklıma ilkin sıtmaya tutulup tutulmadığım düşüncesi geldi. Fakat Tanrı'ya şükürler olsun, çivi gibiydim. Hastalık şurda dursun, yorgunluğum bile uçup gitmişti. Koğuştan taze sabah havasına çıktım. Güneş doğuyordu... Dupduru gökyüzünde iki başlı, karlı bir dağ parlıyordu. Gerinirken:

"Ne dağı bu?" diye sordum.

"Ararat" dediler. (21)

Seslerin etkisi ne kadar güçlü! Var gücümle baktım bu efsanevi dağa. Yenilenme ve yaşam umuduyla onun doruğuna yanaşan Nuh'un gemisini, biri ölümün öteki barışın simgeleri olarak uçup gelen kuzgunla güvercini gördüm.

Atım hazırды. Bir kılavuzla yola çıktım. Çok güzel bir sabahtı. Pırıl pırıl bir güneş altında; çünkü yağmurun suladığı ve üstlerinde çiğ damlaları ışıldayan yeşil, gür otlarla kaplı geniş bir çayırılık boyunca ilerliyorduk. Karşımızda, aşmak zorunda olduğumuz bir ırmak parıldamaya başladı:

"İşte Arpaçay!" dedi.

Arpaçay !..Yani sınır !..Doğrusu Ararat'a bedeldi bu. Anlatılmaz bir yürek çarpıntısıyla atımı ırmağa doğru dörtnala kaldırdım. Ömrümde ilk kez yabancı bir ülkeye giriyordum. Sınır, içimde gizemli duygular uyandırırды hep. Yolculuk, çocukluğumdan beri beni en çok saran bir hayaldi. Sonraları uzun süre oradan oraya gezmiş; kâh güneyde, kâh kuzeyde sürtmüş; fakat engin Rusya'nın sınırlarını hiç aşmamıştım. Bu kutsal ırmağa sevinçle girdim ve atım Türk kıyısına çıkardı beni. Fakat bizimkiler ele geçirmişlerdi bu kıyıyı. Böylece, demek ki Rusya'daydım hâlâ!

Kars'a 75 verst kalmıştı. Akşama doğru ordugâhımıza ulaşacağımı umuyor; mola vermeden ilerliyordum. Yolun yarısında; ırmak kıyısına kurulmuş bir Ermeni köyünde, berbat bir çörek yedim yemek niyetine. Biçimi bizim çörekleri andıran bu Ermeni ekmeği yarı yarıya külden ibaretti. Bir de Daryal Boğazı'ndaki Türklerin gözünde tütüyordu bu ekmeğin. Onların o kadar nefret ettikleri Rus kara ekmeğinin bir lokması için neler vermezdim şimdi!

Kılavuzum bir Türk delikanlısıydı. Korkunç geveze bir şeydi bu. Yol boyunca çenesi durmadı. Hem de anlayıp anlamadığıma aldırış etmeden Türkçe konuşuyordu. Bütün dikkatimi toplamış, onu anlamaya çalışıyordum. Rusları hep üniformalı görmeye alıştığı için beni yabancı sanıyor, veryansın ediyordu Rus gâvuruna . Yolda bir Rus subayıyla karşılaştık. Bizim ordugâhtan geliyordu. Ordunun Kars'tan ayrıldığını söyledi. Kolum kanadım kırılmış gibi oldu. Issız Ermenistan'da yok yere acı çekerek gerisin geri Tiflis'e dönmek düşüncesi beni beynimden vurulmuşa döndürüyordu. Subay yoluna devam etti; Türk monoloğuna başladı yine. Fakat onu dinleyecek durumda değildim artık. Atı eşkin yürüyüşten hızlı bir tırıs çevirerek Kars'tan yirmi verst uzaklıkta bir Türk köyüne vardım akşama doğru.

Attan sıçrayıp iner inmez karşıma çıkan ilk köy evine dalmak istedim. Fakat ev sahibi kapıda göğüsledi beni; sövüp sayarak dışarı itti. Onun bu hoş geldinine kamçıyla karşılık verdim ben de. Türk, bağırmağa başladı. Ahali başıma toplandı. Kılavuzum sanırım bana arka çıkarak bir şeyler söyledi. Kervansarayı gösterdiler. Ahıra benzeyen büyük bir kulübeye girdim. Yamçımı serecek bir yer bile yoktu. Hemen at istedim. Türk muhtar yanıma geldi. Anlaşılmaz bir şeyler söylüyor, ben de durmadan ver bana at diye karşılık veriyordum. Türkler bir türlü yanaşmıyorlardı bu işe. Neden sonra para göstermeyi kabul ettim. Meğer ilk yapmam gereken şey buymuş. Hemen bir at getirildi; yanıma da bir kılavuz verildi.

Dağlarla çevrili geniş bir ovada ilerliyorduk. Bu dağlardan birinin üstünde ağaran Kars'ı gördüm. Benim Türk, onu göstererek:

"Kars! Kars!" diye bağırdı ve atını dörtnala kaldırdı.

İçimde kaygının acısını duyarak onun ardı sıra gidiyordum ben de. Yazgım orada belli olacaktı. Ordugâhın yerini, orduya hâlâ yetişebilme umudunun olup olmadığını oradan öğrenecektim. Bu sırada gök de bulutlarla kaplanmış, yağmur yeniden başlamıştı. Fakat umurumda değildi benim.

Kars'a vardık. Kente yaklaşırken bir Rus trampetini duydum. Kalk borusu çalıyordu. Nöbetçi kimlik belgemi alıp komutana götürdü. Yağmur altında yarım saat bekledim. Neden sonra geçmeme izin verildi. Kılavuzuma, beni hemen bir hamama götürmesini emrettim. Dik, eğri büğrü sokaklardan geçtik. Kötü Türk kaldırımlarında atların ayağı sürçüyordu. Harap bir evin önünde durduk. Hamam burasıymış. Türk attan inip kapıyı çalmaya başladı. Ses veren olmadı. Yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu üstüme. Neden sonra bitişik evden çıkan bir Ermeni delikanlısı, Türk'le biraz konuştu; sonra son derece temiz bir Rusçayla içeri buyur etti beni. Dar bir merdivenden ikinci kata çıktık. Alçak sedirlerle eskimiş kilimlerle döşeli bir odaya girdik. Yaşlı bir kadın oturuyordu burada. Delikanlının annesiymiş, kadın kalkıp geldi; elimi öptü. Oğlu, ateş yakmasını, bana yemek hazırlamasını söyledi ona. Soyunup ateşin karşısına oturdum. Ev sahibinin on yedi yaşlarında bir oğlan olan kardeşi geldi bu sırada. İki kardeş de Tiflis'te bulunmuş, birkaç ay oturmuşlardı orada. Ordunun bir gün önce Kars'tan ayrıldığını, ordugâhın 25 verst öteye konduğunu öğrendim. İçim rahatladı. Kocakarı az sonra soğanlı bir koyun yahnisi getirdi. Aşçılık sanatının ulaşabileceği en yüksek noktaydı bu. Uyumak üzere aynı odada hepimiz bir yana uzandık. Ben sönmek üzere olan ateşin karşısında yatıyordum. Ertesi gün Kont Paskeviç'in ordugâhında olacağımı tatlı tatlı düşleyerek uyuyakaldım.

Sabahleyin kenti dolaşmaya çıktım. Kardeşlerden küçüğü gönüllü rehberim oldu. Erişilmez savunma mevzilerine ve yalçın bir kaya üstüne kurulmuş kaleye baktıkça, Kars'ı nasıl ele

geçirebildiğimize şaşır kalıyordum. Ermeni delikanlısı savaşı gözleriyle görmüştü. Olayları dili döndüğü kadar bir bir anlatıp açıkladı bana. Onun askerliğe hevesini sezerek benimle birlikte orduya katılmasını önerdim. Hemen razı oldu. At getirmeye yolladım onu. Yanında bir subayla çıkıp geldi. Subay yazılı emir istiyordu. Adamın Asyalı olduğu yüzünden belliydi. Bunun üzerine gerekli belgeyi aramak zahmetine katlanmadım; elime ilk gelen kâğıdı çıkarıp verdim. Subay onu şöyle kurumlu kurumlu bir gözden geçirdi; yazılı emir gereğince ekselanslarına at getirilmesi buyruğunu vererek kâğıdını geri uzattı. Bir şiirdi bu. Kafkas menzillerinden birinde, bir Kalmuk dilberine mektup olarak kaleme almıştım onu. Yarım saat sonra Kars'tan çıkıyordum. Artemi, (benim Ermeni'nin adı buydu), bir Türk kırsağı üstünde, elinde esnek bir kargı, belinde hançer, Türkleri ve savaşları sayıklayarak yanı başımda dörtnala ilerliyordu.

Ekin tarlaları arasından geçiyorduk. Çevrede köyler vardı. Fakat ahali kaçıp gitmiş, hepsi bomboş kalmıştı. Yol çok güzeldi. Bataklık yerleri doldurulmuş, döşenmişti. Derecikler üzerine taş köprüler kurulmuştu. Arazi gittikçe yükseliyor, Soğanlı (eski Toros) Sıradağları'nın ilk tepeleri görülmeye başlıyordu. İki saat kadar geçti. Bir yamacı tırmanırken ansızın bizim ordugâhı gördüm. Kars çayının kıyısına yerleşmişti. Birkaç dakika sonra da Paskeviç'in çadırındaydım.

3

Soğanlı'ya geçiş. Karşılıklı ateş. Ordugâh yaşamı. Yezidiler. Erzurum seraskeriyle savaş. Havaya uçurulan köy evi.

Tam zamanında gelmişim. Aynı gün (13 Haziran) orduya ilerleme emri verildi. Rayevski'de öğle yemeği yerken genç generalleri dinledim. Verdikleri hareket emrini irdeliyorlardı. General Burtsov büyük Erzurum yolunun solundan ilerleyerek Türk ordugâhına cepheden saldırarak, düşmanı kuşatacağı.

Saat beşte hareket ettik. Ben Nijegorod Dragan alayına verilmişim. Birkaç yıldır görüşemediğimiz Rayevski'yle söyleşerek ilerliyorduk. Gece bastırdı. Ordu bir ovada konakladı. Burada Kont Paskeviç'e takdim edilmek şerefine ulaştım.

Kont, açık ordugâh ateşinin karşısında oturuyordu. Kurmayı da çevresindeydi. Neşeliydi. Gülüyle karşıladı beni. Savaş sanatına yabancı bir kimse olarak, seferin yazgısının o sırada belirleneceğinden kuşum yoktu. Bizim Volhovski de oradaydı. Tepeden turnağa toz toprak içindeydi. Sakalları uzamış, yüzü kaşık kadar kalmıştı. Yine de eski bir arkadaş olarak benimle iki çift söz etmeye zaman bulabildi. Geçen yıl yaralanan Mihail Puşçin de oradaydı. (22) Şanlı bir arkadaş ve yiğit bir asker olarak seviliyor, saygı görüyordu. Eski ahbablar çevremi kuşattı. Ne kadar değişmişler... Zaman ne çabuk geçiyor !..

Heu! fugaces, Posthume, Posthume

Labatur anni... (23)

Rayevski'ye dönüp geceyi onun çadırında geçirdim. Gece yarısı korkunç haykırışlarla uyandık. Düşmanın beklenmedik bir baskın yaptığını sanırdınız. Rayevski durumu öğrenip gelmesi için bir adam gönderdi. Meğer iplerini koparan birkaç Tatar atı ordugâhın içinde koşuyor; Müslümanlar da (bizim ordudaki Tatarlara böyle deniyordu) hayvanları yakalamaya çalışıyorlarmış.

Şafakla birlikte ordu ilerlemeye başladı. Ormanlık dağlara yaklaşıyorduk. Dar bir boğaza girdik. Dragonlar kendi aralarında:

"Kardeşlik, aman gözünü aç; tepemize top mermileri düşmesin" diye konuşuyorlardı.

Gerçekten de tam pusuluk bir yerdi burası. Fakat General Burtsov'un hareketiyle oyalanan Türkler bu durumdan yararlanamadılar. Tehlikeli boğazı burnumuz kanamadan geçerek düşman ordugâhına on verst uzaklıktaki Soğanlı tepelerine çıktık.

Burada, hüznün verici bir görünümü vardı doğanın. Hava soğuktu. Dağlar kederli çamlarla örtülüydü. Dere yatakları, çukurlar karla doluydu.

...nec Armeniis in oris,

Amice Valgi, stat glacies iners

Merses per omnes (24)

Yemeği henüz bitirmiş dinlenirken, tüfek sesleri duyuldu. Rayevski bir haberci gönderdi. Türkler öncü müfrezemize ateş açmış. Yabancıysa olduğum bu tabloyu seyretmek için Semiçev'le birlikte yola çıktım. Yolda yaralı bir Kazak'a rasladık. Eğinin üzerinde sallanarak oturuyordu. Sararmıştı ve kan içindeydi. İki Kazak destek oluyorlardı ona.

Semiçev:

"Çok Türk var mı?" diye sordu.

İçlerinden biri:

"Domuz sürüsü gibi saldırıyorlar efendimiz" diye karşılık verdi.

Boğazı geçince çarpışmayı gördüm. 200 kadar Kazak, karşıımızdaki dağın yamacında bir lav yatağında savaş düzeni almıştı. Tepelerinde de 500 kadar Türk vardı. Kazaklar ağır ağır geriliyorlardı. Türkler ani ataklara kalkarak Kazakların 20 adım ötesine kadar geliyor; nişan alıp ateş ediyor, sonra dötrnala geri çekiliyorlardı. Yüksek sarıkları, kırmızı kaftanları ve atlarının parlak koşumları; mavi üniformalı, gösterişsiz koşum takımlarına sahip Kazaklarla tam bir karşıtlık yaratıyordu. Bizimkilerden 15 kişi yaralanmıştı. Yarbay Basov haberci göndererek imdat istedi. Bu sırada kendisi de ayağından yaralıydı. Kazaklar bozulmak üzereydi. Fakat Basov

yeniden atına bindi; komutayı elden bırakmadı. Destek birliği gelip yetişti. Türkler bunu görünce, başı kesilmiş çıplak bir Kazak cesedini dağda bırakarak bir anda gözden yitip gittiler. Kestikleri kafaları İstanbul'a gönderiyorlarmış. Ellerini kana batırıp sancaklarına basıyorlar. Tüfek sesleri kesildi. Ordunun yoldaşı kartallar, dağa doğru süzülerek av kollamaya başladılar. Bu sırada bir generaller ve subaylar kalabalığı göründü. Kont Paskeviç geldi ve Türklerin ardına çekildiği dağa doğru at sürdü. Türkleri, derelerde ve hendeklerde siperlenen 4000 atlı destekliyordu. Dağın tepesinden, bizden sel çukurları ve tepelerle ayrılan Türk ordugâhını görebiliyorduk. Geç vakit döndük. Ordugâha gelince yaralılarımızı görmeye gittim. İçlerinden beş tanesi o gece ve ertesi gün öldüler. Akşam üstü de, aynı gün bir başka çarpışmada yaralanan Osten Saken'i görmeye gittim.

Ordugâh yaşamı çok hoşuma gidiyordu. Sabahleyin bir top atışıyla uyanıyorduk. Çadırda uyumak sağlığa çok yararlı. Öğlen yemeklerinde Asya şaşı (25) yiyor, Toros karlarında soğutulmuş İngiliz birası ve şampanya içiyorduk. Çok değişik bir sosyemiz vardı. Müslüman alaylarının beyleri General Rayevski'nin çadırında toplanır, çevirmen yardımıyla sohbet edilirdi. Ordumuzda, Rus uyruklu Transkafkasya bölgelerinin ve henüz ele geçirilmiş toprakların ahalisinden kimseler de vardı. Bunların arasında Doğu'da şeytana taptiklarına inanılan Yezidiler çok ilgimi çekiyordu. 300 kadar Yezidi ailesi Ararat eteklerinde yaşıyor. Bunlar Rus hükümdarının egemenliğini kabul ettiler. Başkanları kara kalpaklı, kırmızı kaftanlı, çirkin bir adamdı. Ara sıra tüm atlı birliklerinin komutanı General Rayevski'nin çadırına gelirdi selam vererek. Yezidilerin inançları üstüne söylenenlerin doğruluk derecesini öğrenmeye çalıştım. Yezidi başkanı, şeytana tapmak diye bir şeyin aslı astarı olmadığını söyledi. Onlar da Tanrı'nın birliğine inanıyorlarmış. Fakat şeytanın ilençlenmesini de doğrulamıyor, yakışsız buluyorlarmış. Tanrı'nın merhametine sınır konulamayacağına göre, bugün mutsuz olan şeytan yarın bağışlanabilirmiş. Bu açıklamayı yeterli buldum. Yezidilerin şeytana tapmayışlarına sevindim. Bu konuda düşükleri yanılığ bence pek o kadar önemli değil.

Adamım benden üç gün sonra geldi ordugâha. Düşmanın gözü önünde hareket etmesine karşın herhangi bir vukuat olmadan ilerleyen ağırlık koluyla gelmişti. Not: Savaş süresince, kalabalık ağırlık kolumuzdan tek bir araba bile düşman eline geçmemişti. Ağırlık kolu şaşılacak bir düzen içinde izliyordu orduyu.

17 Haziran sabahı yine silah sesleri duyduk. İki saat sonra Karadağ alayı sekiz Türk sancağıyla birlikte döndü. Albay Frideriks kaya yığınları ardında pusuya yatan düşmanla kapışmış, onu sıkıştırıp püskürtmüştü. Atlı Birliği Komutanı Osman Paşa canını zor kurtarabilmişti.

18 Haziranda ordugâh yeri değiştirildi. 19 Haziran sabahı top bizi uyandırır uyandırmaz bir kaynaşmadır başladı. Generaller görev alanlarına gidiyorlardı. Alaylar sıralandılar. Subaylar birliklerinin başına geçtiler. Ne yana gideceğimi bilemeden, öylece tek başıma kalakalmıştım. Atımı dehledim ; kendi haline bıraktım. Yolda karşılaştığım General Burtsov sol kanada çağırıyor beni. "Sol kanat da ne ola ki?" diye düşünerek biraz daha ilerledim. Topları yerleştiren General Muravyev'i gördüm. Az sonra Türk delibaşları ortaya çıktı. Vadide dönmeye başlayarak bizim Kazaklarla karşılıklı ateşe başladılar. Bu sırada düşmanın kalabalık bir yaya birliği dere yatağından ilerliyordu. General Muravyev ateş komutu verdi. mermi , kalabalığın tam ortasına düşmüştü. Türkler kıyılarına kaçışıp tümseklerin arkasında gözden yittiler. Kont Paskeviç'i gördüm bu sırada. Kurmayı çevresindeydi. Bizden derin bir hendekle ayrılan Türkler ordumuzu kuşatmaya başlamışlardı. Kont gidip hendeği incelemesi için Puşçin'i görevlendirdi. Puşçin

dörtmala uzaklaştı. Onun saldırıya geçtiğini sanan Türkler yaylım ateşine başladılar. Gülüştük. Kont da toplara ateş buyruğu verdi. Burtsov'un beni çağırdığı sol kanatta kıran kırana savaş vardı. Türk süvari birliği de tam karşıdan üzerimize doğru ilerlemeye başladı. Kont, onlara karşı Nijegorod alayının başında General Rayevski'yi gönderdi. Türkler karşı saldırıyı görünce çekildiler. Bizim Tatarlar yaralı Türkleri bir anda soyup tarlanın ortasında çırılçıplak bırakıyorlardı. General Rayevski hendeğin kıyısındaydı. Albay Simoniç onları geri çevirdi.

Çarpışma durdu. Türkler kendi bildiklerince siperlenmek üzere, gözümüzün önünde toprak kazmaya, taş taşımaya başladılar. İlişilmedi. Atlardan inip Tanrı ne veriyse yemeye başladı. Bu sırada Kont'a birkaç tutsak getirildi. İçlerinden biri çok ağır yaralıydı. Tutsaklar sorguya çekildi. Saat altı sularında ordu yeniden saldırı emri aldı. Türkler yığınakların gerisinde kıpırdanmaya başlamışlardı. Bizi önce top ateşiyle karşılayıp az sonra da çekilmeye başladılar. Atlı kolumuz önden gidiyordu. Dere yatağına inmeye başladık. Atların ayakları altında toprak kopup parçalanıyordu. Atım kazara bir kapaklansa, bütün hafif atlı alayı çiğneyip geçerci beni. Çok şükür böyle bir şey olmadı. Dağları saran geniş bir yola çıktık. Süvari birliklerimizin tümü dörtmala saldırıya geçti. Kazaklar yol boyunca bırakılan topları kamçılıyarak uçup gittiler. Türkler yolun iki kıyısındaki hendeklere sığınıyorlardı. Ateş etmiyorlar ya da en azından, kulaklarımızın dibinden kurşunlar vızıldayarak geçmiyordu artık. Hızlı ve güçlü atlara sahip Tatar alayları en önde gidiyordu. Benim atım da dizginini ağzına kısırmış uçarcasına ilerliyordu. Onu güçlükle yavaşlatabildim. Yolda yanlamasına uzanmış yatan genç bir Türk'ün cesedi önünde durdum. 18 yaşlarında bir delikanlıydı bu. Bir kızinkini andıran solgun yüzü henüz tazeliğini yitirmemişti. Sarı tozlar içinde yatıyordu. Tıraşlı ensesinde bir kurşun yarası vardı. Yürüyerek ilerliyordum. Az sonra Rayevski gelip yetişti. Bir kâğıt parçasına Kont Paskeviç'e verilme üzere bir rapor yazdı. Düşmanın tam bir bozguna uğradığını bildiriyordu. Sonra atını sürüp gitti. Onu uzaktan izliyordum. Gece oldu. Yorgun atım gitgide geriliyor, her adımda tökezliyordu artık. Kont Paskeviç kovalamanın durdurulması buyruğunu verdi. Albay Polyakov'la karşılaştım. Komutasındaki Kazak topçu birliği önemli bir rol oynamıştı o gün. Birlikte, bırakılmış bir köye geldik. Kont Paskeviç de oradaydı. Gece olduğu için kovalamayı bırakmıştı.

Kont'u bir yeraltı evinin damında, ateşin karşısında bulduk. Getirilen tutsakları sorguya çekiyordu. Hemen hemen tüm komutanlar oradaydı. Atların başında Kazak nöbetçiler vardı. Alevler Salvatora-Roza'ya yaraşır bir tabloyu aydınlatıyor, karanlıkta bir dere çağıldıyordu. Bu sırada Kont'a, köyde barut stoklarının gizlendiği, her an bir patlama tehlikesi bulunduğu haberi geldi. Kont, kurmayıyla birlikte damdan ayrıldı. Gecelediğimiz yerden otuz verst ötedeki ordugâhımıza hareket ettik. Süvari müfrezeleri yolları tutmuştu. Yerimize henüz varmıştık ki, sanki bir göktaş düşmüşçesine gökyüzü boydan boya aydınlandı ve boğuk bir patlama sesi işittik. On beş dakika önce damında durduğumuz ev havaya uçmuştu. Barut stoku varmış içinde. Savrulan taşlar birkaç Kazağı ezmişti.

İşte o sırada görebildiklerim bunlar oldu. Akşam üstü , aynı gün Erzurum Seraskerinin de bir çarpışmada bozguna uğratıldığını öğrendim. Serasker 30.000 kişilik bir orduyla Hakkı Paşa'ya katılmaya geliyormuş. Yenilince Erzurum'a kaçmış. Ordusu Soğanlı bölgesinde dağılmış, topları ele geçirilmiş, Hakkı Paşa da böylece teke düşürülmüştü. Kont Paskeviç toparlanma fırsatı vermedi ona.

Hakkı Paşa'yla savaş. Bir Tatar beyinin ölümü. Hermafroditos. Tutsak Paşa. Aras. Çoban köprüsü. Hasankale. Ilıca. Erzurum üstüne yürüyüş. Görüşmeler. Erzurum'un alınması. Türk tutsakları. Derviş.

Ordu ertesi gün saat beşte uyandı ve ilerleme buyruğu aldı. Çadırdan çıktığımda, herkesten önce kalkmış olan Kont Paskeviç'le karşılaştım. Beni gördü ve aramızda şu konuşma geçti:

"- Etes-vous fatigué de la journée d'hier?"

"- Mais un peu, m. le Comte."

"- J'en suis fâché pour vous, car nous allons faire encore une marche pour joindre le Pasha, et puis il faudra poursuivre l'ennemi encore une trentaine de verstes." (26)

Yola koyulduk ve saat sekizde bir tepeye geldik. Hakkı Paşa'nın ordugâhı avucumuzun içi gibi görünüyordu buradan. Türkler bütün bataryalarıyla zararsız bir ateş açtılar. Ordugâhlarında büyük bir kaynaşma göze çarpyordu bu sırada. Yorgunluk, bir de sabah güneşinin verdiği mahmurlukla çoğumuz attan inmiş, serin çimenlere uzanmıştık. Dizgini elimden uzanabileceği bir yere doladım. Hareket emrini beklerken hafif hafif kestiriyordum. On beş dakika sonra uyandırdılar. Harekete geçilmişti. Birlikler bir yandan Türk Ordugâhının üstüne yürürken atlılar da düşmanı kovalamaya hazırlanıyordu. Ben Nijegorod alayıyla gidiyordum. Fakat atım topalladığı için geri kaldım. Bir hafif atlı alayı yanımdan geçip gitti. Sonra üç topla birlikte Volhovski gelip geçti. Ormanlık dağlarda tek başıma kalmıştım. Yüzgeri ettim. General Muravyev komutasındaki yaya alayına rastladım. Ormanın düşmandan temizlenmesi için bir bölük asker gönderildi. Dere yatağına yaklaştığımda ilginç bir görünümle karşılaştım. Bizim Tatar beylerinden biri ağır yaralı olarak bir ağacın dibinde yatıyordu. Genç bir çocuk olan gözdesi de yanbaşımda hüngür hüngür ağlıyordu. Bir molla diz çökmüş dua ediyordu. Can çekişen bey son derece sakindi. Hiç kıpırdamadan, genç dostuna bakıyordu. Dere yatağında 500 kadar tutsak toplanmıştı. Birkaç Türk beni besbelli hekim sanarak elleriyle işaret edip yanlarına çağırıyor, elimden gelmeyecek bir yardım istiyorlardı. Yarasına kanlı bir paçavra bastırarak ormandan bir Türk çıktı. Askerler, belki de acıyarak, işini bir an önce bitirmek için yaralı Türke yaklaştılar. Bu kadarına dayanılmazdı artık. Durmadan kan yitiren zavallı Türk'ü onların elinden aldım; bitkin bir halde arkadaşlarının arasına bıraktım. Albay Anrep de onlarla birlikteydi. Türk ordugâhında veba salgını olduğu söylentilerine aldırmış etmeden tutsakların arasında oturuyor, onların çubuklarından dostça tütün içiyordu. Tutsaklar kendi aralarında sakın sakın konuşarak oturuyorlardı. Genellikle genç adamlardı hepsi de. Biraz dinlendikten sonra yeniden ilerlemeye başladık. Yol cesetlerle doluydu. 15 verst gittikten sonra Nijegorod alayını buldum. Bir dere kıyısında kayalar arasına konmuştu. Kovalama birkaç saat daha sürdü. Akşam üstü sık ormanlarla çevrili bir ovaya vardık. İki gün içinde at sırtında seksen verstten çok yol almıştım. Deliksiz bir uyku çekebilecektim artık.

Kovalamadaki birlikler ertesi gün geri dönme buyruğu aldılar. Bu sırada tutsaklar arasında bir hermafroditos (27) bulunduğunu öğrendik. Dileğim üzerine, Rayevski onun getirilmesini emretti.

Uzun boylu, oldukça şişman bir köylüydü bu. Kalkık burunlu; buruşuk, ablak suratlıydı. Onu hekimle birlikte gözden geçirdik.

Erat vir mammosus ut femina, habebat t. non evolutos, p. que parvum et puerilem. Quaerebamus sit ne exsectus?

- Deus, raspondit, castravit me. (28)

Hipokrates'in de bildiği bu hastalıkla göçebe Tatarlar ve Türkler arasında sık sık karşılaşıldığını gezginler belirtirler. Bu sahte hermafroditoslara Türkler Hoss diyorlar. (29)

Ordumuz bir gün önce ele geçirilen Türk ordugâhı bölgesindeydi. Kont Paskeviç'in çadırıyla, Kazaklara tutsak düşen Türk paşasının yeşil çadırı yan yanaydı. Paşayı görmeye gittim. Çevresinde bizim subaylar kümelenmişti. Paşa bağdaş kurup oturmuş, çubuğunu tütürüyordu. Kırk yaşlarında gösteriyordu. Güzel yüzünde derin bir düzgünlük ve gurur ifadesi vardı. Teslim olduğunda kendisine soru sorulmamasını, bir fincan kahve getirilmesini rica etmişti.

Ovaya inmiştik. Karlı, ormanlı Soğanlı Sıradağları arkada kalmıştı artık. Hiçbir yerde düşmanla karşılaşmaksızın durmadan ilerliyorduk. Köyler bomboştu. Çevrenin hüznü verici bir görünümü vardı. Kayalık kıyılarına çarpa çarpa hızla akıp giden Aras'ı gördük. Hasankale'den 15 verst uzakta, aynı boyda olmayan yedi ayak üstüne gözüpekçe kurulmuş güzel bir köprü var. Onu sonradan zengin olan bir çobanın yaptırdığı söyleniyor. Issız dağlarda tam bir yalnızlık içinde ölmüş bir çoban. Yapayalnız iki çam ağacının gölgelediği mezarı hâlâ oradaymış. Çevre ahali si ziyaretine giderlermiş. Köprünün adı Çoban Köprüsü'ydü. Tebriz yolu bu köprünün üzerinden geçiyor.

Birkaç adım ötede bir kervansarayın karanlık yıkıntılara uğradım. Hasta bir eşekten başka kimse yoktu. Ahali kaçarken onu da buraya bırakmış olmalıydılar.

24 Haziran sabahı, eski bir kale olan ve bir gün önce Prens Kekoviç'in ele geçirdiği Hasankale'ye gelmiştik. Gecelediğimiz yerin 15 verst ötesindeydi. Uzun yürüyüşlerden yorgun düşmüştüm. Dinlenmeyi umarken iş başka türlü çıktı.

Atlılar hareket etmeden önce ordugâhımıza gelen dağlı Ermeniler, üç gün önce hayvanlarını sürüp götüren Türklere karşı bizden yardım istediler. Onların isteklerini iyice anlayamayan Albay Anrep, dağlarda Türk müfrezeleri bulunduğunu sandı; hafif atlı alayından bir bölük alarak ve Rayevski'ye dağlarda 3000 Türk olduğunu bildirerek tozu dumana katıp gitti. Rayevski de ne olur ne olmaz diye onun arkasından yola koyuldu. Kendimi Nijegorod alayına bağlı saydığımından ben de Ermenileri kurtarmak için büyük bir kederle atımı sürdüm. 20 verst sonra bir köye vardık. Geride kalan birkaç hafif atlı eri, kılıçlarını çekmiş, patır kütür, koşarak tavuk kovalıyorlardı. Burada köylülerden biri, meselenin birkaç gün önce Türklerin sürüp götürdüğü 3000 sığırla ilgili olduğunu Rayevski'ye anlattı ve iki günlük bir kovalamadan sonra onlara kolayca yetişebileceğimizi bildirdi. Rayevski askerlere tavukların peşini bırakmalarını emretti. Albay Anrep'e de geri dönmesi için emir gönderdi. Böylece başı hiç de eğlenceli gelmeyen bir iş başarmak için, yani birkaç Ermeni tavuğunun canını kurtarmak için boş yere kırk verst yol tepmiş

olduk.

Hasankale Erzurum'un anahtarı sayılıyor. Kent, başı bir kale ile taçlı kayalığın eteğinde kurulmuş. Yüz kadar Ermeni ailesi yaşıyor burada. Ordugâhımız kalenin önüne açılan geniş bir düzlüğe konmuştu. Burada Hasankale ılıcasını ziyaret ettim. İçinde demirli-kükürtlü maden suyu kaynağı bulunan yuvarlak bir taş yapıydı bu.

Yuvarlak havuzun çapı üç sajen (30) kadardı. Çevresinde iki kere yüzdükten sonra ansızın bir baş dönmesi ve mide bulantısı hissederek kendimi havuzun taş kıyılarına güçlkle atabildim. Bu sular Doğu'da çok ünlü. Fakat hekim olmadığı için halk sudan kendi bildiğince yararlanıyor. Bu yüzden de sonuç pek başarılı olmuyor sanırım.

Hasankale duvarlarının dibinden Muruk Irmağı geçiyor. Kıyılarında bir sürü maden suyu kaynağı var. Bu sular kayaların altından çıkıp ırmağa akıyorlar. İçimleri Kafkasya maden sularını tutmuyor. Biraz bakır tadı var.

Çar Hazretleri'nin doğum günü olan 25 Haziran'da, alaylar kale duvarlarının dibinde kısa bir dua dinlediler. Kont Paskeviç'in verdiği öğle yemeğinde hükümdarın şerefine kadehler kaldırıldı. Kont bu sırada Erzurum seferinin haberini aldı. Akşam üstü saat beşte de ordu yola çıkmıştı bile.

26 Haziran'da Erzurum'un beş verst ötesindeki dağlardaydık. Bu dağlara Akdaş deniliyor. Kireçli dağlar. Rüzgâr estikçe beyaz, yakıcı bir toz doluyordu gözlerimize. Dağların insanı hüznülendiren bir görünüşü vardı. Fakat Erzurum'un yakınlığı ve seferin başarıyla sonuçlanacağına olan inancımız bizi avutuyordu.

Kont Paskeviç akşam üstü arazi incelemesine çıktı. Sabahtan beri öncü müfrezelerimizin karşısında dönüp duran Türk sipahileri ona ateş etmeye başladılar. Kont bir yandan General Muravyev'le konuşmasını sürdürürken, bir yandan da kamçısını sallayarak onlara gözdağı veriyordu. Türk ateşine karşılık verilmedi.

Bu arada Erzurum tam bir ana baba günü yaşıyordu. Yenilgiden sonra kente kaçan Serasker, Rusların bozguna uğradığı söylentisini yaymış; fakat onun arkasından da serbest bırakılan tutsaklar halka Kont Paskeviç'in bildirisini iletmışlerdi. Böylece Seraskerin yalanı ortaya çıkmıştı. Az sonra Rusların hızla ilerlediği öğrenilmişti. Halk kentin düşmana tesliminden söz etmeye başladı. Fakat Serasker ve ordu, savunmadan yanaydı. Bu sırada bir ayaklanma patlak vermiş, gözü dönen ayaktakımı birkaç Frenk öldürmüştü.

26 Haziran sabahı ordugâhımıza Erzurum ahalisinin ve Seraskerin delegeleri geldi. Gün görüşmelerle geçti. Delegeler akşam saat beşte Erzurum'a döndüler. Asya dillerini ve geleneklerini iyi bilen General Prens Bekoviç de onlarla gitti.

Ertesi gün ordumuz ilerlemeye başladı. Erzurum'un doğusunda, Top Dağı tepesinde bir Türk bataryası vardı. Alaylar Türk tüfeklerine bando mızıkayla karşılık vererek bataryanın üstüne yürüdüler. Top Dağı ele geçirildi. Şair Yuzefoviç'le birlikte oraya gittim. Kont Paskeviç kurmayıyla birlikte, ele geçirilen topun başındaydı. Kalesi, minareleri, birbiri üstüne abanan yeşil damlarıyla Erzurum gözlerimizin önüne seriliverdi. Kont at sırtındaydı. Kentin anahtarını getiren Türk delegeler onun tam karşısında yere oturmuşlardı. Erzurum'da büyük bir kaynaşma olduğu

göze çarpıyordu. Ansızın kent tabyasında bir ateş parladı, duman yükseldi ve Top Dağı'na doğru güller uçmaya başladı. Bunlardan birkaç tanesi de Kont Paskeviç'in başının üstünden geçti. Kont bana dönerek:

"- Voyez les Turcs." (31)

Aynı anda, dünden beri kentte görüşmeler yapan Prens Bekoviç dörtlü Top Dağı'na geldi. Seraskerin ve halkın kenti teslim etmeye çoktan razı olduklarını; fakat Topçu Paşa komutasında birkaç dikkatli Arnavut'un bataryaları ele geçirerek ayaklandıklarını bildirdi. Generaller atlarını sürüp Kont'a yaklaştılar. Türk bataryalarını susturmak için izin istediler. Kendi topraklarının ateşi altında kalan Erzurum ileri gelenleri de aynı şeyi rica ettiler. Kont bir süre bekledi; sonunda:

"Artık fazla oldular!" diyerek gereken buyruğu verdi.

Toplarımız hemen ateşe başladı. Düşman topçu ateşi yavaş yavaş dindi. Alaylarımız Erzurum üzerine yürüdü ve 27 Haziran günü Poltava savaşının yıl dönümünde, akşam saat altıda, Rus bayrağı Erzurum kalesinde dalgalanıyordu.

Rayevski'yle birlikte kente hareket ettik. Görülecek manzaraydı doğrusu. Türkler evlerinin düz damlarına çıkmış, asık suratlarla bizi seyrediyorlardı. Ermeniler gürültülü bir kalabalık halinde sokaklarda birikmişlerdi. Çocukları istavroz çıkararak ve hiç durmadan "Hıristiyan! Hıristiyan!" diye bağırarak atlarımızın önünde koşuyorlardı. Kaleye geldik; topçularımız içeri girdi. Burada benim Artemi'yle karşılaşınca şaşır kaldım. Özel izin verilmeden hiç kimsenin ordugâhtan ayrılmayacağı konusundaki sert yazılı buyruğa karşın; o, kenti dolaşmaya çıkmıştı bile.

Erzurum'un sokakları dar ve eğri büğrü. Yapılar oldukça yüksek. Yollar kalabalık, dükkânlar kapalıydı. İki saat kadar dolaştıktan sonra ordugâha döndüğümde, tutsak Seraskerle dört Paşa'nın da orada olduğunu öğrendim. Paşalardan biri, (korkunç derecede konuşkan, kuru bir ihtiyardı bu), bizim generallere hararetle bir şeyler anlatıyordu. Beni fraklı görünce kim olduğumu sordu. Puşçin, şair olduğumu söyledi. Paşa elini göğsüne koyup bir temenna çaktı. Çevirmen yardımıyla şunları söyledi:

"Bir şairle karşılaşmak her zaman hayırlıdır. Şair, dervişin kardeşidir. Onun ne vatanı vardır, ne de dünya nimetlerinde gözü. Biz zavallılar şan, iktidar ve para peşinde koşarken o yeryüzünün hükümdarlarıyla aynı sırada durur ve herkes onun karşısında saygıyla eğilir."

Paşanın tam bir Doğulu olarak söylediği bu sözler hepimizin hoşuna gitti. Ben Seraskeri görmek için dışarı çıktım. Seraskerin kaldığı çadırın girişinde; gösterişli bir Arnavut kaftanı giyinmiş, on dört yaşlarında kara gözlü bir çocuk olan sevgili iç oğlanı duruyordu. Derin bir ümitsizlik içinde bir köşede oturuyordu. Çevresinde bizim subaylar kümelenmişti. Çadırdan çıkarken, başına koyun derisinden bir kalpak geçirmiş, yarı çıplak genç bir adam gördüm. Elinde bir çomak vardı. Sırtına bir tulum (outré) asmıştı. Avaz avaz bağıriyordu. Bu delikanlının derviş, yani kardeşim olduğunu söylediler. Galipleri selamlamaya gelmiş. Oradan zorla uzaklaştırıldı.

Erzurum. Asya görkemi. İklim. Mezarlık. Taşlamalar. Serasker sarayı. Türk paşasının sarayı. Veba. Burtsov'un ölümü. Erzurum'dan ayrılış. Dönüş yolu. Rus dergisi.

(Yanlış olarak Arzerum, Erzrum, Erzron diye adlandırılan) Erzurum; aşağı yukarı 415 yılı sıralarında İkinci Feodosya zamanında kurulmuş ve Feodosiopol diye adlandırılmıştı. Adıyla hiçbir tarihsel anı birleşmiyor. Bildiğim tek şey, Hacı Baba'nın tanıklığına göre, bir hakaret dolayısıyla özür dilemek için burada İran elçisine insan kulağı diye dana kulağı sunulmuş olmasıdır (32).

Erzurum, Asya Türkiye'sinin en önemli kenti sayılıyor. Nüfusunun 100.000'i bulduğu söyleniyorsa da, sanırım abartılmış bir rakam bu. Evler taştan yapılmış. Damlar çimle kaplı. Yüksekten bakınca kente tuhaf bir görünüş veriyor bu.

Avrupa'yla Doğu arasındaki başlıca kara ticaret yolu Erzurum'dan geçiyor. Fakat kentte çok az mal satılıyor. Malları burada ortaya dökmüyorlar. Tournefort'un yazdığı gibi, Erzurum'da bir hasta bir kaşık râvent bulamadığı için ölebilir. Oysa kentte çuval çuval râvent vardır.

Asya görkemi sözünden daha anlamsız bir şey bilmiyorum. Bu deyim Haçlı Seferleri sırasında çıkmış olmalı. Kalelerinin çıplak duvarlarını, meşe odunundan sandalyelerini bırakarak sefere katılan ve Doğu'nun kırmızı divanlarını, renk renk halılarını, kabzaları renkli taşlarla süslü hançerlerini görünce gözleri kamaşan yoksul şövalyelerin işidir bu. Bugün Asya yoksulluğundan, Asya ilkeğinden söz edilebilir ancak. Görkem, hiç kuşkusuz, Avrupa'nın sahip olduğu bir şeydir artık. Pskov ilinin ilk taşra kentindeki küçük bir bakkal dükkânında bulabileceğiniz herhangi bir şeyi, Erzurum'da dünyanın parasını dökerseniz satın alamazsınız.

Sert bir iklimi var buranın. Kent denizden 7.000 ayak yükseklikte bir vadiye kurulmuş. Çevredeki dağlar yılın büyük bir kısmında karla örtülüdür. Ormansız, fakat bitek bir toprağı var. Her yandan kaynaklar fışkırıyor; her yerde su kemerlerine raslıyorsunuz. Erzurum'da çeşmeden bol bir şey yok. Herbirinin üstünde bir zincire bağlı teneke taslar asılı. İnançlı Müslümanlar bu taslardan su içiyor, Tanrı'ya şükürler ediyorlar. Kereste Soğanlı'dan getiriliyor.

Erzurum silah deposunda sanırım Godfroy (33) zamanından kalma eski silahlar, miğferler, zırhlar, kılıçlar bulundu. Hepsi paslanmıştı.

Mesçitler basık ve karanlık. Mezar taşlarının üstünde yine taştan yapılma sarıklar yükseliyor. Birkaç paşa türbesi farklı içilikleriyle hemen göze çarpıyor. Fakat bunların yapımında da kaba bir zevkin egemen olduğunu görüyorsunuz. Biz gezgin, Asya kentleri içinde sadece Erzurum'da bir saat kulesi bulunduğunu, onun da saatinin işlemediğini yazar.

Sultanın önyak olduğu yenilik hareketleri Erzurum'a ulaşmamış henüz. Ordu hâlâ renk renk Doğu giysileri içinde. Erzurum'la İstanbul arasında, tıpkı Kazan'la Moskova arasında olduğu gibi bir çekişme var. Yeniçeri Eminoğlu'nun yazdığı bir taşlama şöyle başlıyor:

Gâvurlarövüyor şimdi İstanbul'u

Ama yarın demir ökçeleriyle
Uyuyan bir yılan gibi ezecekler onu
Ve çekip gidecekler bırakıp öylece
İstanbul bırakmasın hâlâ uykuyu

İstanbul Peygamberin yolundan ayrıldı
Onu baştan çıkardı kurnaz Batı
Dalarak utanç verici zevklerin koynuna
O ihanet etti duaya ve kılıca
Küçümsüyor artık savaş alanından akan teri
Şarap saati oldu dua saatleri

Söndü inancın kutsal ateşi
Dolaşır evli kadınlar mezarlıklarda
Her kocakarı bir hacıana
Hareme sokarlar erkekleri
İşbirlikçi harem ağası uykuda

Ama Erzurumumuz öyle mi ya?
Bizim dağlı, çok yollu kentimiz
Kapılmadık bir zevkü safaya
Yüzvermedik isyan şarabına
Günah yolundan gitmedik, gitmeyiz

İnanç sahibiyiz, oruç tutarız

Kutsal sulardır doyuran bizi

Düşman üstüne rüzgâr gibi

Uçup gider atlılarımız

Girilmez haremlerimize

Serttir harem ağalarımız

Kadınlar rahatça oturur içerde (34)

Serasker sarayında, haremın bulunduğu odalarda kalıyordum. Bütün gün sayısız koridordan geçerek, odadan odaya, damdan dama, merdivenden merdivene dolaşıp duruyordum. Saray talana uğramış gibiydi. Kaçabileceğini umanın Serasker dışarı çıkarabildiği her şeyi çıkarmıştı. Divanlar cascavlak kalmış, halılar kaldırılmıştı.

Kentte dolaşırken beni yanlarına çağırın Türkler çıkarıp dillerini gösteriyorlardı. (Bütün Frenkleri hekim sanıyorlar.) Bu iş canımı sıkmaya başlamıştı artık. Ben de onlara aynı şekilde karşılık vermeye başladım. Akşam saatlerini akıllı, sevimli Suhorukov'la (35) birlikte geçiriyorduk. Ortak kaygılarımız bizi birbirimize yaklaştırmıştı. Bir zamanlar tutkuyla ve başarıyla giriştiği edebiyat çalışmalarından, tarih incelemelerinden söz ediyordu bana. İsteklerinin, dileklerinin sınırlılığı gerçekten de dokunaklı. Çalışmalarını sonuçlandırmazsa çok yazık olur.

Serasker sarayı kıpır kıpır kaynıyordu. Bir zamanlar asık yüzlü Paşanın; karısı ve iç oğlanları arasında sessizce çubuğunu tütürdüğü bu yerde şimdi galip komutan oturuyor; generallerinden utku raporları alıyor, paşalıklar dağıtıyor, yeni romanlardan söz ediyordu. Muş Paşası, Kont Paskeviç'e başvurarak yeğeni için bir yer istedi. Bu kurumlu Türk saraya geldiğinde odalardan birinin kapısı önünde durdu; heyecanla bir şeyler söyledi; sonra derin bir düşünceye daldı. Meğer bu odada Seraskerin buyruğuyla babasının boynu vurulmuş. İşte gerçek Doğu izlenimleri!

Kafkasya'nın dehşetiyle ünlü Pulat Bey'i, son savaşlar sırasında ayaklanan iki Çerkez oymak başkanıyla birlikte Erzurum'a geldi. Kont Paskeviç'le öğle yemeği yediler. Pulat Bey otuz beş yaşlarında, kısa boylu, geniş omuzlu bir adamdı. Rusça bilmiyor ya da bilmezden geliyordu. Erzurum'a gelişi beni çok sevindirmişti. Dağlardan ve Kabarda'dan güven içinde geçebilirdim artık.

Erzurum dolaylarında tutsak düşen ve Seraskerle birlikte Tiflis'e gönderilen Osman Paşa, Kont Paskeviç'ten Erzurum'da bıraktığı haremine güvenlik sağlaması dileğinde bulunmuştu. İlk günlerde harem kimsenin aklına gelmemişti. Bir gün öğle yemeğinde, 10.000 kişilik bir ordunun işgali altında olduğu halde, ahalisinden hiç kimsenin askerlerden şikâyete gelmediği Müslüman kentindeki dirlik düzenlikten söz ederken, Kontun aklına Osman Paşa'nın haremı geldi ve Bay Abramoviç'e Paşa'nın evine uğrayarak karılarının ne durumda olduğunu öğrenip gelmesini emretti. Ben de Bay A'ya eşlik etmek için izin aldım. Bay A. çevirmen olarak bir Rus subayı almıştı yanına. Çok ilginç bir serüveni vardı bu subayın. 18 yaşında İranlılara tutsak düşmüş.

İğdiş edilmiş ve 20 yıldan daha uzun bir zaman Şah'ın oğullarından birinin haremde harem ağalığı yapmış. Mutsuzluğunu, İran'da geçirdiği yılları dokunaklı bir açık yüreklilikle anlatıyordu. Fizyolojik bakımdan son derece önemli şeyler söyledi.

Osman Paşa'nın evine geldik. Son derece derli toplu, hatta zevkle döşenmiş denebilecek bir konuk odasına aldılar bizi. Renkli pencerelerde Kuran'dan alınmış ayetler vardı. Bunlardan bir tanesi Müslüman harem için çok derin anlamlı geldi bana: Bağlamak ve çözmek sana yararlı. Gümüş çerçevesi fincanlarda kahve getirdiler. Osman Paşa'nın babası, kadınlar adına Kont'a teşekkür etti. Beyaz saygıdeğer bir sakalı vardı yaşlı adamın. Bay A., buraya Osman Paşa'nın karlılarıyla konuşmaya geldiğini, bir dertleri olup olmadığını kendi ağızlarından duymak için görevlendirildiğini kesinlikle bildirdi. İran tutsağı bunları çevirir çevirmez yaşlı adam dilini öfkeyle şapırdattı. Arzumuzu hiçbir şekilde yerine getiremeyeceğini; yoksa Paşa döndüğünde böyle bir şey duyacak olursa onun da, haremdeki bütün uşakların da boynunu vurduracağını söyledi. İçlerinde harem ağası bulunmayan uşaklar da ihtiyarın sözlerini onayladılar. Fakat Bay A., „Nuh diyor peygamber demiyordu. Adamlara:

"Siz paşanızdan korkuyorsanız, ben de kendi Seraskerimden korkuyorum. Onun emirlerine nasıl karşı gelebilirim?" dedi.

Yapacak bir şey yoktu. İki cılız fiskiye'nin şapırdadığı bir bahçeden geçirdiler bizi. Küçük taş yapıya yaklaştık. İhtiyar bizimle kapı arkasında durdu. Sürgüyü bırakmadan kapıyı dikkatle açtı. Başından sarı terliklerine kadar beyaz çarşafa bürünmüş bir kadın görüldü. Çevirmenimiz aynı soruyu ona da tekrarladı. Yetmişlik bir kocakarının dişsiz ağzından çıkan mırıltı duyuldu. Bay A. onun sözünü keserek:

"Paşanın annesidir bu, dedi. Biz karlılarını görmeye geldik. Onlardan birini gönderin."

Gâvurların bu buluşuna hepsi şaşırıp kaldı. Kocakarı gitti; kendisi gibi baştan ayağa örtülü bir kadınla döndü az sonra. Örtünün altından cıvılcıvılcı bir kadın sesi yükseldi. Kocasız kalmış zavallı kadınlara gösterdiği ilgiden ötürü Kont'a teşekkür ediyor; Rusların davranışlarını övüyordu. Bay A. sohbeti koyulaştırmayı başardı. Ben bu sırada çevreme bakınırken tam kapının üstünde yuvarlak bir pencerecik; pencerecikte de meraklı, kara gözleriyle fıldır fıldır bakan beş altı tane yuvarlak başçık gördüm. Buluşumu tam Bay A.'ya söylemek üzereydim ki, başlar kımıldadı, gözler kırıldı, birkaç parmakçık susmam için gözdağı verdi bana. Boyun eğdim ve buluşumu kimseyle paylaşmadım. Hepsisi de hoş yüzlerdi; fakat hiçbiri güzel değildi. Kapıda Bay A. ile konuşanlar haremde gözdesi, yüreklerin hazinesi, aşkın gülü olmalıydı. Ya da ben böyle düşündüm.

Bay A.'nın soruşturması sona erdi. Kapı kapandı. Penceredeki yüzler çekildi. Bahçeyi ve evi gözden geçirdikten sonra, elçiliğimizden pek hoşnut kalarak saraya döndük.

Böylece bir harem görmüş oldum. Pek az Avrupalıya kısmet olur bu. İşte size bir Doğu romanı konusu.

Savaş bitmiş görünüyordu. Dönüşe hazırlanıyordum. 14 Temmuz günü halk hamamına gittim ama hiç hoşnut kalmadım. Havluların pisliği, kötü hizmet vb. adamakıllı canımı sıktı. Tiflis hamamları nerde, bunlar nerde!

Saraya döndüğümde nöbet yerindeki Konovnitsin'den Erzurum'da veba görüldüğünü öğrendim. Aklıma hemen karantinanın korkunçluğu geldi ve o günden tezi yok ordudan ayrılmaya karar verdim. Veba düşüncesi tatsız, alışılmadık bir duygu uyandırıyor insanın içinde. Bu izlenimi silmek amacıyla pazar yerinde dolaşmaya çıktım. Bir silahçı dükkânı önünde durup bir hançeri gözden geçirmeye başladım. Ansızın bir el dokundu omzuma. Döndüm ve korkunç bir dilenciyle burun buruna geldim. Yüzü ölü gibi sararmıştı. Kan çanağına dönmüş irinli gözlerinden şıpır şıpır yaş akıyordu. Veba düşüncesi yine içime düştü. Dilenciye anlatılmaz bir tiksinti duygusuyla itip gezintiye çıktığıma bin pişman saraya döndüm.

Ama merak ağır bastı. Ertesi gün hekimle birlikte ben de ordugâha gittim. Vebalılar vardı burada. Çadırdan bir hasta çıkarıp getirdiler. Yüzü sapsarıydı. Sarhoş gibi sallanıyordu. Bir başka hasta kendinden geçmiş yatıyordu. Vebalıyı gözden geçirip zavallı adama çabuk iyi olacağı ümidini verirken iki Türk ilgimi çekti.

Bunlar hastanın koluna giriyor, onu soyuyor, elleriyle vücudunu yokluyorlardı. Adam veba değil de nezleydi sanki. Bunu görünce Avrupalı ürkekliğimden utanmışımı itiraf ederim. Az sonra kente döndüm.

19 Temmuz günü Kont Paskeviç'le vedalaşmaya gittiğimde büyük bir keder içinde buldum onu. General Burtsov'un Bayburt dolaylarında vurulduğu yolunda acı bir haber gelmişti. Yazık olmuştu yiğit Burtsov'a. Bu olay, sayıca çok az olan ordumuzu da çökertebilirdi. Yabancı bir ülkenin derinliklerine ilerlemiş; bize dış bileyen, ilk başarısızlık haberi üzerine ayaklanmaya hazır bir halkla kuşatılmıştık. Savaş yeniden başlamıştı. Kont, sonraki olayların da tanığı olmamı önerdi. Fakat ben bir an önce Rusya'ya dönmek istiyordum artık ..Kont bir Türk kılıcı armağan etti bana. Onu, fethedilmiş Ermenistan kırlarında ardı sıra dolaştığım parlak bir kahramanın anısı olarak saklıyordum. Aynı gün Erzurum'dan ayrıldım.

Artık bildiğim yollardan Tiflis'e dönüyordum. Bir süre önce 15.000 kişilik bir ordunun şenlendirdiği bu yerler şimdi sessiz ve kederliydi. Soğanlı'yı geçtim ve ordugâhımızın konakladığı yeri güçlkle tanıyabildim. Gümrü'de üç gün karantinada kaldım. Bezobdal'ı yeniden gördüm ve sıcaktan yanan Gürcistan'a geçmek üzere serin Ermenistan'ın yüksek yaylalarından ayrıldım.

Tiflis'e 1 Ağustos'ta vardım. Sevimli, şen bir topluluk içinde birkaç gün kaldım burada. Çalgı sesleri ve Gürcü türküleri arasında, bahçelerde birkaç güzel gün geçirdim. Sonra yeniden yola koyuldum. Dağlardan geçerken karşılaştığım en önemli olay, bir gece Kobi yakınlarında fırtınaya yakalanışım oldu. Sabahleyin Kazbek'in yanından geçerken olağanüstü güzellikte bir görünümle karşılaştım. Beyaz, parça parça bulutlar dağın tepesinden aşıyor; güneş ışınlarıyla aydınlanan ıssız bir tapınak, havada yüzüyormuş gibi görünüyordu. Azgın dere bütün görkemiyle karşıma çıktı. Sel yatağı yağmur sularıyla dolmuş, azgınlıkta Terek'i bile geride bırakıyor; tıpkı onun gibi korkunç bir sesle uğulduyordu. Kıyıları darmaduman olmuştu. Kayalar yerlerinden oynamış, akıntının önünü tıkağışlardı. Kalabalık bir Osetin topluluğu yol yapımında çalışıyordu. Sonunda dar boğazı sağ salım geçerek Büyük Kabarda ovasının geniş enginliğine çıktım. Vladikafkas'ta Dorohov'a ve Puşçin'e rasladım. İkisi de bu savaşta aldıkları yaraların tedavisi için kaplıcalara gidiyorlardı. Puşçin'in masasında Rusça dergiler buldum. Gördüğüm ilk makale, yapıtlarımdan birinin eleştirisiydi. Yazar, bana ve şiirlerime veryansın ediyordu. Yazıyı yüksek sesle okumaya

başladım. Puşçin beni durdurarak okurken artistik mimikler de yapmamı istedi. Yazı, bizdeki eleştiri sanatının fantezileriyle süslüydü tabii. Bir kayyım, perhiz yemeği pişiren bir kadın ve bu küçük güldürünün sağduyusu sayılan bir düzeltmen arasında geçen uzun bir konuşmaydı bu. Puşçin'in isteğini hemen yerine getirdim ve bu o kadar hoşuma gitti ki, yazıyı az önce okurken duyduğum sıkıntıdan eser kalmadı. Hep birlikte candan kahkahalar atmaya başladık.

Sevimli anayurdumun bana ilk hoşgeldini işte bu oldu.

MERHUM İVAN PETROVIÇ

BYELKİN'İN ÖYKÜLERİ

Bayan Prostakova:

Ya, azizim; ufacıktan beri bir öykü merakı var onda.

Skotinin:

Mitrofan bana çekmiş.

"Anasının kuzusu"

YAYIMCININ NOTU

Burada halka sunmakta olduğumuz. İ. P. Byelkin'in Öyküleri'ni yayımlama işine girişirken bunlara merhum yazarın kısa da olsa bir hayat hikâyesini ekleyerek anayurt edebiyatımız okuyucularının haklı merakını bir parça olsun gidermek istedik. İvan Petroviç Byelkin'in en yakın akrabası ve mirasçısı olan Bayan Marya Alekseyevna Trafilina'ya başvurduk bu nedenle. Fakat bu bayan bize onun hakkında bilgi verebilecek durumda değildi ne yazık ki; çünkü merhumu hiç tanımıyordu. Bu iş için bir kere de İvan Petroviç'in eski dostlarından saygıdeğer bir baya başvurmamızı öğütledi. Bu öğüde uyduk ve yazdığımız mektuba şu aşağıdaki yanıtı aldık. Bu yanıtı hiç değiştirmeden, hiç katkıda bulunmadan, soylu bir düşünce tarzının ve dokunaklı bir dostluğun andacı, aynı zamanda da yeterli bir biyografik açıklama olarak, olduğu gibi yayımlıyoruz:

"İyiliksever efendim,

Bu ayın 15'inde yazmış olup eski ve candan dostum ve çiftlik komşum İvan Petroviç Byelkin'in doğum ve ölüm tarihleri, devlet katındaki hizmeti, soyu sopu, alışkanlıkları, ahlak ve kişiliği üzerine ayrıntılı bilgiler edinmek istediğinizi belirttiğiniz saygıdeğer mektubunuzu yine bu ayın

23'ünde almak şerefine ulaştım. Bu isteğinizi kıvançla yerine getiriyor ve size onunla konuşmalarımızdan, bir de benim kişisel gözlemlerimden aklımda ne kalmışsa hepsini iletiyorum:

İvan Petroviç Byelkin 1798 yılında şerefli, soylu bir ana babanın çocuğu olarak Goryuhino köyünde doğdu. Merhum babası kıdemsiz binbaşı Pyotr İvanoviç Byelkin, Trafilina ailesinden Pelageya Gavrilovna ile evliydi. Pyotr İvanoviç varlıklı bir adam değildi, fakat ölçülüydü. Hele ekonomik işleri konusunda oldukça işbilir bir kimseydi. Oğulları ilk öğrenimini köy zangocundan aldı. Okumaya ve Rus edebiyatıyla ilgili çalışmalara karşı hevesini bu saygıdeğer baya borçlu olduğu anlaşılıyor. 1815 yılında bir piyade avcı alayına (numarasını anımsamıyorum şimdi) girerek hizmete başladı. 1823 yılına kadar da bu görevde kaldı. Annesiyle babasının hemen hemen aynı zamana raslayan ölümleri, onu işten çekilmek, Goryuhino köyüne, ata toprağına dönmek zorunda bıraktı.

Çiftliğin yönetimini eline alan İvan Petroviç, toyluğu, yufka yürekliliği yüzünden az sonra işleri savsaklamaya başladı; merhum babasının sağladığı sıkı disiplini gevşetti. Köylülerin (her zamanki alışkanlıkları üzere) hoşnut olmadıkları becerikli, sorumluluk bilir muhtara işten el çektirip, köyün yönetimini, öykü anlatma sanatındaki ustalığıyla güvenini kazanmış bulunan yaşlı kilercibaşı kadına verdi. Bu aptal kocakarı yirmibeş rublelik bir banknotu elli rublelikten ayırabilecek durumda olmadığı için kendisinden kimsenin korktuğu yoktu. Seçtikleri muhtar hem patronun elbirliğiyle dolandırılmasına katıldı, hem de bu konuda köylülere o kadar göz yumdu ki İvan Petroviç angarya usulünü kaldırarak oldukça ölçülü bir vergi koymak zorunda kaldı. Fakat onun gevşekliğinden yararlanan köylüler yalvarıp yakararak bu kez de ilk yıl için özel bir ayrıcalık elde ettiler. Sonraki yıl ise, verginin üçte ikisinden daha çoğunu ceviz, kırmızı yaban mersini ve buna benzer şeylerle ödediler. Böyleyken bile verginin tümünü ödemiyorlardı.

Merhum babasının dostu olmaklığım dolayısıyla öğütlerimi oğluna da önermeyi görev bildim ve savsakçılığı yüzünden alt üst olan eski düzeni bir çok kereler yeniden kurmaya kalkıştım. Bir gün bu amaçla ona gidip çiftlik gelir-gider defterlerini istedim, dolandırıcı muhtar çağırttım ve İvan Petroviç de oradayken defteri incelemeye koyuldum. Genç çiftlik sahibi beni ilkin büyük bir ilgiyle izliyor, elinden gelen dikkati gösteriyordu. Fakat hesaplar son iki yıl içinde köylü sayısının artmış, kümes hayvanlarıyla sığır ve davar sayısının büyük ölçüde azalmış olduğunu ortaya koyunca İvan Petroviç bu ilk bilgiyle yetindi, artık beni dinlemez oldu. Araştırmalarım ve sıkı sıkı sorguya çekişim sonucunda dolandırıcı muhtar tam bir şaşkınlığa uğratıp bir tek söz söyleyemeyecek duruma getirdiğim dakikada ise, büyük bir kederle, İvan Petroviç'in oturduğu koltukta şiddetle horuldadığını işittim. O günden sonra onun çiftlik işlerine bir daha karışmadım, bu işleri (kendisinin de yaptığı gibi) Tanrı'ya havale ettim.

Fakat bu olay aramızdaki dostluğu zedeledi. Çünkü bir yandan bu delikanlının (genç soylularımızın tümünde ortak bir özellik olarak beliren) gevşekliğine, yıkıcı kayıtsızlığına acırken; öte yandan içtenlikle seviyordum onu. Zaten böylesine sevimli, dürüst bir insanı sevmemek elde değildi. O da kendi yönünden içtenlikle bağlıydı bana; yaşadığım yılların sayısına saygısı vardı. Alışkanlıklarımız, düşüncelerimiz ve kişiliklerimiz bakımından birbirimize pek az benzemekle birlikte, önemsiz sohbetime değer vererek ölümüne kadar hemen her gün aradı beni.

Çok ölçülü bir yaşayışı vardı İvan Petroviç'in. Her türlü aşırılıktan kaçınırdı. Hiçbir zaman içkili görmedim onu. (Bizim buralarda bunun olağanüstü bir şey sayılması gerektiğini söylemeliyim.)

Karşı cinse pek düşküdü ya, bir kız kadar da utangaçtı doğrusu. (1)

Mektubunuzda sözünü ettiğiniz öykülerden başka, bir kısmı bende bulunan, bir kısmıysa, kilercibaşı kocakarı tarafından çeşitli gereksemelerini karşılamak üzere kullanılan pek çok el yazması bıraktı İvan Petroviç. Evde, kocakarının kaldığı yana düşen bütün pencerelere, İvan Petroviç'in bitmemiş romanlarının birinci bölümü yapıştırılmıştı geçen kış. Yukarda sözü edilen öyküler onun ilk edebiyat deneyleri olmalı. İvan Petroviç büyük bir bölümü gerçek olan bu öyküleri çeşitli kimselerden işittiğini söylemişti. (2) Fakat öykülerdeki kişi adlarının hemen hemen hepsini yazarın kendisi uydurmuş olup, ilçe ve köy adları da bizim yöreden alınmadır. Benim köyün adının da bir yerde geçmiş olmasının nedeni budur. Bu durum herhangi bir kötü niyetten ileri gelmiş olmayıp, sadece düşgücü eksikliğinin bir sonucudur.

İvan Petroviç, şiddetli hummaya çeviren bir soğuk algınlığı yüzünden 1828 yılı sonbaharında yatağa düşerek, özellikle nasır ve benzeri kökleşmiş hastalıkları iyileştirmede büyük ustalığa sahip bölge doktorumuzun uyanık çabalarına rağmen öldü. Doğumunun otuzuncu yılında son nefesini kollarımın arasında verip Goyuhino köyü kilisesinin bahçesine, merhum annesiyle babasının yanına gömüldü.

İvan Petroviç orta boylu, gözleri kum renginde, sarışın bir adamdı. Soluk, kuru bir yüzü vardı.

İşte, iyiliksever efendim, nerhum komşum ve dostumun yaşayışı, uğraşları, kişiliği ve dış görünüşü üzerine anımsayabildiklerim bunlardır. Fakat, mektubum şu ya da bu biçimde işinize yarayacaksa, adımın söz konusu edilmemesini derin saygılarımla rica ederim. Çünkü yazarlık mesleğine karşı saygı ve sevgi beslemekle birlikte kendime böyle bir paye edinmeyi gereksiz görmekte, yaşlı bir kimse için yakışksız saymaktayım bunu. İçten saygılarımla...

16 Kasım 1830

Nenarodovo köyü"

Yazarımızın saygıdeğer dostunun isteğine uymayı görev sayıyor, bize verdiği bilgiler için kendisine teşekkürlerimizi sunuyor; halkın bu bilgilerdeki içtenliğe, iyi yürekliliğe gereken değeri vereceğini umuyoruz.

A.P.

ATIŞ

Birbirimize ateş ederdik.

"Baratinski"

Atış hakkımı kullanarak onu öldürmeye

andımvardı.

(Ateş etme sırası bendeydi.)

"Ordugâhta bir akşam" (3)

1

Birliğimiz *** ilçesindeydi. Bir kıta subayının yaşayışı bilinen şey: Sabahları eğitim ve binicilik, alay komutanında ya da Yahudi'nin meyhanesinde öğle yemeği, akşamları da punç ve iskambil. *** ilçesinde ne kapıları bize açık bir ev, ne bir yavuklumuz vardı. Kendi aramızda toplanır ve bu toplantılarda üniformalarımızdan başka bir şey görmezdik.

İçimizde ordudan olmayan bir tek kişi vardı. Otuz beş yaşlarında olduğu için yaşlı saydığımız bir adamdı bu. Görmüş geçirmiş olması aramızda büyük bir üstünlük sağlıyordu ona. Her zamanki asık yüzölçümü, sert kişiliği, etkili konuşmaları genç kafalarımızı şiddetle etkiliyordu. Hayatı bir esrar perdesiyle örtülüydü bu adamın. Görünüşte Rus'a benziyordu ama, yabancı bir ad taşıyordu. Bir zamanlar hafif süvari birliklerinde bulunmuş, üstelik başarılar kazanmış. Ordudan niçin ayrıldığını, niçin bu yoksul ilçeye yerleştiğini bilen yoktu. Hem yoksulluk çekiyor, hem de cömert bir yaşayış sürdürüyordu. Her zaman yaya dolaşır, sırtında hep yıpranmış bir ceket taşırdı; fakat alayımızın bütün subaylarına açık bir sofrası vardı. Emekli bir erin hazırladığı öğle yemekleri iki üç çeşidi aşmazdı ama, şampanya su gibi akardı. Hiç kimse onun varı yoğu, geliri hakkında bir şey bilmezdi, bu konuda soru sormak gözüpekliliğini de gösteremezdi. Çoğu askerlikle ilgili yapıtlardan, bir de romanlardan oluşan bir kitaplığı vardı. Onları, okumak isteyenlere seve seve verir, hiçbir zaman geri istemezdi. Buna karşılık başkalarından aldığı kitapları da geri verdiği görülmemişti. Başlıca işi tabancayla atışlar yapmaktı. Odasının duvarları kurşun izlerinden bal peteği gibi delik deşikti. Oturduğu yoksul kerpiç evin tek göstergesi, zengin bir tabanca koleksiyonuydu. Sanatında o kadar ustalaşmıştı ki, içimizden herhangi birinin şapkası üzerine konulacak bir armudu ateş ederek düşürmek istese, alayımızda hiç kimse başını ona uzatmakta sakınca görmezdi. Sık sık düellolardan söz ederdik sohbetlerimizde. Silvio (böyle adlandıracağım onu) hiçbir zaman katılmazdı bu konudaki konuşmalara. Başından düello geçip geçmediğini sorduğumuzda kuru bir evetle yetinir, başkaca bir şey söylemezdi. Bu gibi sorulardan hiç hoşlanmadığı belliydi. İçinde, korkunç ustalığının kurbanı olan bir bahtsızın sızısını mı taşıyordu acaba? Onda korkaklığa benzer herhangi bir duygunun bulunur olabileceği aklımızdan bile geçmezdi. Çünkü sadece dış görünüşleri bile bu gibi kuşkulara olanak tanımayan insanlardandı o. Ama beklenmedik bir olay hepimizi şaşkına çevirdi.

Bir gün on subay arkadaş Silvio'da öğle yemeğindeydik. Her zamanki gibi, yani adamaklı içildi. Yemekten sonra ev sahibine oyunda bize kasa olmasını kabul ettirmeye çalıştık. Uzun süre karşı koydu. Çünkü hemen hemen hiç el sürmezdi iskambil kâğıdına. Sonunda emir erine kartları getirmesini emretti, masaya elli çervonest (4) boşalttı, kartları dağıttı. Çevresinde toplandık, oyun başladı. Oyun süresince ağzından tek söz çıkmadı Silvio'nun. Hiç tartışmaya girmez, herhangi bir açıklama yapmazdı. Karşısındaki oyuncu hesapta yanılmışsa, hemen ya farkı öder, ya da fazlayı yazardı. Onun bu huyunu bildiğimizden oyunu dilediği gibi yönetmesine ses çıkarmıyorduk. Fakat alaya kısa bir süre önce atanmış yeni bir subay vardı aramızda. Bu arkadaş bir ara dalgınlıkla hesapta bir yanlışlık yaptı. Silvio her zamanki gibi düzeltti hesabı. Silvio'nun

yanıldığını sanan subay bir açıklamada bulunmak istedi. Silvio tek söz söylemeden kart dağıtımını sürdürüyordu. Sabrı tükenen subay silgiyi aldı, kendisine boşu boşuna yazılmış gibi görünen rakamları sildi. Silvio tebeşiri aldı, yeniden yazdı. Şarapla, oyunla, arkadaşların kahkahalarıyla kızışan subay kendini ağır bir hakarete uğramış sayarak azgın bir öfkeye kapıldı, masanın üzerindeki bakır şamdanı kaptığı gibi Silvio'nun başına fırlattı. Silvio yana kaçılarak vuruştan ancak kurtulabildi. Hepimizin canı sıkıldı. Silvio ayağa kalktı. Yüzü öfkeden bembeyaz, gözlerinden kıvılcımlar saçarak:

- Sayınbay, dedi. Lütfen çıkıp gidin buradan ve bu olayın bu çatının altında geçmesinden ötürü Tanrı'ya şükredin.

İşin nereye varacağından hiçbirimizin kuşkusu yoktu. Yeni arkadaşımızı şimdiden ölmüş sayıyorduk. Subay, uğradığı hakareti baş kasadarın dilediği gibi yanıtlamasına hazır olduğunu söyleyerek çıkıp gitti. Oyun birkaç dakika daha sürdü. Fakat ev sahibinin oyun oynayacak durumda olmadığını görüp birbirimizin peşi sıra kalktık, yakında alayda açılacak olan boşluktan söz ederek evlerimize dağıldık.

Ertesi gün binicilik alanında, zavallı subayın yaşayıp yaşamadığını birbirimize sorarken, kendisi çıkageldi. Aynı soruyu ona da sorduk. Silvio'dan henüz bir haber almadığını söyledi. Bu durum şaşırttı bizi. Silvio'ya gittik. Onu avluda, avlu kapısına tutturulmuş bir iskambil birliğine arka arkaya kurşun yağdırırken bulduk. Hiçbir şey olmamış gibi, çünkü olay üzerine tek söz etmeksizin karşıladı bizi. Aradan üç gün geçti, subay hâlâ sağdı. Şaşkınlık içinde, Silvio acaba dövüşmeyecek mi diye soruyorduk birbirimize. Dövüşmedi. Önemsiz bir özürle yetinerek barıştı.

Bu olay gençliğin gözünden adamakıllı düşürdü onu. Gençlerin en bağışlamayacağı şey korkaklıktır. Yiğitliği insan erdemlerinin en yücesi sayar, her türlü ayıbı bağışlayabilecek bir şey gibi görür onlar. Ama, yavaş yavaş her şey unutuldu, Silvio yeniden eski etkisini kazandı.

Sadece ben ona eskisi kadar yakınlık göstermiyordum artık. Düş kurmaya yatkın bir yaratılışa sahip olduğumdan, hayatı bir esrar perdesiyle örtülü olan, bana gizemli bir roman kahramanı gibi görünen bu adama önceleri herkesten çok bağlıydım. O da severdi beni. Hiç olmazsa sadece benimleyken acı dilliliğini bırakır, az görülür bir tatlılık ve içtenlikle konuşurdu. Fakat o uğursuz akşamdan sonra şerefine lekelenildiği, bu lekenin temizlenmeyişinde yine kendisinin sorumlu olduğu düşüncesi aklımdan bir türlü çıkmıyor, ona eskisi gibi davranmamı önlüyordu. Yüzüne bakmaya utanıyordum neredeyse. Silvio bunu sezmeyecek, nedenini anlamayacak adam değildi. Bu durumun onu üzdüğü belliydi. Bir iki kere bana bu konuda bir açıklamada bulunmak istediğini sezinledim. Fakat ona bu olanağı vermekten kaçındım. Silvio da uzaklaştı benden. O günden sonra sadece arkadaşların yanımdayken görüşüyorduk onunla. Eski candan konuşmalarımız sona ermişti.

Taşrada yaşayanlar için çok önemli olan bazı şeylerden dalgın başkentlilerin haberi bile yoktur. Posta gününün beklenmesi bunlardan biridir. Alayın yazıcı odası, salı ve cuma günleri kimisi para, kimisi mektup, kimisi de gazete bekleyen subaylarla dolup taşardı. Paketler genel olarak hemen oracıkta açılır, haberler oracıkta yayılır, böylece yazıcı odası ana baba gününe dönerdi. Mektupları alayımızın adresine gelen Silvio da genellikle aramızda bulunurdu o sırada. Bir gün aldığı bir mektubun mührünü büyük bir sabırsızlıkla söktüğünü gördük. Herbiri kendi mektubuna dalmış olan subaylar hiçbir şey sezinlemediler. Silvio mektubu okuyup bitirdikten sonra bize

döndü ve:

- Baylar, dedi, bir an önce buradan ayrılmaklığımı gerektiren bir durum var. Bu geceden tezi yok, yola çıkıyorum. Bana son bir kez daha yemeğe gelmeyi reddetmeyeceğinizi umarım.

Bu sözleri söyledikten sonra bana dönerek şunları ekledi:

- Sizde beklerim, mutlaka beklerim...

Sonra hızla çıkıp gitti. Bizler de Silvio'da buluşmak üzere sözleşip dağıldık.

Kararlaştırılan saatte Silvio'ya gittiğimde hemen hemen bütün alay oradaydı. Eşyalar toplanıp denk yapılmış, ortada sadece, kurşun izleri ile delik deşik olmuş çıplak duvarlar kalmıştı. Masaya oturduk. Silvio'nun yüzü sevinçten parlıyordu. Neşesi az sonra hepimize geçti. Şampanyalar birbiri arkasına patlıyor, kadehler köpürüyor ve cızıldıyor, aramızdan ayrılacak olan arkadaşımıza bütün kalbimizle iyi yolculuklar, mutluluklar diliyorduk. Yemekten kalktığımızda akşamın geç saatleriydi. Ayrı ayrı herkesle vedalaşan Silvio benim de elimi sıkı ve tam çıkmaya hazırlanacağı sırada yavaşa:

- Sizinle konuşmak istiyorum, kalın, dedi.

Konuklar gittiler, ben kaldım. Karşı karşıya oturduk, ses çıkarmadan pipolarımızı doldurup ateşledik. Silvio derin bir düşünceye dalmıştı. Az önceki neşesinden eser kalmamıştı şimdi. Balmumu sarılığındaki yüzü, parıldayan gözleri, ağzından çıkan koyu dumanlarla tıpkı şeytana benziyordu. Birkaç dakika geçtikten sonra sessizliği o bozdu:

- Belkide bir daha hiç görüşmeyeceğiz, dedi. Ayrılmadan önce size bazı açıklamalarda bulunmak istedim. İnsanların yargılarına pek az önem verdiğimi anlamışsınızdır. Fakat sizi severim. Hakkımda yanlış bir kanıya sahip olmanızın bana ağır geleceğini hissettim.

Bir an durdu, piposunun tütününü tazeledi. Ben gözlerimi indirmiş susuyordum.

- Osarhoş zibidiye, R'ye, yaptığı kabalığı ödetmeyişi mi yadırgadınız değil mi? Silah seçmek hakkına sahip olduğum sürece hayatı elimdeydi, bunu kabul edeceğinizi umarım. Benim içinse hemen hemen tehlike söz konusu değildi. Düellodan kaçışımı bir yüce gönüllülükle açıklayabilirim pekâlâ, fakat yalan söylemek istemiyorum. Eğer kendi hayatımı yüzde yüz güvene alarak R.'yi cezalandırabilseydim bunu yapmakta bir an bile duraksamazdım.

Silvio'ya şaşkınlıkla baktım. Böyle bir açıklama aklımın köşesinden bile geçmezdi. Silvio sözlerini sürdürdü:

- Demekistediğim şu: Kendimi ölüm tehlikesine atmak hakkına sahip değilim ben. Altı yıl önce suratıma bir tokat yemiştin ve düşmanım hâlâ yaşıyor.

İyice meraklanmışım:

- Onüdüelloya çağırmadınız mı? diye sordum. Yoksa buna engel olan şeyler mi vardı?

Silvio:

- Onunladüello ettik, diye yanıtladı beni. İşte düellomuzun andacı da burada.

Kalktı, karton bir kutudan Fransızların "bonnet de police" (5) dedikleri sırma püsküllü, şeritli, kırmızı bir şapka çıkarıp başına giydi. alna gelen yerin dört buçuk santim kadar yukarısında bir kurşun deliği vardı.

- Hafifsüvari alayında görevde bulunduğumu biliyorsunuz, diye sürdürdü sözlerini. Kişiliğimi de anlamışsınızdır: Hep birinci adam olmak isterim. Gençliğimden beri benim en güçlü tutkum budur. Bizim zamanımızda azgınlık modası vardı. Tabii ordunun en azgın adamı da bendim. Ayyaşlığımızla övünürdük o zamanlar. Denis Davidov'un (6) bir şiirinde göklere çıkardığı ünlü Burtsov'u (7) içki içme yarışında alt etmişim. Alayımızda sık sık düellolar yapılırdı. Ben de ya tanık, ya da taraf olarak hepsinde bulunurdum. Arkadaşlarım taparcasına severler, ikide bir değiştirilen alay komutanlarıysa Tanrı'nın gönderdiği bir bela olarak kabul ederlerdi beni. Ünümün tadını kimi zaman sessizce, kimi zaman da gürültüyle çıkararak yaşayıp giderken günün birinde varlıklı, (adını vermek istemediğim tanınmış bir aileden gelme) bir genç atandı alayımıza. Talihi böylesine parlak bir adama ömrüm boyunca raslamadım. Düşünün bir: Gençlik, zekâ, yakışıklılık, çılgınca bir neşe, gözünü budaktan sakınmayan bir yiğitlik, bitmek tükenmek bilmez para ve bütün bunlara sahip olan bir adamın sizde yaratacağı etkiyi düşünün bir. Üstünlüğüm sarsılmıştı. O önceleri ünümün çekiciliğine kapıldı, dostluğumu kazanmak istedi. Yüz vermedim. Hiç umursamadan uzaklaştı benden. Ondan nefret etmeye başladım. Alayda ve kadınlar arasında elde ettiği başarılar altüst ediyordu beni. Kavga çıkarmak için bela aramaya başladım. Alaylarımı benimkilerden çok daha iyi niyetli alaylarla karşılıyordu. O işin şakasındaydı. Bense gitgide kinleniyordum. Sonunda bir gün Polonyalı bir çiftlik sahibinin balosunda bütün kadınların, daha da önemlisi, benimle ilişkisi olan ev sahibesinin onun çevresinde pervane gibi döndüklerini görünce kulağına eğilip çok edepsizce birkaç söz söyledim. Birden büyük bir öfkeye kapılarak tokatladı beni. Kılıçlarımıza davrandık, kadınlardan bayılanlar oldu, aramıza girip dövüşmemize engel oldular. Ve hemen o geceden tezi yok düello etmeyi kararlaştırdık.

Tan yeri ağarmak üzereydi. Ben yanımda üç tanıkla birlikte kendi yerimi almıştım. Düşmanımı beklerken sabırsızlıktan içim içime sığmıyordu. İlkbahar güneşi doğmuş, hava ısınmaya başlamıştı bile. Uzaktan görüldü. Üniformasını giymiş, kılıcını kuşanmış, yanında bir tek tanık, yürüyerek geliyordu. Ona doğru yaklaştık. O da yaklaştı. Elinde tuttuğu şapkasını kirazla doldurmuş, arada bir atıştırıyordu. Tanıklar on iki adımı sayıp ayırdılar bizi. İlk atışı benim yapmam gerekiyordu. Fakat o kadar öfkeliydim ki ellerimin titremesinden korktum, soğukkanlılığımı toplamak üzere zaman kazanmak için bu hakkı ona bırakmak istedim. Düşmanım kabul etmedi bunu. Kura çekmeye karar verdik. Talih yine değişmez sevgilisine gülmüş, kurayı o kazanmıştı. Nişan aldı, ateş etti ve şapkamı deldi. Sıra bana gelmişti. Hayatı elimdeydi artık. Olanca dikkatimle yüzüne bakıyor, hiç değilse küçük bir tedirginlik belirtisi yakalamaya çalışıyordum orada. O, tabancamın karşısında hiç kıpırdamadan duruyor, şapkasından seçip çıkardığı olgun kirazları atıştırıyor, tükürdüğü çekirdekler uçup bana kadar geliyordu. Bu kayıtsızlık allak bullak etmişti beni. Hayatına kendisi değer vermeyen bir adamı öldürmenin ne yararı var diye düşündüm. Aklımda şimşek gibi sakince bir düşünce çaktı. Tabancamın namlusunu indirerek:

- Ölümlü mürşamadığınız anlaşılıyor, dedim. Buyurun, kahvaltınızı edin. Size engel olmak istemem.

- Bana engel olduğunuz filan yok, diye karşılık verdi. Buyurun, ateş etmenizi bekliyorum. Fakat yine de siz ateş etme hakkına her zaman sahipsiniz, dilediğiniz an buyruğunuzdayım.

Tanıklara döndüm, şimdilik ateş etme niyetim olmadığını bildirdim. Düello böylece sona erdi.

İstifamı verip bu ilçeye çekildim. O günden sonra öç almaktan başka hiçbir düşüncem olmadı. Öç alma saati gelip çattı işte.

Silvio sabahleyin gelen mektubu cebinden çıkardı, okumam için uzattı. Birisi (herhalde bu işler için görevlendirdiği güvenilir adamı) Moskova'dan, bilinen kişinin kısa bir süre sonra genç, güzel bir bayanla nikâhlanacağını bildiriyordu.

Silvio:

- Bubilinen kişinin kim olduğunu kestirmişsinizdir, dedi. Moskova'ya gidiyorum. Bakalım bir zamanlar kiraz yiyerek beklediği ölümü, düğün öncesinde de aynı kayıtsızlıkla karşılayabilecek mi?

Bunu söyleyip ayağa kalktı, şapkasını yere çaldı, kafeste bir kaplan gibi odasını arşınlamaya başladı. Onu çit çıkarmadan dinliyor, birbirini tutmaz, çelişik duyguların etkisi altında heyecanlanıyordum.

Bu sırada içeri giren uşak, atların hazır olduğunu bildirdi. Silvio elimi hararetle sıktı, öpüştük. Birisi tabancalarla, öteki eşyalarıyla dolu iki bavulun daha önce yerleştirildiği arabaya bindi. Bir kez daha vedalaştık, araba hareket etti.

2

Birkaç yıl geçmişti aradan. Ailesel birtakım nedenlerle N. ilçesinin yoksul bir köyüne yerleşmek zorunda kalmıştım. Bir yandan çiftlik işleriyle uğraşıyor, öte yandan, bir zamanlar yaşadığım gürültülü, kaygısız hayatı düşünerek sessizce iç çekiyoordum. En kötüsü de sonbahar ve kış gecelerini yapayalnız geçirmek zorunluğuydu. Muhtarla çene çalarak, işlerle uğraşarak, yeni kuruluşları gezerek akşama kadar şöyle böyle vakit geçirebiliyor, fakat hava kararmaya başladı mı ne yapacağımı, ne edeceğimi bilemez oluyordum. Dolapların altından ya da kilerden bulup çıkardığım birkaç kitabı ezberlemiştim neredeyse. Kilercibaşı Kirilovna'nın şöyle böyle anımsayıp anlattığı masallardan gına gelmişti artık. Köylü kadınların söylediği şarkılarınsa içimi karartmaktan başka işe yaradıkları yoktu. Başımı ağrıtmasa kendimi büsbütün içkiye kaptırabilirdim. Sonra itiraf ederim ki, can sıkıntısı yüzünden kendini içkiye veren, yani ilçemizde çok bol bulunan en can sıkıcı tiplerden, ayyaşlardan biri olup çıkacağımdan korktum. Konuşmaları genellikle öğürtü ve mızızlık olan birkaç can sıkıcıdan başka yakın komşum da yoktu. Onlarla birlikte olmaktansa yalnız kalmak çok daha iyiydi.

Benim çiftliğin dört verst ötesinde büyük bir yurtluk vardı. Kontes B.'hindi bu yurtluk. Fakat kendisi değil, kâhyası oturuyordu burada. Kontes yurtluğuna evliliğinin ilk yılında gelmiş, topu topu bir ay kalmış. Ben, yapayalnız hayatımın ikinci baharındayken, Kontesle kocasının yazı köyde geçirecekleri haberi geldi. Gerçekten de haziran başında çıkıp geldiler.

Zengin bir komşunun gelişi köyde yaşayanlar için önemli bir olaydır. Çiftlik sahipleriyle adamları bunu olayın iki ay öncesinden konuşmaya başlarlar ve bu konuşma olayın üzerinden üç yıl geçinceye kadar sürüp gider. Bana gelince ne yalan söyleyeyim, genç ve güzel komşunun geleceğini işittikten sonra içim içime sığmaz olmuştu. Onu bir an önce görebilmek arzusuyla yanıp tutuşuyordum. İşte bu nedenle, gelişlerinin ilk haftasında, bir pazar günü, yemekten sonra, en yakın bir komşuları ve sadık bendeleri olarak kendimi onların yüksek katlarına sunmak üzere *** köyüne yollandım.

Uşak beni Kontun çalışma odasına aldı, gelişimi bildirmeye gitti. Geniş, gösterişli bir odaydı bu. Duvarlara, herbirinin üzerinde büstler bulunan kitap rafları yerleştirilmişti. Mermer şöminenin üzerinde büyük bir ayna vardı. Döşemeler yeşil çuhayla kaplanmış, üstlerine halılar serilmişti. Yoksulluğum, lüksü unutturmuştu bana. Bir de çoktandır yabancı zenginliklere kapalı olduğumdan, ürkekleştim, taşralı bir ricacı, bakını nasıl yürek çarpıntısıyla beklerse, Kontu öyle beklemeye başladım. Az sonra kapıdan, otuz iki yaşlarında yakışıklı bir adam girdi içeri. Candan, dostça bir tavırla yaklaştı. Ben toparlanmaya, kendimi tanıtmaya çalışırken o daha önce davrandı. Oturduk. Kontun serbest ve zekice sohbeti benim ürkekliğimi gidermişti. Fakat tam kendimi toparlamışken bu kez Kontesin içeriye girmesiyle yeniden allak bullak oldum. Çok güzel bir kadındı gerçekten. Kont tanıştırdı bizi. Rahat görünüyüm istiyordum. Fakat kayıtsız bir tavır takınmaya çalıştıkça daha beter elim ayağıma dolaşıyordu. Kont ve Kontes bana kendimi toparlayabilmem, bu yeni tanışıklığa alışabilmem için zaman kazandırmak düşüncesiyle tıpkı yakın bir dost yanındalarmış gibi kendi aralarında konuşmaya başladılar. Ben de bu arada odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya, tabloları, kitapları gözden geçirmeye koyuldum. Resimden anlamam, fakat tablolardan bir tanesi ilgimi çekti. İsviçre'den bir görünümdü bu. Ama beni etkileyen şey görünümün kendisi değil, tabloda birbiri üzerine binmiş iki kurşun deliğinin bulunuyor oluşuydu. Konta dönerek:

- Yamanbir atış, dedim.

- Evet, diye karşılık verdi; fevkalâde bir atış. Nişancılığınız iyi midir?

Sözün ilgili olduğum bir konuya gelmesine sevinerek:

- Oldukça, dedim. Otuz adım uzaktan bir iskambil kâğıdını vurabilirim. Fakat alışık olduğum bir tabancayla ateş edersem.

Kontes büyük bir ilgiyle:

- Sahimi? dedi. Ya sen dostum, otuz adımdan bir iskambil kâğıdını vurabilir misin sen de?

Kont:

- Birgün deneriz, diye yanıtladı onu. Zamanında fena nişancı değildim. Ama dört yıldır tabanca

değmedi elime.

- Oo, dedim, öyleyse iskambil kâğıdını yirmi adımdan bile tutturamayacağınıza bahse girerim efendimiz. Bir alışkanlık işidir bu. Kendi deneylerimden öğrendim bunu. Alayımızın en iyi atıcılarından sayılırdım. Bir ara tabancamı onarıma verdiğimden tam bir ay silah değmedi elime. İnanır mısınız efendimiz, bu bir ayın sonunda yaptığım ilk atışta yirmi beş adım uzaklıktaki bir şişeyi üst üste tam dört kere tutturamadım. Alayımızda alaycı, hazır cevap bir yüzbaşı vardı. Kardeş, dedi, galiba kıyamıyorsun şişeye. Hayır efendimiz, sık sık alıştırma yapmazsanız ustalığınızı yitiriverirsiniz. Bütün ömrümde tanıdığım en iyi atıcı her gün yemekten önce en azından üç atış yapardı. Onun için bir kadeh votka içmek gibi bir alışkanlıktı bu.

Söze katılım ev sahiplerini çok sevindirmişti.

Kont:

- Peki, nasıl bir atıcıydı bu, diye sordu.

- Bakın, nasıldı efendimiz: Duvara bir sinek konduğunu ve onun bunu gördüğünü düşünelim: Kontes, gülüyorsunuz, ama inanın doğru söylüyorum. Evet, diyelim duvara bir sinek kondu ve o bunu gördü: "Kuzka tabancamı getir!" diye bağırdı uşağına. Kuzka dolu tabancayı getirir, o da bir atışta duvara yapıştırdı sineği.

- Şaşılacakşey! dedi Kont. Peki adı neydi bu bayın?

- Silvio, efendimiz.

Kont yerinden sıçrayarak:

- Silvio! diye haykırdı. Siz Silvio'yu tanıyor muydunuz?

- Nasıltanımadım efendimiz, dostumdu kendisi. Alayda hepimiz kardeşimiz gibi severdik onu. Fakat beş yıldır haber alamadım. Demek siz de tanıyorsunuz onu efendimiz?

- Tanıyordum, hem de çok yakından tanıyordum. Size başından geçen... fakat , sanmıyorum, hayır. Size başından geçen tuhaf bir olaydan söz etmedi mi hiç?

- Birbaloda çapkının birinden yediği tokat olmasın bu efendimiz?

- Buçapkının adını da söylemiş miydi?

- Hayırsöylememişti, efendimiz.

Birdenbire gerçeği sezinlemiştim.

- Fakatdurun, dedim, özür dilerim... Bilmiyordum... Yoksa siz miydiniz?

Kont oldukça keyifsiz:

- Bendim, dedi. Şu üzerinde kurşun delikleri bulunan tablo da onunla son karşılaşmamızın andacıdır.

Kontes:

- Ah, sevgilim, dedi; ne olur, söz etme bundan. İşitmek bile istemiyorum.

Kont:

- Hayır, dedi, her şeyi anlatacağım. Dostuna nasıl hakaret ettiğimi biliyor. Varsın Silvio'nun nasıl öç aldığını da öğrensin.

Koltuğunu bana doğru yaklaştırdı, can kulağıyla dinlediğim şu hikâyeyi anlattı:

"Bundan beş yıl önce evlendim. Evliliğimizin ilk ayını, the honey-moon'u (8) burada, bu köyde geçirdik. Hayatımın en güzel dakikalarını, yine hayatımın en kötü anlarından birini bu evde yaşadım. Bir akşamüstü karımla atlı bir gezintiye çıkmıştık. Atının huysuzlanacağı tuttu. Karım korkup dizginleri bana bıraktı, eve yürüyerek dönmeye koyuldu. Ben ondan daha önce vardım. Avluda bir yolcu arabası duruyordu. Adını vermeyen, benimle işi olduğunu söylemekle yetinen bir adamın çalışma odamda beklemekte olduğunu bildirdiler. Odaya girdim, alaca karanlıkta, sakalları uzamış, toprak içinde bir adam gördüm. Tam şurada, şöminenin yanında duruyordu. Bu yüzü anımsamaya çalışarak yaklaştım. Yabancı boğuk bir sesle:

- Benitanımadınız galiba Kont, dedi.

- Silvio! diye haykırdım ve ne yalan söyleyeyim saçlarımın bir anda dimdik olduğunu hissettim.

O:

- Takendisi, dedi. Ateş etme sırası bendeydi. Tabancamı boşaltmaya geldim. Hazır mısınız?

Tabancası yan cebinden sarkıyordu. On iki adım sayıp durdum, karım gelmeden, bir an önce ateş etmesini diledim. O elini ağırdan alıyordu. Işık istedi. Mum getirdiler. Kapıyı kilitledim. Odaya kimsenin girmemesi için emir verdim, bir kez daha diledim ateş etmesini. Tabancasını çıkardı, nişan aldı... Saniyeleri sayıyor, karımı düşünüyordum... Benim için korkunç bir dakika geçti. Silvio kolunu aşağı indirerek.

- Tabancamkiraz çekirdekleriyle dolu olmadığı için üzgünüm, dedi. Kurşun ağırdır. Bu iş düellodan çok cinayete benziyor gibi geldi bana. Silahsız bir adama ateş etmeye alışkın değilim. Yeniden başlamalıyız. İlk atış için kura çekeceğiz.

Başım dönüyordu... Kabul etmiyordum galiba... Fakat sonra bir tabanca daha doldurduk. Kura çekmek için iki kâğıt büktük. Bir zamanlar benim attığım kurşunla delinen şapkasına koydu onları. Kurayı ben kazandım yine. Hiç unutamayacağım alaylı bir gülümsemeye:

- Şeytangibi şanslısın Kont, dedi.

Nasıl oldu, bana bunu nasıl yaptırdı bilmiyorum, ama ateş ettim ve kurşun işte şu tabloyu deldi.

Kont üzerinde kurşun deliği bulunan tabloyu gösteriyordu parmağıyla. (Yüzü alev alev yanıyordu.) Kontesin benzi, elinde tuttuğu mendilden de daha beyaz olmuştu. Bense gırtlığımdan bir haykırış çıkmasına engel olamadım.

Kont:

- Ateşettim ve çok şükür tutturamadım diye sürdürdü sözlerini. O zaman Silvio (o anda korkunçtu gerçekten) nişan aldı. Birden kapı açıldı. Maşa koşarak içeri girdi, bir çığlık kopararak boynuma atıldı. Onun gelişiyle yeniden soğukkanlılığımı kazanmıştım.

- Sevgilim, görmüyor musun şaka ediyoruz, dedim. Korkacak ne var? Git bir bardak su iç gel de eski dostumu tanıtayım sana.

Maşa'yı inandıramamıştım. Korkunç Silvio'ya dönerek:

- Kocamdoğru mu söylüyor? Şaka mı ediyorsunuz gerçekten, diye sordu.

Silvio:

- Ohep şaka eder Kontes, diye karşılık verdi. Bir keresinde şakacıktan tokatlamıştı beni. Yine şakacıktan şu gördüğünüz şapkamı kurşunla delmişti. Az önce şakacıktan ateş edip vuramadı beni. Şimdi de benim içimde şakalaşmak isteği uyandı birdenbire...

Sözlerini bitirince kolunu kaldırdı, karımın yanında nişan almak istedi bana. Maşa ayaklarına kapandı. Öfkeden boğulurcasına:

- Maşa, kalk, diye haykırdım. Utanmıyor musun! Bayım siz de zavallı bir kadınla eğlenmekten vazgeçin. Ateş ediyor musunuz, etmiyor musunuz?

- Etmeyorum, dedi Silvio. Senin şaşkınlığını, korkunu gördüm ya. Seni bana ateş etmek zorunda bıraktım ya. Benim için bu kadarı yeter. Beni hiç unutmayacaksın. Vicdanınla baş başa bırakıyorum seni.

Bu sözleri söyleyip çıkarken kapının yanında durdu, az önce tabancamdan çıkan kurşunun deldiği tabloya bir göz attı, doğru dürüst nişan bile almadan bir el ateş edip çıktı. Karım bayılmıştı. Adamlarım onu durdurmayı göze alamıyor, korku içinde arkasından bakıyorlardı. Kapı önündeki taş merdivene çıktı, arabacısına seslendi ve ben henüz kendime gelemeden arabasına binip gitti."

Kont sustu. Başlangıcı bir zamanlar beni çok sarmış olan bu öykünün böylelikle sonucunu da öğrenmiş oluyordum. Öykünün kahramanıyla bir daha hiç karşılaşmadım. Aleksandr İpsilanti (9) ayaklanması sırasında Heteryacı birliklerinden birine kumanda ederken Skulyana bölgesindeki çarpışmalardan birinde vurulup öldüğünü söylüyorlar.

TİPİ

Atlar tümseklerden tümseklere

Dört nala koşuyorlar karları savurarak...

Yolun تنها bir kıyısında, bir köşede,

Görünüyor yapayalnız bir tapınak.

.....

Tipi birden bire bastırıyor

Kar yağıyor lapa lapa,

Kızağın üzerinde dönüp duruyor

Kanatları ıslık çalan kara bir karga

Havada yüreği ezen bir şey var:

Benziyor bu gizli bir çağrıya.

Gözleri karanlık uzaklarda, yeleleri

dumaniçinde atlar

Koşuyorlar soluk soluğa.

"Jukovski"

Bizler için unutulmaz bir dönem olan 1811 yılı sonlarında Gavriła Gavriloviç R. adında iyi yürekli bir adam Nenarodova'daki çiftliğinde yaşamaktaydı. Çevrede konukseverliği, güler yüzlülüğüyle ün salmıştı. Evi yiyip içmek ve ev sahibinin karısıyla beş kapağına boston oynamak için gelen komşularla her zaman dolup taşardı. Kimileri de ev sahiplerinin boylu boslu, solgun benizli, on yedi yaşlarındaki kızını seyretmeye gelirlerdi. Zengin bir gelin sayılan bu kızı kendileri ya da oğulları için gözlerine kestirmiş pek çok kişi vardı.

Marya Gavrilovna, Fransız romanlarıyla yetişmişti ve âşıktı hiç kuşkusuz. Köyüne izinli gelmiş yoksul bir kıta teğmenini gönlünün sultanı olarak seçmişti kendine. Genç adamın da aynı tutkuyla yanıp tutuştuğunu, kızın annesiyle babasının bu karşılıklı eğilimi sezerek kızlarına onu düşünmeyi bile yasakladıklarını ve delikanlıya emekli bir tahsildardan daha kötü davranmaya

başladıklarını söylemeye gerek var mı?

Âşıklarımız mektuplaşıyor, her gün çam koruluğunda ya da eski küçük kilisede gizlice buluşuyorlardı. Orada birbirlerini sonsuza kadar seveceklerine ant içiyor, alın yazılarından yakınıyor, gelecekleri konusunda çeşitli tasarılar kuruyorlardı. Böylece yazışa söyleşe (pek doğal olarak) şu sonuca vardılar: Madem ki birbirimizin olmadan yaşayamayız, madem ki taş yürekli anneyle baba mutluluğumuza engel oluyorlar, öyleyse onlarsız da göremez miyiz işimizi?

Bu mutlu düşünce pek doğal olarak ilkin genç adamın aklına gelmiş, romantik yaratılışlı Marya Gavrilovna'nın da pek doğal olarak çok hoşuna gitmişti.

Bastıran kış, buluşmalarına son verdi, fakat mektuplaşmaları daha bir canlılık kazandı. Vladimir Nikolayeviç yazdığı bir mektupta kendisine kaçması, gizlice nikâhlanmaları, bir süre bir yerde gizlendikten sonra ortaya çıkarak anneyle babanın ayaklarına kapanmaları için yalvarıyordu sevgilisine. Sonunda onlar da sevgililerin bu direnişi ve mutsuzlukları karşısında duygulanacaklar ve hiç kuşkusuz:

- Çocuklargelin, bağrımıza basalım sizi, diyeceklerdi.

Marya Gavrilovna uzun bir süre kararsızlık içinde bocaladı. Bu arada birçok kaçış tasarısını geri çevirdi. Ama en sonunda olumlu yanıtı verdi. Kararlaştırılan gün, akşam yemeği yemeyecek, başının ağrıdığını ileri sürerek odasına çekilecekti. Hizmetçi kız da bu gizli düzene katılıyordu. Birlikte kapı önündeki taş merdivenden bahçeye çıkacaklar, yolda kendilerini bekleyen kızağa binecekler, kızak onları Nenarodova'dan beş verst uzakta bulunan Jodрино bucağına götürecekti. Vladimir kilisede bekleyecekti onları.

Karlaştırılan günün öncesi, Marya Gavrilovna bütün gece gözünü kırpmadı. Eşyalarını topladı; çamaşırlarını, giysilerini bohçaya yerleştirdi. Arkadaşlarından çok duygulu bir genç kıza uzun bir mektup yazdı. Annesiyle babası için de bir başka mektup hazırladı. Mektubunda en dokunaklı ayrılık sözlerini kullanıyor, suçunun özü olarak tutkusunun karşı konulamaz gücünü gösteriyor, canından daha çok sevdiği annesiyle babasının ayaklarına kapanmasına izin verileceği günün hayatının en mutlu dakikası olacağını bildirerek satırlarına son veriyordu. Her iki mektubu da alev alev yanan iki yürek resmiyle bezenmiş ve üstlerine buna uygun bir yazı kondurulmuş Tula mührüyle mühürledikten sonra kendini tan yeri ağarmadan önce yatağına attı, uyuyakaldı. Fakat korkunç karabasanlar uykuda da bırakmadı yakasını. Tam nikâhlanmaya gitmek üzere kızağa bineceği sırada babası onu durdurarak korkunç bir hızla karlar üzerinde sürüklüyor, karanlık, dipsiz bir kuyuya fırlatıyor ve o, yüreği buz kesilmişçesine, baş aşağı düştükçe düşüyordu. Ya da Vladimir'i solgun bir yüzle, kanlar içinde otlar üzerinde yatarken görüyordu. Son anlarını yaşayan genç adam, içe işleyen bir sesle, bir an önce nikâhlanmaları için yalvarıyordu sevgilisine. Daha bunun gibi biçimsiz, anlamsız bir sürü karabasan kovaladı durdu birbirini. Genç kız her zamankinden daha solgun bir yüz ve gerçek bir baş ağrısıyla uyandı sabahleyin. Annesiyle babası kızlarının iyi bir durumda olmadığını gördüler. Onların sevgili yakınlıkları, kaygıları ve "Nen var Maşa?" "Hasta mısın Maşa?" diye sorup duruşları, zavallı genç kızın yüreğini parça parça ediyordu. Yatıştırıcı birkaç söz söylemeye, güler yüzlü görünmeye çabaladı ya, başaramadı. Akşam gelip çattı. Ailesi arasında son gününü geçirdiğini düşündükçe içi daralıyordu. Üzüntüsünden ölecek gibiydi. İçinden herkesle, her şeyle gizlice vadalaşıyordu.

Akşam yemeğine oturduklarında yüreği güm güm atmaya başladı. Titreyen bir sesle, canının yemek istemediğini bildirdi, kalkıp annesiyle babasına iyi geceler diledi. Onlar da her zamanki gibi kızlarını öptüler, dua ettiler. Genç kız güçlükle tutuyordu gözyaşlarını. Odasına girer girmez kendisini bir koltuğa attı, gözyaşları sel gibi boşandı. Hizmetçi kız onu yatıştırmak, kendine getirebilmek için diller döktü. Her şey hazırdı. Maşa yarım saat sonra aile ocağını, odasını, sessiz genç kızlık hayatını bırakıp gitmek zorundaydı. Dışarda hava tipiliydi. Rüzgâr uğulduyor, pancurlar sarsılıyor, takırdıyordu. Bütün bunlar bir uğursuzluğun belirtileri gibi görünüyordu Maşa'ya. Az sonra herkes uykuya dalmış, ev derin bir sessizliğe gömülmüştü. Maşa şalına sarındı, kürkünü giydi, küçük sandığını kucaklayıp arka kapı önündeki taş merdivene çıktı. Arkadan gelen hizmetçi kızın elinde de iki bohça vardı. Bahçeye indiler. Tipi dineceğe benzemiyordu. Rüzgâr sanki bu genç suçluyu durdurmak istermişçesine dosdoğru karşıdan esiyordu. Bahçeyi güçlükle geçebildiler. Kızak yolda onları bekliyordu. Üşüyen atlar yerlerinde duramıyorlardı. Vladimir'in arabacısı arabanın oku yönünde dolaşiyor, tedirginleşen hayvanları yatıştırmaya çalışıyordu. Genç bayanla hizmetçisinin kızağa binmelerine, bohçalarla küçük sandığın yerleştirilmesine yardım ettikten sonra dizginleri kavradı, atlar dörtnala atıldılar. Genç bayanı şimdilik alın yazısına ve arabacı Treşka'nın ustalığına bırakıp biraz da sevdalı delikanlıdan söz edelim.

Vladimir bütün gün sağa sola koşup durmuştu. Sabahtan Jadrino bucağı papazına uğrayıp bin güçlükle söz alabilmiş, sonra da ilk olarak kırk yaşlarında emekli bir süvari teğmenine, Dravin'e başvurmuştu. Teğmen, Vladimir'in çağrısını sevinçle kabul ettiğini bildirdi. Bu serüvenin, kendisine geçmiş günlerini, hafif süvari birliğinde bulunduğu zamanlardaki çapkınlıkları anımsattığını birkaç kez tekrar etti. Üstelik diğer iki tanığı bulmanın zor olmadığını kesinlikle söyleyerek Vladimir'i yemeğe alıyordu. Gerçekten de yemekten hemen sonra palabıyıklarını bükerek, mahmuzlarını şakırdatarak, kadastro mühendisi Schmidt ve polis komiserinin kısa bir süre önce mızraklı süvari alayına yazılan on altı yaşlarındaki oğlu çıkageldiler. Onlar Vladimir'in çağrısını kabul etmekle kalmayıp, gerekirse bu yolda ölümü bile göze alacaklarına yeminler ettiler. Vladimir hepsini coşkuyla kucakladı, hazırlıklarını tamamlamak üzere evine döndü.

Hava kararalı çok olmuştu. Sadık adamı Treşka'ya durumu ayrıntılarıyla anlatıp gereken yönergeleri verdi. Troyka'yla Nenarodovo'ya gönderdi onu. Kendisi de küçük kızağa tek bir at koşmalarını emredip, yalnız başına, yanına arabacı almadan, iki saat sonra Marya Gavrilovna'nın da varmış olacağı Jadrino'ya doğru yola koyuldu. Topu topu yirmi dakika çeken yolu avucunun içi gibi biliyordu. Fakat tam kentin dışına, tarlalara çıkmışken, rüzgârın parlamasıyla tipinin kopması bir oldu. Göz gözü görmüyordu. Bir an içinde yol karla kapandı. Delikanlının dört bir yanını, bulanık, sarımsı bir sis kaplamıştı. Beyaz kar parçaları uçuyordu her yanda. Yerle gök birleşmişti. Kendini bir tarla içinde bulan Vladimir yeniden yola çıkabilmek için boşu boşuna çabalıyordu. Kararsız adımlar atan hayvan kâh bir kar yığınının tırmanıyor, kâh bir çukura yuvarlanıyor, kızak adım başı devriliyordu. Vladimir doğru yönünü yitirmemeye çalışıyordu. Fakat belki yarım saatten çok geçmemesine rağmen hâlâ Jadrino koruluğuna varamamıştı. Aşağı yukarı on dakika daha geçti, kuru hâlâ görünürlerde değildi. Vladimir derin çukurlarla kesilmiş bir tarlada yol alıyordu. Tipi dinmiyor, gök bir türlü açılmıyordu. Gitgide yorulan hayvan ikide bir karlara gömülmesine rağmen buram buram terliyordu.

Vladimir neden sonra yanlış bir yönde ilerlediğini anladı. Arabayı durdurdu, düşünmeye, anımsamaya, yolu göz önüne getirmeye çalıştı; sağdan gitmek gerektiğine karar kıldı. Sağa saptı. Hayvan güçlükle adım atabiliyordu. Yola çıkmalı bir saati geçmişti artık. Jadrino yakınlarda

olmalıydı. Fakat gidiyor, gidiyor bir türlü tarlanın sonuna varamıyordu. Hep kar yığınları, hep çukurlar. Kızak adım başı devriliyor, Vladimir adım başı kaldırıyordu onu. Zaman hızla geçiyordu. Camı adamakıllı sıkılmaya başladı. Neden sonra yakınlarında bir karaltı belirdi. Vladimir kızağı oraya yöneltti. Yaklaşınca bir koruluk olduğunu gördü bunun. "Çok şükür geldim sayılır artık" diye düşündü. Koruluk boyunca ilerlerken az sonra tanıdık bir yola çıkacağını ya da koruluğu çepeçevre dolaşarak hemen arkasındaki Jadrino'ya varacağını umuyordu. Kızak kış dolayısıyla yaprakları dökülmüş, çıplaklaşmış ağaçların karanlığına daldı. Rüzgâr azgınlığını yitirmişti burada. Yol düzgündü, at yüreklendi, Vladimir bir parça yatıştı.

Fakat delikanlı gidiyor, gidiyor, bir türlü Jadrino'ya ulaşamıyor, koruluk bitmek bilmiyordu. Vladimir, dehşet içinde yabancı olduğu bir ormana düştüğünü anladı. Birden büyük bir ümitsizliğe kapıldı. Atı kırbaçladı. Zavallı hayvan önce tırıs kalktıysa da çabucak caydı; talihsiz Vladimir'in bütün çabalarına rağmen bir çeyrek sonra ancak adım adım yürümeye başladı. Ağaçlar yavaş yavaş seyrekleşiyordu. Vladimir ormandan çıktı. Ama Jadrino görünürlerde yoktu. Vakit gece yarısına gelmiş olmalıydı. Gözlerinden yaşlar boşandı. Kızağını kararlılıkla sürüyordu artık. Tipi dindi, bulutlar dağıldı, gözlerinin önünde, dalga dalga beyaz bir halıyla örtülü bir düzlük uzayıp gidiyordu. Oldukça aydınlık bir geceydi. Az ötede dört beş evlik bir köyçeğiz gördü. Oraya yöneldi. İlk kulübenin önünde kızaktan fırladı, koşup pencereyi vurmaya başladı. Birkaç dakika sonra tahta kepenk kalktı, ak sakallı yaşlı bir köylü, başını uzatarak:

- Ne istiyorsun? diye sordu.

- Jadrinoburadan uzakta mı?

- Jadrinoburadan uzakta mı dedin?

- Evet, evet! Jadrino buradan uzakta mı?

- Yokcanım, on verst ya çeker ya çekmez.

Vladimir bu yanıt üzerine eliyle saçlarını kavradı. Ölüme mahkûm edildiğini duyan bir adam gibi dondu kaldı.

Yaşlı köylü:

- Yasen neredensin? diye sordu.

Vladimir sorulara karşılık verecek durumda değildi.

- Jadrino'ya gidebilmem için bana bir at bulabilir misin, ihtiyar? dedi .

Yaşlı köylü:

- Bizdeat ne gezer beyim, diye karşılık verdi.

- Pekibir kılavuz olsun bulamaz mıyız? Kaç para isterse veririm.

Yaşlı adam:

- Dur, ben sana oğlumu göndereyim, o seni götürür, deyip pencerenin kepengini indirdi. Vladimir beklemeye başladı. Beş dakika sonra yeniden vurdu pencereye. Kepenk kalktı, sakal görüldü.

- Ne istiyorsun?

- Hani, oğlun gelmedi daha?

- Şimdi geliyor. Çizmelerini giyiyor. Üşüdün mü yoksa? Gir ısın.

- Sağol. Sen oğlunu çabuk gönder.

Avlu kapısı gıcırdadı. Eli çomaklı bir delikanlı çıktı. Kar yığınlarıyla örtülü yolu yoklaya yoklaya yürüdü.

Vladimir:

- Saatkaç acaba? diye sordu.

- Birazdan hava ağarır, diye yanıtladı genç köylü. Ondan sonra Vladimir'in ağzından tek sözcük çıkmadı.

Jadrino'ya vardıklarında horozlar ötüyordu. Hava ısınmıştı. Kilise kapalıydı. Kılavuzun ücretini ödeyen Vladimir kızıyı papazın avlusuna çekti. Kendi troykası yoktu orada. Kimbilir, nasıl bir haber bekliyordu delikanlıyı.

Biz şimdi iyi yürekli çiftlik sahiplerine, Nenaradova'ya dönelim; bakalım orada ne olup bitti ?

Hiçbir şey!

Sabahleyin uyanan ihtiyarlar oturma odasına geçtiler. Gavril Gavriloviç'in başında bir kalpak, sırtında sınıksıkı iliklenmiş pamuklu bir hırka vardı. Praskovya Petrovna ise pamuklu sabahlığını giymişti. Semaveri getirdiler. Gavril Gavriloviç kızının nasıl olduğunu, gece iyi uyuyup uyumadığını öğrenmek üzere hizmetçi kızı yukarıya gönderdi. Geri dönen kız, küçük hanımın geceyi kötü geçirdiklerini, fakat şimdi daha iyi olduklarını, az sonra kendilerinin de oturma odasına inceklerini bildirdi. Gerçekten de az sonra kapı açıldı, Marya Gavrilovna öpüşmek üzere annesiyle babasına yaklaştı.

Gavril Gavriloviç:

- Başınağrısı nasıl oldu Maşa? diye sordu.

Maşa:

- Geçtibabacığım, dedi.

Praskovya Petrovna:

- Düngece seni kömür çarpmış olmalı Maşa, diye düşüncesini belirtti.
- Belkide anneciğim, diye yanıtladı Maşa.

Gün olaysız geçti. Fakat geceleyin Maşa hastalandı. Doktor getirtmek için kente adam gönderildi. Ertesi günü akşama doğru gelen doktor, hastayı sayıklarken buldu. Şiddetli bir hummaya yakalanmış olan zavallı genç kız iki hafta ölümlü pençeleşti.

Tasarlanan kaçış olayını evde kimse bilmiyordu. Olayın bir gün öncesi yazılan mektuplar yakılmıştı. Efendilerinin öfkesinden korkan hizmetçi kız, olay üstüne kimseye bir şey söylemiyordu. Papaz ağzını açmadı. Ne emekli süvari teğmeni, ne palabıyıklı kadaastro mühendisi, ne de genç alaylı, sağda solda olaydan söz ederek kahramanlık taslamadılar. Bir nedeni vardı bütün bunların hiç kuşkusuz. Arabacı Tereşka, hatta sarhoşken bile bu konuda hiçbir şey kaçırmadı ağzından. Böylece yarım düzineden fazla fesatçı, ser verdi de sır vermedi. Fakat ardı arkası gelmek bilmeyen sayıklamaları sırasında Marya Gavrilovna kendi sırrını kendi açığa vurdu. Gel gelelim sözleri öylesine birbirini tutmaz şeylerdi ki, yatağının baş ucundan ayrılmayan annesinin onlardan çıkarabildiği sonuç, sadece kızının Vladimir Nikolayeviç'i deli gibi sevdiği ve herhalde hastalık nedeninin bu sevdadan başka bir şey olmadığı oldu. Kadıncağz kocasıyla ve bir iki komşuyla görüşüp danıştı. Sonunda hepsi birden Marya Gavrilovna'nın alın yazısının böyle olduğuna, alın yazısının önüne geçilemeyeceğine, yoksulluğun utanılacak bir şey olmadığına, paranın değil insanlığın önem taşıdığına vb. karar verdiler. Kendimizi kandırmaya gücümüzün yetmediği sıralarda atasözleri şaşılacak kadar yararlar işimize.

Bu arada genç kız iyileşmeye başladı. Vladimir çoktandır uğramaz olmuştu Gavriıla Gavriloviçlere. Karşılaştığı kabul tarzı genç adamı ürkütmüştü. Kendisine haber gönderilmesine, ummadığı mutluluğa kavuştuğunun, nikâha razı olunduğunun bildirilmesine karar verdiler. Fakat bu çağrılarını, aklı başında bir adamın pek de yazamayacağı bir mektupla yanıtlanınca Nenarodovalı çiftlik sahiplerinin düştükleri şaşkınlık büyük oldu. Bundan böyle evlerine adım atmayacağını bildiren delikanlı, ölümden başka ümit edecek bir şeyi kalmayan bahtsız bir adamı artık unutmalarını rica ediyordu. Aradan birkaç güç geçince de Vladimir'in birliğine döndüğünü haber aldılar. Olay 1812 yılında geçiyordu.

O sıralarda hastalığını yeni yeni atlatmakta olan Maşa'ya uzun süre bildirmeyi göze alamadılar bunu. Genç kız da hiçbir zaman Vladimir'in sözünü etmedi. Aradan birkaç ay geçtikten sonra delikanlının adını Berodino savaşında büyük yararlık göstererek ağır yaralananlar arasında görünce düşüp bayıldı. Hummanın yeniden başlayacağından korktular ya, çok şükür, baygınlık zarar vermeden sona erdi.

Kızcağz bir başka felakete daha uğradı. Gavriıla Gavriloviç onu bütün servetinin biricik mirasçısı olarak bırakıp öldü. Fakat bu servet Marya Gavrilovna'yı avutamıyordu. Annesini hiçbir zaman yalnız bırakmayacağına ant içerek, zavallı kadıncağzın acısını içtenlikle paylaştı. Ana kız, kederli anılarla dolu Nenarodovayı bırakıp, ***daki çiftliklerine taşındılar.

İstekliler burada da güzel ve zengin gelinlik kızın çevresinde dönüyorlardı. Ama o, hiç kimseye

en küçük bir ümit bile vermiyordu. Annesi kızının evlenmesi için kimi zaman onu kandırmaya çalışır, fakat Marya Gavrilovna başını olumsuz anlamda sallayarak düşüncelere daldı. Vladimir yaşamıyordu artık. Fransızların girişinden bir gün önce Moskova'da ölmüştü. Anısının Maşa için kutsal bir değer taşıdığı görülüyordu. Onu anımsatan ne varsa; bir zamanlar okuduğu kitaplar, çiziktirdiği desenler, sevgilisi için yazılı notlar ve kopya ettiği şiirler; hepsini saklıyordu genç kız. Her şeyi öğrenen komşular kızın bu sarsılmaz bağlılığına şaşıyorlar, sonunda bu eldeğmemiş Artemisia'nın acıklı sadakatini alt edecek kahramanı merakla bekliyorlardı.

Bu sırada savaş zaferle sona ermişti. Alaylarımız sınır dışından dönüyorlardı. Halk onları karşılamaya koşuyordu. Bando "Vive Henri-Quatre" (8). "Tyrol valsleri", "Jakond'un aryalari" gibi zafer şarkıları çalıyordu. Sefere henüz çocuk denecek yaşta giden subaylar, savaş havasıyla erkekleşerek ve göğüsleri nişanlarla dolu olarak dönüyorlardı. Askerler birbirleriyle neşe içinde konuşuyor, sözlerine Almanca, Fransız sözcükler karıştırıyorlardı ikide bir. Ah o unutulmaz günler! Şan ve şöhret günleri! Anayurt dendi mi nasıl da coşkuyla çarpardı Rus yüreği! Nasıl da tatlıydı kavuşma anında akan göz yaşları! Ulusal övünç duygusunu ve Çar sevgisini nasıl da kaynaştırmıştık elbirliğiyle! Ve Çar için ne göğüs kabartacak bir dönemdi bu!

Kadınlar, Rus kadınları eşsizdi o günlerde. Her zamanki soğuklukları kaybolmuştu. Hele galipleri karşılarken, coşkuları gerçekten de son kerteye varıyor, Hurra! diye bağırıyorlar;

Ve başlıklarını havaya fırlatıyorlardı.

O zamanın subaylarından, Rus kadınına pek çok şey borçlu olduğunu itiraf etmeyen çıkar mı?

Bu parlak günlerde Marya Gavrilovna'yla annesi ** ilinde yaşıyor, ordunun dönüşünün her iki başkentte yarattığı şenliklerden uzakta bulunuyorlardı. Fakat ilçe ve köy halklarının sevinci, kentlerdekinden daha da güçlüydü belki. Buralara bir subayın gelişi gerçek bir bayram sevinci yaratıyordu. Fraklı bir âşık, bir üniforma karşısında pek sönük kalıyordu o sırada.

Söylediğimiz gibi, o istediği kadar soğuk davransın, Marya Gavrilovna'nın çevresi genç kızı elde etmek isteyenlerle kuşatılmış durumundaydı yine de. Ama göğsünde St. George nişanı bulunan ve yüzü oralı kızların deyimiyle "ilginç" bir solgunluk taşıyan bir hafif süvari albayı Marya'nın şatosunda görününce, bütün ötekiler ortadan çekildiler. Yirmi altı yaşlarında bir delikanlıydı bu. Marya Gavrilovna'nın köyünün yakınındaki çiftliğinde iznini geçirmek üzere gelmişti. Marya Gavrilovna başkalarına davrandığı gibi davranmıyordu ona. Onunla birlikteyken her zamanki dalgınlığı kayboluyordu. Cilve yaptığı söylenemezdi belki, fakat durumu gören şair şöyle derdi:

Se amor è che dunge? (9).

Burmin çok hoş bir delikanlıydı gerçekten de. Kadınların hoşuna giden türden, yani ince, meraklı, iddiasız, kaygısızca, şakacı bir zekâsı vardı. Marya Gavrilovna'ya karşı sadelikle, içtenlikle davranıyordu. Tepeden tırnağa kızla ilgiliydi aslında. Onun en küçük bir sözünü, en ufak bir kıpırdayışını izlerdi. Görünüşte sessiz ve alçak gönüllüydü ya, bir zamanlar azgın bir uçarı olduğu söylentisi dolaşıyordu ağızdan ağıza. Bununla birlikte bu söylentiler onu Marya Gavrilovna'nın gözünde hiç de küçültüyor değildi. Çünkü gözüpek ve ateşli bir kişiliğin belirtisi olan çapkınlığı, genel olarak bütün genç bayanlar gibi bağışlardı o da.

Fakat Marya'nın merakını, hayal gücünü en fazla kamçılayan şey, genç hafif süvari subayının cana yakınlığından, konuşma tarzının sevimliliğinden, yüzünün ilginç solgunluğundan çok, sessizliği idi. Genç adamın kıza tutkunluğu açıkça belliydi. Akıllı, görüp geçirmiş bir adam olarak o da genç kızın kendisini karşı ilgisiz olmadığını herhalde anlamıştı. Peki ne bekliyordu hâlâ diz çöküp aşkını itiraf etmek için? Ona engel olan şey neydi acaba? Gerçek aşkın ayrılmaz yoldaşı olan sıkılganlık mı? Gurur mu? Yoksa hesaplı bir cilveleşme miydi bu? Genç kız, işin içinden çıkamıyordu. İyice düşünüp taşındı, tek nedenin sıkılganlık olduğunda karar kıldı sonunda. Delikanlıya daha fazla yakınlık göstermek, durum elverdiğince daha sıcak davranmak gerektiği sonucuna vardı. Böylece genç adamı sıkılganlıktan kurtaracağını umuyordu. Her şeyin çorap söküğü gibi çözülerek sonuca ulaşılacağı bir tasarı hazırlayıp, romanlara yaraşır itiraf dakikasının gelip çatmasını beklerken içi içine sığmıyordu. Sır, hangi türden olursa olsun kadın kalbine her zaman acı verir. Kızın taktik harekâtı istenilen sonuca ulaştı. En azından, Burmin öyle düşünceli bir tavır takınmış, kara gözleri Marya Gavrilovna'nın üzerine öyle ateşli bakışlarla dikilir olmuşlardı ki kaçınılmaz dakikanın yakın olduğu anlaşılıyordu artık. Komşular olup bitmiş bir işten söz edercesine konuşuyorlardı düğünden. İyi yürekli Praskovya Petrovna da kızı sonunda kendine yaraşır bir eş buldu diye seviniyordu.

Bir gün, yaşlı kadın, oturma odasında tek başına oturmuş, iskambil kâğıtlarıyla fal açarken Burmin içeri girdi, girer girmez de Marya Gavrilovna'nın nerede olduğunu sordu.

- Bahçede, diye yanıtladı yaşlı kadın. Gidip orada bulun onu. Ben sizi burada beklerim.

Burmin bahçeye çıktı. Yaşlı kadın istavroz çıkararak: "Eh, bu iş inşallah burada biter!" diye düşündü.

Burmin, Marya Gavrilovna'yı havuz başında, söğüt ağacının altında, üstünde beyaz giysileri, elinde bir kitap, tam roman kahramanlarına yaraşır bir durumda buldu. İlk bir iki sözden sonra Marya Gavrilovna, bile isteye sustu. Böylece, ancak apansız ve kesin bir aşk itirafının yok edebileceği sıkıntılı havayı daha da yoğunlaştırdı. İsteddiği sonucu da elde etti. Durumun güçlüğünü hisseden Burmin çoktan beridir kalbini açmak için fırsat beklediğini söyleyip, genç kızdan, kendisine bir dakika ayırıp ayıramayacağını sordu. Marya Gavrilovna kitabı kapadı, olumlu anlamda yere indirdi gözlerini.

Burmin:

- Siz seviyorum, dedi. Sizi çılgın gibi seviyorum. (Marya Gavrilovna kızardı, başını biraz daha öne eğdi.) Boş bulunup kendimi tatlı bir alışkanlığa, sizi her gün görmek, sesinizi her gün işitmek alışkanlığına kaptırdım. (Marya Gavrilovna, St. Prioux'nun (10) ilk mektubunu anımsadı.) Alın yazısına karşı koyabilmek için çok geç artık. Tatlı, eşsiz hayalinizin anısı hem ıstırap, hem sevinç kaynağı olacak bundan böyle benim için. Fakat sadece ağır bir yükümlülüğü yerine getirmek, size korkunç sırrımı açarak aramıza aşılmaz bir engel koymak kalıyor bana şimdi...

Marya Gavrilovna, Burmin'in sözünü telaşla keserek:

- O engel her zaman vardı. Ben hiçbir zaman karınız olamazdım sizin, dedi.

Genç adam sessizce:

- Biliyorum, diye yanıtladı. Biliyorum, âşıktınız bir zamanlar. Fakat sevdiğiniz adam yaşamıyor artık ve üç yas yılı geçti aradan... Sevgili, tatlı Marya Gavrilovna! Ne olur son bir avuntudan yoksun bırakmayın beni. Mutluluğum olmayı kabul edeceğiniz düşüncesi, eğer şey olmasaydı... Fakat, susun! Tanrı aşkına, bir şey söylemeyin. Üzüyorsunuz beni. Evet, biliyorum, benim olacaktınız siz. Fakat, fakat dünyanın en bahtsız yaratığıym ben... Ben evliyim!

Marya Gavrilovna şaşkın şaşkın Burmin'e baktı.

- Benevliyim, diye sözlerini sürdürdü Burmin. Dört yıldır evliyim. Üstelik karımın kim olduğunu, nerede yaşadığını, bir daha onunla görüşüp görüşmeyeceğimizi de bilmiyorum!

Marya Gavrilovna .:

- Nediyorsunuz? diye bağırdı. Ne tuhaf şey bu! Devam edin, devam edin; sonra benim de anlatacaklarım var... Fakat, devam edin siz, rica ederim.

Burmin:

- 1812yılı başlarındaydı, diye anlatmaya koyuldu. Alayımın bulunduğu Vilna kentine doğru hızla yol alıyordum. Akşamın geç saatlerinde ulaştığım bir menzilde atların bir an önce değiştirilmesi için henüz emir vermişim ki müthiş bir tipi koptu. Menzil bekçisi de, arabacılar da tipi dinene kadar beklememi öğütlediler. Önce dinledim onları. Fakat az sonra anlaşılmaz bir tedirginlik kapladı benliğimi. Sanki birisi itekliyordu beni. Oysa tipi bütün şiddetiyle devam ediyordu. Daha fazla dayanamadım. Atların koşulmasını emrederek tipinin ortasına daldım. Arabacının aklına dere boyunca gitmek, böylece yolu üç verst kısaltmak esti. Kıyıları karla örtülmüştü. Arabacı, çıkış noktamızı hiç sezmeden geçmiş olduğu için, tanımadığımız bir yerde bulduk kendimizi. Tipi dinmek bilmiyordu. Uzakta bir ışık görüp arabacıya kızıağı o yöne sürmesini emrettim.

Bir köye vardık. Işık, ahşap kiliseden geliyordu. Kilise açıktı nedense. Bahçe parmaklıkları arkasında birkaç kızak duruyordu. Sundurmanın altında da gezinen insanlar vardı.

Birkaç kişi birden:

- Buraya! Buraya! diye bağırdı.

Arabacıma o yana yaklaşmasını emrettim.

Birisi:

- İnsafet, neredesin yahu? dedi . Gelin içerde baygınlıklar geçiriyor. Papaz ne yapacağını şaşırdı. Bizler de geri dönmeye hazırlanıyorduk. Çabuk gir içeri.

Sesimi çıkarmadan kızaktan atladım. İki üç mumun şöyle böyle aydınlattığı kiliseye girdim. Genç kız, kilisenin karanlık bir köşesinde, bir sıra üzerinde oturuyordu. Bir başka kız da şakaklarını ovuyordu onun. Bu ikinci kız:

- Çokşükür, dedi. Gelebildiniz sonunda. Küçük hanımı öldürüyordunuz az kalsın.

Yaşlı papaz yanıma yaklaşarak:

- Başlamamı emreder misiniz? dedi .

Ben şaşkın bir halde, üstün körü:

- Başlayın, başlayın aziz babacığım, diye mırıldandım.

Genç kızı ayağa kaldırdılar. Hiç de fena sayılmazdı doğrusu... Akıl almaz, bağışlanmız bir çılgınlık yaptım. Kürsünün önünde, kızın yanında yer aldım. Papaz acele ediyordu. Diğer üç adamla hizmetçi kız, sadece gelinle ilgiliydiler. Yardım ediyorlardı ona. Nikâhımız kıyıldı. Bize:

- Öpüşün, dediler.

Karım solgun yüzünü çevirdi bana. Tam onu öpmek üzereyken:

- Eyvah, bu değil! O değil bu! diye haykırdı, düşüp bayıldı.

Tanıklar korku dolu gözleriyle yüzüme baka kaldılar. Geriye döndüm hiçbir engele raslamadan kiliseden çıktım, kendimi arabaya atarak:

- Çek, diye bağırdım.

Marya Gavrilovna:

- Tanrım! diye haykırdı. Ya karınız, karınız ne oldu? Bilmiyorsunuz demek!

- Bilmiyorum, diye yanıtladı Burmin. Nikâhın kıyıldığı köyün adını da bilmiyorum. Yola çıktığım menzili de anımsamıyorum şimdi. O zamanlar oyun saydığım bu ağır suçu o kadar az önemsemiştim ki, arabam hareket eder etmez uykuya dalmış, ertesi günün sabahına, üçüncü menzile varıncaya kadar uyumuştum. O zamanki uşağım da savaşta öldüğünden, kendisine bu kötü oyunu oynadığım ve bugün benden merhametsizce intikam alan kişiyi arayıp bulma konusunda hiçbir umudum yok.

Marya Gavrilovna Burmin'in elini yakalayarak:

- Tanrım, Tanrım! diye mırıldandı. Demek sizsiniz o! Hâlâ tanıyamadınız mı beni?

Burmin sapsarı kesildi ve genç kızın ayaklarına kapandı.

TABUTÇU

Kocayan evrenin bu ak saçlarını

Tabutları her gün görmüyor muyuz?

"Derjavin"

Tabutçu Adriyan Prohorov'un son parça eşyaları da cenaze arabasına yüklenmiş, bir çift sıksa beygir, dördüncü keredir, Basmannaya'dan yola çıkarak tabutçunun taşınmış olduğu Nikitinskaya'ya sürüklemişlerdi gövdelerini. Dükkânını kilitleyen tabutçu evin satılık ve kiralık olduğunu belirten bir ilan çivileyip yaya olarak yeni evine yollandı. Çoktandır hayalinde yaşattığı, sonunda oldukça pahalı bir fiyata satın alabildiği sarı boyalı evceğize yaklaştıkça yaşlı tabutçu içinde hiç de sevince benzer bir şeyler bulunmadığını hissederek şaşırıldı. Yabancı eşikten geçip yeni konutuna girer girmez tam bir kargaşalığın ortasına düşünce, on sekiz yıldır her şeyin yerli yerinde, düzen içinde bulunduğu eski, köhne kulübeciğini düşünerek içini çekti; ellerini ağır tutan her iki kızına ve hizmetçi kadına sövüp sayarak kendi de onlara yardım etmeye koyuldu. Çok geçmeden her şey yerini buldu. İkona mahfazası, kap kacak dolabı, masa, divan ve yatak arka odada kendilerine ayrılmış olan köşelere yerleştiler. Mutfağa ve oturma odasına ev sahibinin elinden çıkma, renk renk, irili ufaklı tabutlar, içinde yas şapkaları, yas mantoları ve meşaleler bulunan dolaplar yerleştirildi. Kapıya, üzerine elinde ters çevrilmiş bir meşale tutan iri yarı bir aşk tanrısı tasvirinin işlenmiş olduğu bir levha asıldı. Levhada şu yazı okunmaktaydı: "Burada işlemeli ve işlemez tabutlar satılır, kiraya verilir, eski tabutlar onarılır." Kızlar kendilerine ayrılan öndeki aydınlık odaya çekildiler. Adriyan derlenmiş toplanmış evini bir kere dolaştıktan sonra pencere önüne oturup semaveri hazırlamalarını emretti.

Aydın okuyucular Shakespeare ve Walter Scott'un yapıtlarındaki mezarcıları şakacı, şen insanlar olarak tasvir ettiklerini; bu karşıtlıkla da hayalimizi daha şiddetli bir biçimde etkilemek istediklerini bilirler. Gerçeğe olan saygımız dolayısıyla bu örnekleri izlemek, tabutçumuzun kendi iç sıkıcı zanaatına tam anlamıyla denk düşen bir tabiata sahip bulunduğunu itiraf etmek zorundayız. Adriyan Prohorov genellikle asık suratlı, düşünceli, dalgın bir adamdı. Ağzını sadece, iş gücü düşünecek yerde pencere önüne oturup yoldan geçenleri seyrederken yakaladığı kızlarını azarlamak ya da yaptığı tabutlara ihtiyacı olan mutsuz (kimi zaman da mutlu) kişilerden son derece yüksek fiyatlar istemek için açardı. Yani Adriyan Prohorov pencere önüne oturmuş yedinci fincan çayını içerken, kederli düşüncelere dalıp gitmişti âdeti üzere. Geçen hafta, emekli kolbaşının cenaze alayı tam karakolun yanından geçerken bastıran sağanağı düşünüyordu. O gün pek çok manto daralmış, pek çok şapka buruşup bozulmuştu. Adriyan birtakım kaçınılmaz masraflarla karşı karşıya bulunduğunu kestiriyordu. Çünkü elindeki cenaze donanımı acınacak bir durumdaydı. Tabutçu bütün umutlarını bir yıldır ölüm döşeğinde yatan yaşlı tüccar kadın Turyihina'ya bağlamıştı. Fakat hasta, Razgulya'da can çekişmekte olduğu için, ne kadar söz verirlerse versinler, mirasçılardan öyle uzak bir yerden kendisini çağdırtmak üzere adam göndermeye üşenerek en yakın tabutçuyla anlaşverişmeleri korkusu da vardı ..

Kapının üç kere farmasonca çalınması tabutçunun düşüncelerine ara verdi.

- Kimo? dedi. Adriyan.

Kapı açıldı. Alman esnaflarından olduğu ilk bakışta kolaylıkla anlaşılacak bir adam girdi odaya.

Neşeli bir tavırla tabutçuya yaklaştı. Gülmeden dinlemeye hâlâ alışamadığımız bir Rusça'yla:

- Özürdilerim sevgili komşum, dedi. Sizi rahatsız ettiğim için başışlayın beni. Bir an önce tanışalım istedim. Ben kunduracıyım. Adım Gottlieb Schultz. Sizden bir sokak ötede, tam evinizin karşısına düşen evde oturuyorum. Yarın evliliğimizin yirmi beşinci yıldönümünü kutlayacağız. Sizi ve kızlarınızı dostça bir öğle yemeği için bize bekliyorum.

Çağrı hoşnutlukla kabul edildi. Tabutçu kunduracıdan bir fincan çay içmesini diledi. Gottlieb Schultz'un girişken bir adam oluşu sayesinde de az sonra dostça bir sohbete daldılar.

Adriyan:

- İşleriniznasıl gidiyor? diye sordu.

- Eh, diye yanıtladı Schultz, şöyle böyle. Şikâyetçi değilim çok şükür. Fakat, kuşkusuz zanaatlarımız epeyce farklı birbirinden. Canlılar ayakkabısız da edebiliyorlar ama ölüler tabutsuz yaşayamaz!

Çok doğru, diye onayladı. Eğer bir canlı kendine ayakkabı satın alamıyorsa, kızma ama yalın ayak da dolaşabilir. Oysa ne kadar yoksul olursa olsun bir ölü ne yapıp edip kendine bir tabut bulmak zorundadır.

Sohbet bu çizgide bir süre daha uzadı. Sonunda kunduracı kaktı, çağrısını yineleyip tabutçuyla vedalaştı.

Ertesi gün saat tam on ikide tabutçu ve kızları yeni evlerinin kapısından çıkarak doğru komşularına yollandılar. Şimdi ben burada günümüz romancılarının bir göreneğine uymayacak, ne Adriyan Prohorov'un Rus tipi kaytanını, ne de Akulina'yla Darya'nın Avrupa biçimi giyim kuşamlarını tasvir edeceğim. Yalnız şu kadarını söyleyeyim, her iki kız da sadece en tantanalı günlerde ortaya çıkardıkları sarı şapkalarıyla kırmızı potinlerini giymişlerdi.

Kunduracının dar evini çoğunluğu Alman esnaflar, onların karıları ve kalfaları olan bir konuklar kalabalığı doldurmuştu. Rus memurlardan sadece Finlandiyalı nokta polisi Yurko çağrılmıştı. Yurko gösterişsiz unvanına rağmen ev sahibinden özel bir saygı görmekteydi. Pogorelski'nin postacısı (11) gibi o da tam yirmi beş yıldır inanç ve doğrulukla hizmet ediyordu devlet kapısında. İlk başkenti silip süpüren 1812 yangını onun sarı boyalı nöbetçi kulübesini de ortadan kaldırmıştı. Fakat düşman kovulur kovulmaz bu kulübenin yerinde gotik tarzında kirişli direkleri olan gri boyalı yeni bir kulübecik belirmiş, Yurko da elinde baltası, göğsünde çelik zırhı bu yeni kulübenin çevresinde dolanmaya başlamıştı. Nikitskaya kapısının oralarda oturan Almanların çoğu tanırdı onu. Hatta bunlardan kimilerinin, pazarı pazartesiye bağlayan geceyi Yurko'da geçirdikleri olurdu. Konuklar sofraya oturduklarında onlar yan yanaydılar. Bay ve Bayan Schultzlar ve on yedi yaşlarındaki kızları Lotchen hem konuklarla yiyip içiyorlar, hem de yemek dağıtımında aşçı kadına yardım ediyorlardı. Bira su gibi akıyordu. Yurko dört kişi gibi yiyip içiyor, tabutçu ondan geri kalmıyor, kızlarıysa nazlı nazlı kızarıp bozariyorlardı. Sofradan gittikçe yükselen Almanca gürültüler arasında kendisini dinlemelerini rica eden ev sahibi, elinde tuttuğu ağız balmumuyla mühürlü şişenin tıpasını patlatarak, Rusça:

- Sevgilikarım Louise'in şerefine! diye bağırdı.

Yalancı şampanya köpürdü. ev sahibi kunduracı, kırk yaşlarındaki karısının gergin yüzüne, candan bir öpücük kondurdu. Konuklar iyi yürekli Louise'in şerefine içtiler, gürültüyle ev sahibi, ikinci bir şişenin tıpasını çıkarırken:

- Sevimlikonuklarımızın şerefine, diye bağırdı. Konuklar kadehlerini yeniden boşaltarak teşekkür ettiler. Şerefe içmeler birbirini kovaladı durdu artık. Ayrı ayrı her bir konuğun şerefine içildi. Moskova'nın ve bir düzine Alman kentinin şerefine içildi. Bütün esnaf loncasının, ayrı ayrı her bir ustanın ve kalfanın şerefine içildi. Adriyan canla başla içiyordu. Bir ara öylesine neşelendi ki o da herhangi bir şeyin şerefine kadeh kaldırılmasını önerdi. Konuklardan şişman bir fırıncı birdenbire kadehini kaldırarak:

- Kendileri için çalışıklarımızın, unserer kundlevte (12) şerefine! diye bağırdı.

Bu öneri de bütün ötekiler gibi neşeyle, oybirliğiyle kabul edildi. Konuklar eğilerek birbirlerini selamlamaya başladılar. Terzi kunduracıyı, kunduracı terziyi, fırıncı hem onu hem ötekini, hepsi birden fırıncıyı selamladılar. Bu böyle sürüp gitti. Karşılıklı selam alıp vermeler sırasında bir ara Yurko yanı başında oturan tabutçuya dönerek:

- Neduruyorsun azizim, sen de ölülerinin şerefine içsene! diye bağırdı.

Neşeli kahkahalar yükseldi. Fakat tabutçu kendini hakarete uğramış sayıp yüzünü astı. Kimse farkında olmadı bunun. Konuklar içmeye devam ettiler. Sofradan kalkıldığında akşam çanları duyuluyordu.

Konuklar gecenin geç saatlerinde evlerine dağılırken çoğu sarhoştı. Şişman fırıncı ve suratı kırmızı bir marokenle kaplı gibi görünen ciltçi, Yurko'nun kollarına girerek onu kulübesine kadar götürdüler. Böylece; "Borcun iyisi ödenmiş olanıdır" Rus atasözüne uygun bir davranışta bulunmuş oldular. Tabutçu evine vardığında sarhoş ve öfkeliydi. Yüksek sesle, kendi kendine söyleniyordu:

- Peki, ne demek oluyor bu? Benim zanaatım ne diye ötekilerinkinden daha az şerefli olsun? Tabutçuysak cellatla kardeş miyiz yani? Ne diye gülüyor bu gâvurlar? Yoksa tabutçu deyince panayır soytarısı mı anlıyor bunlar? Şu yeni evin şerefine büyük bir ziyafet çekmek istiyordum ya, avuçlarını yalasinlar artık! Kendi müşterilerimi çağırırım ziyafete ben de! Ortodoks ölülerini çağırırım.

Bu sırada Adriyan Prohorov'un ayakkabılarını çıkarmakta olan hizmetçi kadın:

- Dahaneler babacığım? dedi . Tövbe de! Ölülerini ziyafete çağırarak! Amma da iş!

Adriyan.

- Tanrıhakkı için çağıracağım, diye sürdürdü sözlerini: Hem de yarından tezi yok. Ey benim velinimetlerim; yarın akşama hepinizi beklerim. Tanrı ne verdiyse yiyip içeriz.

Tabutçu bu sözleri söyleyip yatağına girdi. Az sonra da horlamaya başladı.

Adriyan'ı uyandırdıklarında tan yeri ağarmamıştı henüz. Tüccar kadın Turyihina o gece ölmüş, kâhyasının görevlendirdiği bir atlı dörtnala gelerek haberi Adriyan'a ulaştırmıştı. Tabutçu haberciye votka içmesi için on kapıklık bir bahşiş verip hemen giyindi, bir arabaya atlayarak Razgulya'ya yollandı. Ölü kadının evinin kapısında polisler duruyor, tüccarlar leş kokusu almış kargalar gibi bir aşağı, bir yukarı dolaşıyorlardı. Rahmetli balmumu gibi sapsarı bir yüzle, masada yatıyordu. Fakat kokmaya başlamamıştı henüz. Çevresini akrabalar, komşular ve ev halkı kuşatmıştı. Bütün pencereler açılmıştı. Mumlar yanıyor, papazlar dua ediyorlardı. Turyihina'nın, genç bir tüccar olan son moda bir smokin giyinmiş yeğenine yaklaşan Adriyan, tabut, mum, örtü ve diğer cenaze donatımını kendilerine hemen en iyi şekilde sunmaya hazır olduğunu bildirdi. Dalgın bir tavırla teşekkür eden mirasyedi, fiyat konusunda pazarlığa kalkışmayacağını, bunu tabutçunun vicdanına bıraktığını söyledi. Adriyan alışmış olduğu üzere bu kere de bir kuruş fazla para istemeyeceğine bin türlü yemin edip kâhyayla anlamlı anlamlı bakıştıktan sonra gereken işleri yapmak için çıkıp gitti. Bütün gün Razgulya'yla Nikitskaya kapısı arasında mekik dokudu. Akşama doğru her şey yoluna konmuştu. Arabacısını savıp yayan olarak yola koyuldu. Aylı bir geceydi. Tabutçu sağ salım Nikitskaya kapısına vardı. Vozneseniye Kilisesi yakınından geçerken bizim Yurko kendisine seslendi. Fakat tabutçuyu tanıyınca iyi geceler diledi. Vakit epeyce ilerlemişti. Tabutçu tam evinin önüne varmıştı ki birinin kapıya yaklaştığını, açtığını ve içeri süzüldüğünü gördü. "Bu da ne demek oluyor?" diye düşündü. Acaba yine kimin işi düştü? Sakın hırsız olmasın bu? Yoksa bizim sersem kızlar âşıklarını mı alıyorlar içeri? Hayırdır inşallah! Tabutçu tam ahabı Yurko'yu yardıma çağırılmayı düşünüyordu ki birisi daha kapıya yaklaştı. Açıp içeri girmek üzereyken, koşarak gelen ev sahibini görüp durdu, üç köşeli şapkasını çıkararak selamladı onu. Adriyan'ın bu yüzü bir yerde görmüşlüğü vardı ya, o andaki telaşı iyice incelemesine engel oldu. Soluk soluğa:

- Hoşgeldiniz, dedi. Buyurun, içeri buyurun.

Beriki boğuk bir sesle:

- Törene gerek yok babalık, dedi. Sen önden yürü yol göster konuğuna!

Adriyan tören düşünecek durumda değildi zaten. Açık kapıdan girerek merdivenlere yöneldi, öbürü de arkasından. Adriyan, odalarda bir sürü insanın dolaşmakta olduğunu gördü. "Bu ne şeytan işidir böyle" diye düşünerek bir an önce içeri girmek için adımlarını açtı. Ve girer girmez de dizlerinin bağı çözülürdü. Oda ölümlerle doluydu. Pencereden giren ay ışığı onların sarı ve mor suratlarını, çökmüş ağızlarını, bulanık, yarı kapalı gözlerini, sarkmış burunlarını aydınlatıyordu... Adriyan bütün bu insanların cenaze donatımları kendisi tarafından yapılmış kimseler olduklarını dehşet içinde anladı. İçeri onunla birlikte giren konuk da o sağanak günü defnedilen kolbaşından başkası değildi. Kadın erkek bütün ölümler yerlere kadar eğilerek, selamlar vererek tabutçunun çevresinde toplandılar. Sadece geçenlerde bedavadan gömülen yoksul bir ölü yırtık pırtık giysilerinden utandığı için kalabalığa yaklaşmıyor, bir köşede boynunu bükmüş duruyordu. Bütün öteki ölümler özene bezene giyinmişlerdi. Kadın ölümler başlıklarını giymişler, kurdelelelerini takmışlardı. Memur ölümler üniformalarını kuşanmışlar, fakat sakallarını kesmemişlerdi. Tüccarlar bayramlık kaftanları içindeydiler. Bütün bu şerefli topluluk adına söz alan kolbaşı:

- İşte, gördüğün gibi hepimiz kalkıp geldik çağrına Prohorov, dedi. Evde artık gücü kuvveti adamakıllı kesilmiş, çürüyüp dağılmış, iskelet haline gelmiş olanlar kaldı sadece. Fakat onlardan biri seni öylesine görmek istiyordu ki bizimle birlikte gelmeden edemedi...

O anda ufak tefek bir iskelet kalabalıktan ayrılarak Adriyan'a yaklaştı. Kafatası tatlı tatlı gülümsüyordu tabutçuya. Parlak yeşil ve kırmızı renkli çuha parçaları ve yıpranmış keten parçaları, tıpkı bir sırığa asılmışlar gibi iskeletin üzerinden sarkıyorlar, kocaman çizmeler içindeki ayak kemikleri havan içindeki havaneli gibi takırdıyorlardı. İskelet:

- Benitanımadan galiba Prohorov, dedi. 1799 yılında ilk tabutunu, meşeden yapılmıştır diyerek çamdan yapılmış olan o tabutu sattığın emekli muhafız birliği çavuşu Pyotr Petroviç Kurilkin'i anımsamıyor musun?

Ölü bu sözleri söyleyerek tabutçuyu kemikten bağrına basmak istedi. Fakat kendini toparlayan Adriyan son bir güçle haykırarak iskeleti itti. Pyotr Petroviç sendeledi, düştü, darmadağın oldu. Ölülerden bir öfke mırıltısı yükseldi. Hepsi de arkadaşlarından yana çıkıp, sövüp sayarak, tehditler savurarak Adriyan'ın üstüne yürüdüler. Ölülerin bağırtilarıyla kulakları sağırlaşan zavallı ev sahibi soluğu tıkanmış bir halde kendinden geçti, emekli muhafız birliği çavuşunun kemikleri üzerine yuvarlandı.

Güneş ışınları tabutçunun yatağına düşeli çok olmuştu. Tabutçu gözlerini açtığında hizmetçi kadının üfleyerek semaveri körüklediğini gördü. Aklına bir gün önceki olaylar geldi birden bire, tüyleri diken diken oldu, kolbaşı ve çavuş Kurilkin, sisler içinde gelip geçiyordu aklından. Susuyor, hizmetçi kadının konuşmaya başlamasını, geceki olayların sonuçlarını anlatmasını bekliyordu. Adriyan'a sabahlık giysisini uzatan Aksinya:

- Ammada uyudum ha Adriyan Prohoroviç, dedi. Sabahleyin komşu terzi geldi, sonra şu nokta polisi uğrayıp seni kendisinin isim günü eğlentisine çağırdı. Söylemek için uyanmanı bekledik.

- Yarahmetli Turyihina'dan uğrayan olmadı mı?

- Rahmetlimi? Turyihina ne zaman öldü?

- Budalayabak! Dün onun cenaze donatımını hazırlarken bana yardım eden sen değil miydin, ahmak!

- Nellersöylüyorsun babacığım? Aklını mı oynattın yoksa? Hâlâ ayılamadın mı? Hangi dünkü cenaze? Dün bütün gün Alman'ın evinde şölendeydin. Eve sarhoş döndün, kendini yatağa dar attın. İşte sabah çanı alıyor, sen hâlâ yataktasın.

Tabutçu sevinçle:

- Demeyahu, diye bağırdı.

Hizmetçi kadın:

- Elbette, dedi.

Öyleyse hemen çay koy bana. Söyle kızlar da gelsinler.

MENZİL BEKÇİSİ

Sıradan, küçücük bir kâtiptir,

Menzil bekçisi oldu mu diktatör kesilir

"Prens Vyazemski"

Menzil bekçilerine sövüp saymayan, onlarla dövüşmeyen var mıdır içinizde? Çektiğimiz eziyetler, karşılaştığımız düzensizlikler ve kalabalıklar hakkında hiçbir işe yaramayacak olan yakınmalarımızı yazmak için öfkeye kapılarak hangimiz istememiştir o uğursuz defteri? Menzil bekçilerini bir zamanların dava vekilleri ya da Murom eşkıyaları gibisinden insan soyunun ucubeleri arasında saymayan var mıdır? Fakat adil olup kendimizi onların yerine koymaya çalışırsak, yargılarımızı çok daha hoşgörüyü verebiliriz. Kimdir bir menzil bekçisi? On dördüncü dereceden bir çilekeş. Rütbesi kendisini ancak dayak yemekten kurtarabilen (vicdan sahibi okuyucularım kabul ederler ki bu da her zaman olmaz) bir zavallı. Prens Vyazemski'nin alay olsun diye diktatör dediği bu adamların yaptıkları iş tam bir kürek mahkûmluğu değil de nedir? Gece olsun, gündüz olsun rahat yüzü görmezsiniz. Yolcu can sıkıcı yolculuğu süresince birikmiş bütün öfkesini menzil bekçisinden çıkartır. Hava mı bozuk? Suçlu menzil bekçisidir. Yollar mı berbat? Menzil bekçisinin yüzünden. Atlar hımbıl mı hımbıl, arabacı dik kafalı herifin biri mi? Suç menzil bekçisindedir. Onun yoksul kulübesine yolu düşenler düşman gibi görürler karşısına çıkan adamı. Yakasını bu çağrılmamış konuktan kurtarabilirse ne mutlu menzil bekçisine. Fakat eğer bir de at yoksa elinde... Eh, artık sövgünün, gözdağının bini bir para! Yağmur altında, vıcık vıcık çamura bata çıka avludan avluya koşmak zorundadır. Öfkeli yolcunun azarlarından, itip kakmalarından hiç olmazsa bir dakikacık kurtulabilmek için fırtınaya, zemheriye bakmaksızın, kendini kapı dışına atar. Bakarsın bir general çıkagelmiş. Korkudan tir tir titreyen menzil bekçisi, biri de haberci postası olan elindeki son iki troykayı ona verir. General teşekkür bile etmeden çekip gider. Beş dakika sonra bir çingirak sesi !..Hükümet habercisi seyahat belgesini masaya fırlatır !..Bütün bunları enine boyuna düşünürsek yüreğimiz öfkeyle değil, merhametle dolar. Bir iki şey daha söyleyeyim. Tam yirmi yıl dur durak bilmeden bütün Rusya'yı baştan başa dolaştım. Bütün posta yollarını bilirim aşağı yukarı. Birkaç arabacı kuşağıyla tanışıklığım vardır. Yüz yüze gelmediğim menzil bekçisi yok gibidir. Pek çoğuna da işim düşmüştür. Edindiğim ilgi çekici gezi izlenimlerimi fırsat buldukça yayımlamak isterim. Fakat şimdilik şu kadarını söyleyeyim ki menzil bekçileri sınıfı, gerçeğe çok aykırı bir biçimde tanıtılmıştır topluma. Bu kadar iftiraya uğrayan menzil bekçileri, aslında yumuşak başlı, yaratılıştan yardımsever, insancıl, öyle pek de şan, şeref, para düşkünü olmayan kimselerdir genellikle. Sohbetlerinden (sayın yolcuların küçümsemekte hiç de haklı olmadıkları bu sohbetlerden) çok ilgi çekici bilgiler elde edilebilir. Altıncı dereceden bir memurla resmi bir konuşma yapmaktansa bir menzil bekçisinin sohbetini yeğlerim ben kendi payıma.

Bu saygıdeğer kişiler arasında bazı dostlara da sahip bulunduğumu kolayca anlamışsınızdır. İçlerinden bir tanesinin anısı benim için çok değerlidir gerçekten de. Olaylar bir zamanlar bizi birbirimize yaklaştırmıştı. Sevimli okuyucularıma bunu anlatmak niyetindeyim işte.

1816 yılı Mayıs'ında bugün artık kaldırılmış olan bir posta yoluyla ** ilinden geçmem gerekmişti. Küçük rütbeli bir memurdum o zamanlar. İki katlı bir posta arabasıyla seyahat ediyordum. Bu yüzden menzil bekçileri beni üstünkörü karşıyorlar, ben de hakkım olduğuna inandığım şeyi bilek gücüyle elde ediyordum çoğu kere. Genç ve ateşliydim o sıralar. Benim için hazırlanmış atları yüksek rütbeli bir memurun arabasına koşuverdiğinde bir menzil bekçisinin, bu küçük adamın alçaklığına fena halde içerledim. Yine bunun gibi, vali sofrasında uyanık bir uşağın beni atlayarak servise devam etmesine de alışamamıştım uzun süre. Şimdi her ikisi de çok olağan görünüyor bana. Düşünün bir, eğer herkesçe kabul edilen rütbe sırası kuralı değil de söz gelişi akıl sırası gibi bir kural uygulanacak olsaydı ne yapardık? Kimbilir ne tartışmalar çıkar, uşaklar kimbilir kimden başlarlardı yemek dağıtmaya? Neyse, biz hikâyemize dönelim.

Çok sıcak bir gündü. ** menziline üç verst kala çiselemeye başlayan yağmur az sonra öyle bir sağanağa çevirdi ki, tepeden tırnağa ıslandım. Menzile vardığımda ilk işim üstümü başımı değiştirmek, ikincisi de çay istemek oldu. Menzil bekçisi:

- Hey, Dünya, diye seslendi, semaveri hazırla, biraz da kaymak getir.

Bu sözler üzerine bölmenin arkasından on dört yaşlarında bir kız çıkarak sofaya doğru koştu. Güzelliği gözlerimi kamaştırmıştı.

- Kızınmı, diye sordum.

Menzil bekçisi onuru okşanmış bir tavırla:

- Evet, dedi. Öyle akıllı, öyle beceriklidir ki, tıpkı rahmetli anası...

Bunu söyledikten sonra benim seyahat belgemi işlemeye başladı. Bense onun gösterişsiz, fakat derli toplu evini süsleyen tabloları seyretmeye koyuldum. Bunlar Hayırsız Oğul'un (13) hikâyesini canlandırıyorlardı. İlk tabloda başında takkesi, sırtında gecelik entarisiyle nur yüzlü bir ihtiyar duasını üstünkörü dinleyip para kesesini hırsla kapan tedirgin bir delikanlıyı uğurluyordu. Öteki tabloda genç adamın yaşadığı batakhane hayatı parlak renklerle canlandırılmıştı. Delikanlı çevresi sahte dostlarla, düşük kadınlarla kuşatılmış olarak bir masa başında otururken gösterilmişti burada. Sonraki tabloda varını yoğunu tüketen genç adam sırtında yırtık pırtık giysiler, başında üç köşeli bir kasket, domuz güdüyor, onlarla aynı kaptan yemek yiyordu. Yüzünde derin bir keder ve pişmanlık okunmaktaydı. Son tabloda hayırsız oğulun yeniden baba ocağına dönüşü gösterilmişti. İyi yürekli ihtiyar başında aynı takke, sırtında aynı gecelik entariyle onu karşılamaya koşuyor, hayırsız oğul babasının önünde diz çöküyordu. Tablonun arka planında ise besili bir danayı boğazlayan açıcıyla hizmetçilere şenliğin nedenini soran büyük kardeş gösterilmişti. Her tablonun altında o tabloya uygun Almanca şiirler yazılıydı. Kına çiçeği saksıları, alacalı bulacalı bir örtüyle kaplı karyola ve o gün orada gördüğüm şeylerin tümüyle birlikte hâlâ hatırımdadır bütün bunlar. Elli yaşlarında bir adam olan ev sahibinin kendisi de canlılığı, dinçliği, üzerinde rengi atmış kurdelelere asılı üç madalya bulunan uzun yeşil ceketiyle bugünmüş gibi gözlerimin önündedir.

Ben henüz yaşlı arabacının parasını vermeye vakit bulamadan Dünya semaverle döndü. Üzerimde bıraktığı etkiyi bir anda sezmişti küçük çapkın. İri mavi gözlerini yere indirdi. Bir iki şey söyledim. Her şeyden haberli bir genç kız gibi ürküp sıkılmadan konuştu benimle. Babasına bir bardak punç, Dünya'ya bir fincan çay sundum. Sanki kırk yıllık ahbaplarımız gibi sohbeta daldık.

Atlar koşulalı çok olmuştu. Ama ben menzil bekçisinden ve kızından ayrılmak istemiyordum hâlâ. Sonunda vedalaştık. Menzil bekçisi bana iyi yolculuklar diledi. Kız arabaya kadar benimle geldi. Sofada durup bir öpücük istedim. Razı oldu...

Bu işle uğraşalı beri yığınla öpücük alıp vermişliğim vardır. Ama hiçbirinin bunun kadar uzun, bunun kadar tatlı bir anısı kalmadı bende.

Birkaç yıl sonra olaylar yine aynı posta yoluna, aynı yerlere sürükledi beni. Aklıma yaşlı menzil bekçisinin kızı geldi. Onu yeniden göreceğimi düşünerek sevindim. Fakat bir yandan da menzil bekçisinin belki de bir başka yere atanmış olabileceğini, Dünya'nın belki de evlendiğini düşünüyordum. İkisinden birinin ölmüş olabileceğini de aklımdan geçirerek ** menziline kederli bir ön seziyle ulaştım.

Atları evin önünde bırakıp odaya girdiğimde hayırsız oğulun hikâyesini canlandıran tabloları hemen tanıdım. Masa ve karyola eski yerlerindeydi. Fakat pencerelerdeki saksılar kaldırılmıştı. Bir köhneliğin, bir bırakılmışlığın izleri okunuyordu her yanda. Menzil bekçisi gocuğunu üstüne çekmiş uyuyordu. Benim içeri girişim üzerine uyanıp doğruldu. Bu Samson Vyrin olmasına Samson Vyrin'di ya, o kadar çökmüştü ki, şaşır kaldım. O benim seyahat belgemi işlerken ağarmış saçlarını, çoktandır ustura değmemiş yüzündeki derin kırışıkları, kamburlaşmış sırtını gözden geçiriyordum. Dinç bir adamın üç, bilemedin dört yıl içinde böyle yıkık bir ihtiyar olup çıkmasına şaşmamak elde değildir.

- Tanıdın mı beni? diye sordum, seninle eski dostuz biz.

Kaşlarını çatarak:

- Olabilir, dedi. Büyük bir yoldur burası. Çok yolcu gelip geçti bu menzilden.

- Dunyanasıl? diye sordum.

İhtiyar büsbütün somurtarak:

- Allahbilir diye yanıtladı.

- Yoksaevlendi mi? dedim.

İhtiyar sorumu duymazlıktan gelerek seyahat belgemi fısıltıyla okumaya devam etti. Ben de soru sormayı bıraktım, çay istedim. Adamakıllı meraklanmışım. Biraz punç içerse ihtiyar dostumun dilinin çözüleceğini umuyordum.

Yanılmamışım. İhtiyar, kendisine uzattığım bardağı çevirmedi. İçkiyi görünce yüzünün ıstıdığını fark ettim. İkinci bardakta dili çözüldü. Beni ya anımsadı ya da anımsar göründü. O zamanlar çok etkisinde kaldığım, üzerinde çok düşündüğüm hikâyesini anlattı.

- DemekDunyamı tanıyorsunuz siz, diye başladı söze. Onu tanımayan var mıydı ki. Dünya, ah Dünya! Ne kızdı o! Herkes hayran kalırdı ona, kimse bir kusur bulamazdı. Baylar kimi zaman mendil, kimi zaman küpe armağan ederlerdi. Yolcular sözüm ona öğlen ya da akşam yemeği yeme bahanesiyle, gerçekteyse onu biraz daha fazla görmek için mola verirlerdi burada. Bir bay ne kadar öfkeli olursa olsun onu gördü mü yatıştır, tatlı tatlı konuşmaya başlardı benimle. İnanır mısınız efendim, haberciler, hatta hükümet habercileri, oturur yarım saat çene çalarlardı onunla. Evin her şeyiydi o. Derler toparlar, çekip çevirir, her şeyin üstesinden gelirdi. Bense, ihtiyar bunak, bakmaya doyamazdım ona. Sevinçten içim içime sığmazdı. Dunyamı sevmiyor muydum sanki? Yavrumdan bir şey mi esirgiyordum? Mutlu değil miydi sanki? Fakat kaderden kaçılmıyor. Alnımıza yazılan başımıza geliyor.

Yaşlı adam bu sözü söyledikten sonra içindeki acıyı ayrıntılarıyla anlatmaya koyuldu. Üç yıl kadar önce bir kış akşamı menzil bekçisi yeni bir deftere çizgi çeker, kız da bölmenin arkasında kendine elbise dikerken kapıya bir troyka yanaşmış; başında bir Çerkez kalpağı, sırtında asker kaputu bulunan omuzu atkılı bir yolcu içeri girerek at istemiş. Atların hepsi de seferdeymiş. Bunu işiten yolcu hem sesini, hem de kamçısını yükseltmek üzere imiş ki bu gibi sahnelere alışık olan Dünya hemen bölmenin arkasından fırlayarak yolcuya bir şeyler yemek isteyip istemediğini sormuş. Dünya'nın ortaya çıkışı her zamanki etkisini göstermekte gecikmemiş, yolcunun öfkesi geçmiş. Atlar gelinceye kadar beklemeye razı olarak, bir akşam yemeği ısmarlamış. Islak tüylü kalpağını çıkarıp, atkısını çözüp silkinerek kaputunu sırtından atınca genç, kara bıyıklı, boylu boslu bir hafif süvari subayı çıkmış ortaya. Menzil bekçisinin yanında bir yere oturarak onunla ve kızıyla sohbe dalmış. Akşam yemeği hazırlanmış. Bu arada atlar da gelmiş. Menzil bekçisi yiyecek bile verilmeden atların bir an önce yolcunun arabasına koşulmasını emredip içeri girdiğinde genç adamı kanepede üzerinde hemen hemen yarı baygın yatarken bulmuş. Birden bire fenalaştığını, başının çok ağrıdığını, yola çıkacak durumda olmadığını söylemiş hafif süvari subayı... Ne yaparsın? Menzil bekçisi kendi yatağını ona vermiş. Hasta iyileşmeyecek olursa ertesi gün S** kentinden doktor getirilmesi kararlaştırılmış.

Ertesi gün hafif süvari subayı daha da kötüleşmiş. Uşağı doktor getirmek üzere ata binip gitmiş. Dünya hastanın başına sirkeyle ıslatılmış bir bez bağlayarak, elinde dikişi, yatağının baş ucuna oturmuş. Menzil bekçisi oradayken hasta durmadan inliyor, hemen hemen hiç konuşmuyormuş. Bununla birlikte iki fincan kahve içmiş ve öğle yemeği hazırlanmasını istemiş. Dünya onu yalnız bırakmıyormuş. Hasta durmadan bir şeyler içmek istiyor, Dünya da bir maşrapayla kendi hazırladığı limonatayı götürüyormuş. Fakat delikanlı sadece dudaklarını maşrapaya değdirmekle yetiniyor ve her seferinde de güçsüz eliyle teşekkür anlamında Dünya'nın elini sıkıyormuş. Doktor öğleye doğru gelmiş. Hastanın nabzını dinleyip onunla önce Almanca konuşmuş, sonra da Rusça olarak dinlenmesi gerektiğini, yola iki gün sonra çıkabileceğini bildirmiş. Hafif süvari subayı vizite ücreti olarak yirmi beş ruble ödeyip doktoru yemeğe buyur etmiş. Birlikte büyük bir iştahla yemek yiyip bir şişe şarap yuvarladıktan sonra birbirlerinden çok hoşnut olarak ayrılmışlar.

Aradan bir gün daha geçince hafif süvari subayının bir şeyi kalmamış. Son derece neşeli bir adammış meğer. Dünya'yla, menzil bekçisiyle boyuna şakalaşıp durmuş. Isıkla şarkılar çalıyor,

yolcuların seyahat belgelerini menzil defterine işliyormuş. İyi yürekli menzil bekçisi bu genç adama öylesine ısınmış ki üçüncü günün sabahı sevimli konuğundan ayrılmak bayağı zor gelmiş kendisine. Günlerden pazarmış. Dünya sabah duası için kiliseye gitmeye hazırlanıyormuş. Hafif süvari subayının arabasını getirmişler. Genç adam yiyecek ve yatak ücretini cömertçe ödemiş, menzil bekçisiyle vadalaşmış. Dünya'yla da vedalaşarak onu kentın öbür ucunda bulunan kiliseye arabasıyla götürmek istemiş. Dünya duraksamış... Babası:

- Nekorkuyorsun kız, demiş. Efendimiz kurt değil ki seni yesin. Kiliseye kadar arabayla gidiver işte.

Dunya hafif süvari subayının yanına oturmuş. Subayın uşağı arabacının oturma yerine sıçramış. Arabacının ıslığıyla birlikte atlar dörtnala kalkmışlar.

Zavallı menzil bekçisi kızına nasıl olup da hafif süvari subayıyla birlikte gitmesi için izin verdiğini, hangi akla uyduğunu, nasıl olup da böyle bir sersemlik yaptığını anlayamıyormuş. Aradan yarım saat geçince yüreği sızım sızım sızlamaya başlamış. Bir ara öylesine kaygılanmış ki, daha fazla dayanamayıp kendisi de kiliseye yollanmış. O kiliseye yaklaştığında halk dağılmaktaymış. Fakat Dünya ne kilise avlusunda, ne de basamaklarda yokmuş. Menzil bekçisi hemen kiliseden içeri girmiş. Papaz mihraptan çıkıyor, zangoç mumları söndürüyor, iki kocakarı bir köşede hâlâ dua ediyorlarmış. Fakat Dünya kilisede yokmuş. Zavallı baba epeyce duraksadıktan sonra zangoca yaklaşarak kızının sabah duasında bulunup bulunmadığını sormuş. Zangoç, bulunmadığını söylemiş. Menzil bekçisi yarı canlı, yarı ölü eve dönmüş. Tek ümit olarak Dünya'nın aklına bir gençlik uçarılığıyla bir sonraki menzilde oturan vaftiz anasına kadar gitmenin esebileceği kalıyormuş. Menzil bekçisi için acıtan bir yürek çarpıntısıyla kızını götüren troykanın dönmesini beklemeye başlamış. Arabacı dönmek bilmiyormuş. Sonunda akşama doğru tek başına ve sarhoş olarak, öldürücü bir haberle dönmüş: "Dunya hafif süvari subayıyla birlikte bir sonraki menzilden öteye doğru hareket etti."

Yaşlı adam bu mutsuzluğa dayanamamış. Bir gün önce genç düzencinin yattığı yatağa atmış kendini. Olayları bir bir gözlerinin önüne getirince, hastalığın da yalan olduğunu anlamış. Zavallı adam şiddetli bir hummaya yakalanmış. Onu S** kentine götürüp yerine geçici olarak bir başkasını atamışlar. Kendisini tedavi eden doktor, hafif süvari subayına gelen aynı doktormuş. Menzil bekçisine, genç adamı sapasağlam bulduğunu, onun kötü niyetini daha o zaman sezdiğini, fakat kaçılanmaktan korktuğu için sustuğunu söylemiş. Alman doktorun sözleri; ister gerçek olsun, isterse ileri görüşlülüğüyle övünmek için söylemiş olsun bunları, zavallı hastanın yarasına hiç de merhem olmamış. Menzil bekçisi biraz iyileşir iyileşmez S** kenti menzil müdüründen iki ay izin alarak ne yapmak istediğini hiç kimseye çıtlatmadan kızını bulmak için yola düşmüş. Genç adamın hafif süvari yüzbaşısı Minski olduğunu, Smolensk'ten Petersburg'a gittiğini seyahat belgesinden biliyormuş. Dünya'yı götüren arabacının söylediğine göre kız kendi isteğiyle gidiyor görünmesine rağmen yol boyunca hep ağlamış. Menzil bekçisi: "Kim bilir, yolunu yitirmiş kuzucuğumu belki de döndürürüm yuvasına" diye düşünüyormuş. Bu düşünceyle Petersburg'a vararak eski meslek arkadaşlarından emekli bir erbaşın İzmaylov alayı yakınlarındaki evinde konaklayarak, araştırmalarına başlamış. Hafif süvari yüzbaşısı Minski'nin Petersburg'da Demutov Oteli'nde oturmakta olduğunu öğrenmiş çok geçmeden. Oraya gitmeye karar vermiş.

Sabahleyin erkenden otelin sofasına gelerek, efendilerine, eski bir askerın kendisiyle görüşmek istediğini haber vermelerini rica etmiş. Kalıba geçirilmiş çizmeleri temizlemekte olan emireri,

yüzbaşının uyumakta olduğunu, saat on birden önce kimseyi kabul etmediğini bildirmiş. Menzil bekçisi otelden ayrılarak söylenen saatte yeniden oraya dönmüş. Onu bu kere sırtında robdöşambr, başında kadifeden kırmızı bir külahla, Minski'nin kendisi karşılamış.

- "Ne istiyorsun kardeş?" diye sormuş.

İhtiyarın içi bir tuhaf olmuş, gözleri yaşarmış. Ağzından titrek bir sesle sadece:

- "Efendimiz !..Tanrısal bir lütufta bulununuz !..." sözleri dökülmüş.

Minski ihtiyara şöyle bir bakar bakmaz yüzünü ateş basmış, elinden tutarak yazı odasına götürmüş onu, kapıyı kilitlemiş. İhtiyar:

- "Efendimiz !...Olanla ölüme çare bulunmaz, fakat hiç olmazsa zavallı Dnyamı geri verin bana. Hevesinizi aldınız artık. Ona boşu boşuna kıymayın" diye sürdürmüş sözlerini. Genç adam büyük bir şaşkınlık içinde:

- "Olan oldu bir kere, demiş. Sana karşı suçluyum. Senden özür dileyebildiğim için de memnunum. Fakat Dünya'yı bırakmayacağımı bilmelisin. Sana şeref sözü veriyorum, mutlu olacak o. Sen onu ne yapacaksın? Seviyor beni. Eski yaşamını da unuttu. Ne sen, ne de o, olanları unutamazsınız artık!" Genç adam bunları söyledikten sonra ihtiyarın kol yeline bir şeyler sokuşturmuş, kapıyı açmış ve menzil bekçisi neye uğradığını anlayamadan kendini sokakta bulmuş.

Uzun bir süre hiçbir şey yapmadan öylece kalmış. Sonra kol yeline gördüğü bir kâğıt tomarını çekip çıkarmış. Bu birkaç tane buruşuk, ellilik banknotmuş. İhtiyarın gözleri öfke yaşlarıyla dolmuş bu kez! Kâğıt parçalarını bir topak oluncaya kadar avucunda sıkıp yere fırlatmış, öfkeyle ezdikten sonra birkaç adım atmış. Sonra duraklamış, bir süre düşünüp geri dönmüş... Fakat kâğıt rublelerin yerinde yeller esiyormuş. İyi giyimli genç bir adam menzil bekçisini görünce bir arabaya doğru koşarak çabucak binmiş, "Çek !..." diye bağırılmış. Menzil bekçisi adamın arkasından koşmamış. Evine, menziline dönmeye karar vermiş. Fakat Dnyasını hiç olmazsa bir kere daha görmek istiyormuş. Bu nedenle iki gün sonra yeniden Minski'ye gitmiş. Fakat emireri sert bir tavırla, yüzbaşının kimseyi kabul etmediğini söyleyerek ihtiyarı göğüsleye göğüsleye sofadan çıkarmış, kapıyı yüzüne çarpmış. Menzil bekçisi beklemiş, beklemiş, sonra uzaklaşmış oradan.

Aynı günün akşamı Vse-Skorb-yaşçiye (14) Kilisesi'nden, akşam duasından çıktıktan sonra Liteynaya Caddesi'nde yürürken şık bir gezinti arabası hızla geçmiş yanbaşından. Menzil bekçisi, Minski'yi tanımış. Gezinti arabası üç katlı bir evin karşısında, tam kapı önünde durmuş, hafif süvari subayı koşarak içeri girmiş. O anda menzil bekçisinin kafasında sevinçli bir düşünce parlamış. Geri dönüp arabanın yanına gelerek:

- "Kimin bu araba kardeş?" diye sormuş. "Minski'nin mi?"

Arabacı:

- "İyi bildin", demiş, "Ne istiyorsun?"

- "Senin efendi, Dunyasına bir pusula gönderdi de onu verecektim. Fakat Dünya nerede oturuyordu unuttum."

- "İşte burada oturuyor, ikinci katta. Fakat sen pusulayı getirmekte geciktin kardeş. Beyin kendisi de onun yanında şimdi."

Menzil bekçisi anlatılmaz bir yürek çarpıntısıyla:

- "Zararı yok", diye karşılık vermiş. "Yardıma teşekkür ederim. Ben şu görevimi yerine getiriveriyim yine de."

Bu sözleri söyleyip merdivenleri tırmanmış. Kapı kapalıymış. Çingırağı çekmiş. Ona hiç geçmiyormuş gibi görünen birkaç bekleme saniyesinden sonra anahtarın kilitte döndüğünü işitmiş, kapı açılmış. Karşısına çıkan hizmetçi kıza:

- "Avdotya Samsonovna burada mı oturuyor?" diye sormuş.

Genç kız:

- "Burada oturuyor, demiş. Ne yapacaksın onu?"

Menzil bekçisi karşılık vermeden salona dalmış. Hizmetçi kız arkasından:

- "Durun, durun' Avdotya Samsonovna'nın yanında konukları var" diye bağıra dursun, o ileriye doğru yürümüş. İlk iki karanlık odadan sonraki odada ışık varmış. Menzil bekçisi odanın açık kapısı önüne gelerek orada durmuş. Gerçekten çok güzel döşenmiş olan bu odada Minski düşünceli bir tavırla oturuyormuş. Dünya göz kamaştırıcı son moda giysiler içinde. İngiliz eyeri (15) üstünde bir leydi gibi Minski'nin koltuğunun bir kıyısında oturmaktaymış. Gerç kız Minski'nin kara saçlarının kıvrıkcıklarını sedef gibi parmaklarına dolayarak sevgi dolu gözlerle bakıyormuş delikanlıya. Zavallı menzil bekçisi kızını hiçbir zaman bu kadar güzel görmemişmiş. Elinde olmaksızın bakakalmış ona. Genç kız başını kaldırmadan :

- "Kimvar orada?" diye seslenmiş.

Menzil bekçisi sesini çıkarmamış. Dünya karşılık alamayınca başını kaldırıp bakmış ve bir çığlık kopararak halının üstüne yuvarlanmış. Korkan Minski kızını kaldırmak üzere yerinden fırladığında kapı önünde duran menzil bekçisini görünce Dünya'yı bırakıp öfkeden tir tir titreyerek yaşlı adama yaklaşmış. Dişlerini gıcırdatarak:

- "Ne istiyorsun?" sen demiş. "Eşkıya gibi sinsi sinsi ne dolaşıp duruyorsun peşimde? Yoksa beni boğazlamak mı istiyorsun? Defol!"

Bunları söyleyip güçlü pençesiyle menzil bekçisinin yakasına yapışmış, kapı dışarı etmiş adamı.

İhtiyar kaldığı eve dönmüş. Dostu mahkemeye başvurmasını öğütlemiş. Fakat o bir süre düşündükten sonra olumsuz anlamda elini sallamış, geri dönmeye karar vermiş. İki gün sonra da

Petersburg'dan ayrılarak menziline doğru yola koyulmuş, eski görevine başlamış.

Menzil bekçisi şöyle tamamladı sözlerini:

- İşteüç yıldır, en küçük bir haberini bile alamadan Dunyasız yaşıyorum. Ölü mü, diri mi, Tanrı bilir artık. Her şey olur. Rasgele bir çapkının baştan çıkarıp bir süre oyalandıktan sonra fırlatıp attığı ne ilk, ne de son kızdır o. Petersburg'da yığınla var bu gencecik ahmaklardan. Bugün atlaslar, kadifeler içindedir. Yarın bakarsın bir meyhane serserisiyle birlikte sokaklarda sürtüyor. Kimi zaman Dünya'nın da böyle bir felakete uğramış olabileceğini düşünüyorum da, elimde olmaksızın günaha giriyor, o duruma düşmektense ölmüş olmasını diliyorum.

İhtiyar dostumun -Dmitrev'in o çok güzel baladındaki çalışkan Terentyiç gibi- tablosu yapılmaya değer bir tavırla, ceketinin eteğiyle sildiği gözyaşlarının sık sık kestiği hikâyesi buydu işte. Gerçi gözyaşları biraz da hikâyeyi anlattığı sürece yuvarladığı beş bardak punçtan ileri geliyordu, ama yine de içim bir tuhaf oldu. Ayrıldıktan sonra da uzun bir süre ihtiyar menzil bekçisini unutamadım. Zavallı Dünya aklımdan çıkmadı...

Geçenlerde ** ilçesinden geçerken, dostumu anımsadım. Onun bekçilik yaptığı menzilin kaldırıldığını söylediler. Menzil bekçisinin yaşayıp yaşamadığı konusunda kimsenin doğru dürüst bir şey bildiği yoktu. Yabancıları olmadığım yerlere kendim gitmeye karar verdim. Menzil dışından bir araba kiralayarak N** köyüne yollandım.

Mevsim sonbahardı. Gökyüzü kül renkli bulutlarla örtülüydü. Soğuk bir rüzgâr, karşılaştığı ağaçlardan kopardığı kızarmış ve sararmış yaprakları sürükleyerek, biçilmiş tarlalar üzerinden esiyordu. Köye güneş batarken girip tam menzil bekçisi kulübesinin önünde durdum. Bir zamanlar zavallı Dünya'nın beni öptüğü sofaya çıkan şişman bir kadın, sorularımı, menzil bekçisinin bir yıl önce öldüğünü, evde şimdi bir bira yapım evi sahibinin oturduğunu, kendisinin de bu adamın karısı olduğunu söyleyerek yanıtladı. Buralara kadar boşu boşuna gelmiş olmama ve hiç yoktan harcadığım yedi rubleye canım sıkılmıştı... Bira yapımcısının karısına:

- Niçinöldü acaba? diye sordum.

Kadın:

- Niçin olacak anacığım, ayyaşlıktan, diye karşılık verdi.

- Nereyegömüldüğünü biliyor musunuz?

- Köydışındaki mezarlığa, rahmetli karısının yanına.

- Birisibeni oraya kadar götürebilir mi acaba?

- Niyegötürmesin! Hey Vanka! Bırak artık şu kediyle oynamayı. Bayı mezarlığa kadar götür de menzil bekçisinin mezarını gösteriver.

Bu sözler üzerine kızıl saçlı, bir gözü kör, üstü başı yırtık bir çocuk bana doğru koştu, az sonra köyün dışına çıktık. Yolda giderken ona:

- Senrahmetliyi tanır mıydın? diye sordum.

Çocuk:

- Nasıl tanımam, dedi. Bana ağaçtan düdüğü yapmasını öğretmişti. Kimi zaman meyhaneden çıktığında (Allah rahmet eylesin) bütün çocuklar peşine takılır: "Dede! Dede! Bize ceviz ver!" diye bağırdık. O da hepimize ceviz dağıtırdı. Zaten çoğu zaman bizimle oynardı hep.

- Pek gelip geçen yolculardan onu soran oluyor mu hiç?

- Şimdileriburalardan gelip geçen azdır. Arada bir ilçe meclisinden biri uğrar ya, onların da ölümlerle alış verişi yoktur. Bak aklıma geldi, yazın buradan geçen bir bayan, ihtiyar menzil bekçisini sorduysun da, mezarına kadar geldiymiş hatta!

Merakla:

- Nasıl bir bayandı bu, diye sordum.

Çocuk:

- Çok güzel bir bayandı, dedi. Altı atlı arabasında üç çocuğuyla, bir süt ninesiyle, bir de kara bir finoyla seyahat ediyordu. İhtiyar menzil bekçisinin öldüğünü duyunca ağlamaya başladı. Çocuklarına:

- "Siz uslu uslu oturun, ben mezarlığa kadar gideceğim" dedi.

Ben onu götürmek için ortaya atılmıştım ki, bayan:

- "Ben yolu biliyorum" dedi.

Bana da beş gümüş kapık verdi. Böyle iyi bir bayandı işte!

Mezarlığa geldik. Çevresinde bir çit bile bulunmayan tahta haçlarla kaplı, çıplak, ağaçsız bir yerdi burası. Hayatımda bundan daha iç karartıcı mezarlık görmedim.

Çocuk, üzerinde bakır bir tasvir bulunan kara bir haçın saplı olduğu bir kum yığına sıçrayarak:

- İşte ihtiyar menzil bekçisinin mezarı, dedi.

- Obayan da geldi mi buraya, diye sordum.

Vanka:

- Geldi, dedi. Uzaktan izliyordum onu. Buraya uzandı, uzun zaman öylece kaldı. Sonra köye dönerek papazı çağırttı, para verip gitti. Bana da beş gümüş kapık vermişti. Çok iyi bir bayandı.

Ben de bir beş kapiklik verdim çocuğa. Buraya gelişime de, harcadığım yedi rubleye de acımıyordum artık.

KÖYLÜ GENÇ BAYAN

Güzelim, ne giyersen giy yaraşır sana.

"Bogdanoviç"

Ücra illerimizden birinde İvan Petroviç Berestov adında bir derebeyinin çiftliği bulunmaktaydı. Kendisi gençliğinde muhafız birliklerinde çalışmış, 1797 yılı başlarında işten el çekerek köyüne gelmiş, o gün bugündür de oradan ayrılmamıştı. Soylu, fakat yoksul bir ailenin kızı olan karısı; o, çiftliğin uzak topraklarında avlanmaktayken, doğum sırasında ölmüştü. Çiftlik işleri çok geçmeden acısını unutturdu Berestov'a. Planını kendisinin hazırladığı bir ev yaptırdı. Bir çuha dokuma fabrikası kurdu. Gelirini üç katına çıkardı ve bölgenin en akıllı adamı saymaya başladı kendini. Ailecek ve köpekleriyle birlikte Berestov'a konukluğa gelen komşuların da bu konuda ona karşı çıktıkları yoktu zaten. İş günleri pamuklu kadifeden bir ceketle dolaşır, tatil ve bayramlardaysa kendi yapımı çuhadan, uzun bir ceket giyerdi. Giderlerini deftere kendisi işler, "Resmi gazete" dışında hiçbir şey okumazdı. Onu biraz gururlu bulurlardı, ama genellikle herkesçe sevilirdi. Arasının iyi olmadığı tek kişi en yakın komşusu Grigori İvanoviç Muromski idi. Muromski gerçek bir Rus beyiydi. Servetinin çoğunu Moskova'da batırmış, bu arada dul kalmış, gelip elindeki son köye postu sermişti. Başka türlü de olsa, hoppalığını burada da elden bırakmıyordu. Hemen hemen elinde avucunda kalan bütün parasını bir İngiliz bahçesi yaptırma uğrunda tüketti. At bakıcılarını İngiliz jokeyler gibi giydirdiyordu. Kızının bir İngiliz mürebbiyesi vardı. Tarlalarını İngiliz yöntemiyle sürüp ekiyordu. Fakat:

YABANCI YÖNTEMLE RUS BUĞDAYI YETİŞMEZ

Giderlerini büyük ölçüde azaltmasına rağmen Grigori İvanoviç'in geliri bir türlü artmıyor, o da köyde bile yeni yeni borçlara girmenin yolunu buluyordu. Aptal bir adam sayılmazdı bununla birlikte. Çünkü il derebeyleri içinde çiftliğini Vasiler Kurulu'na rehine koymayı ilk olarak akıl eden oydu. O zamanlar için çok karışık, cesaret isteyen bir işti bu. Grigori İvanoviç'i ayıplayanlar içinde en sert davrananı Berestov'du. Her türlü yenilikten nefret etmek başlıca özelliği idi onun. Komşusunun anglomanisinden söz ederken mutlaka çileden çıkar, onu eleştirmek için hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Diyelim ki bir konuğuna arazisini gezdiriyor. İyi bir çiftlik yöneticisi olduğu konusundaki övgüler karşısında kurnaz kurnaz gülerken:

- Doğrusuefendim, derdi, komşum Grigori İvanoviç'inkilere pek benzemez benim işler. Biz kim, İngiliz yöntemiyle sermayeyi kediye yüklemek kim! Rus yöntemi kullanarak geçinip gidiyoruz işte.

Bu ve buna benzer şakaları bire bin katarak ve açıklamalarda bulunarak Grigori İvanoviç'e ulaştırmak için komşular ellerinden geleni artlarına komazlardı. Anglomanın bu eleştiriler karşısındaki tavrıysa bizim gazete yazarlarımızinkinden farklı değildi pek. Bunları duydukça cinleri tepesine çıkar, Zoile'yi (16) ayı ve görgüsüz adam diye adlandırırđı.

Berestov'un oğlu, köye, babasının yanına geldiğinde, iki komşu derebeyi arasındaki ilişkiler böyleydi işte. *** üniversitesinde öğrenim görmüş olan delikanlı orduya girmek istiyor, fakat babası razı olmuyordu buna. Genç adamsa sivil bir devlet görevinde çalışacak yetenek görmüyordu kendinde. İkisi de birbirlerinin düşüncelerini değiştiremediklerinden genç Aleksey ne olur ne olmaz diye bıyık bırakmakla birlikte (17) bir süre için çiftlikte oturmaya karar verdi.

Aleksey yakışıklı, yiğit bir delikanlıydı gerçekten de. Biçimli endamı, hiçbir zaman subay üniformasına bürünmemesi, at üstünde salınacak yerde gençliğini kayıt kuyut evrakıyla uğraşarak geçirmesi acınacak bir şey olurdu doğrusu. Avlanırken yola ize bakmadan en önde dörtнала at koşturduğunu gören komşular bu delikanlının hiçbir zaman işe yarar bir büro şefi olamayacağında ağız birliği etmişlerdi. Genç kızlar ona bakmadan edemezler, arada bir de hayran hayran seyre dalarlardı. Fakat Aleksey'in pek aldırđı yoktu onlara. Kızlar da bu duygusuzluğun bir gönül yarasıyla ilgili olduğu sonucuna varmışlardı. Gerçekten de delikanlının bir mektubundan kopya edilen şu adres elden ele dolaşmaktaydı: Moskova'da, Aleksevski Manastırı karşısında bakırcı Savelyev'in evinde Akulina Petrovna Kuroçkina'ya. Bu mektubumun A.N.R.'ye verilmesini derin saygılarımla rica ederim.

Köylerde yaşamamış olan okuyucularım, bu taşralı genç kızların ne tatlı yaratıklar olduklarını bilemezler! Açık havada, bahçelerindeki elma ağaçlarının gölgesinde yetişen bu kızlar dünya ve hayat hakkındaki bilgilerini kitaplardan edinirler. Yalnızlık, özgürlük ve okuma, bizim kentli dilberlerimize yabancı olan duyguları ve tutkuları erkenden geliştirir onlarda. Taşralı bir genç kız için bir araba çingırağının sesi, serüven demektir. Yakın bir kente yapılan gezi, hayatın bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Bir konuğun ziyareti, çok uzun, kimi zaman bütün bir hayat boyunca süren anılar bırakır.

Onların bazı tuhafliklarıyla eğlenmekte, hiç kuşkusuz, özgürdür herkes. Ama olaylara üstünkörü bakan bir gözlemcinin alayları, bu genç kızlara özgü başlıca erdemler olan karakter üstünlüğünü ve Jean-Paul'ün kanısınca, onsuz insan büyüklüğünden söz edilemeyecek olan kişisel özgünlüğü (Individualité) ortadan kaldıramaz. Başkent kadınları onlardan çok daha iyi eğitim görmüş olabilirler. Fakat sosyete hayatı, kısa zamanda kişiliklerini törpüler ve ruhları tıpkı başlarındaki serpuşlar gibi basmakalıplaştırır. Yargılama ya da ayıplama amacıyla söylemiyorum bu sözleri. Fakat çok eski bilgilerden birinin dediği gibi: Nota nostra manet. (18)

Aleksey'in genç kızlarımız çevresinde yaratacağı etkinin derecesi kolaylıkla göz önüne getirilebilir. Mahzun, düş kırıklığına uğramış bir gençle ilk kez karşılaşıyorlar; ilk kez bir insan kaybolmuş mutluluklardan, zehirlenmiş bir gençlikten söz ediyordu onlara. Üstelik üzerinde bir kuru kafa resmi bulunan kara bir yüzük taşıyordu parmağında delikanlı. O ilde son derece yeni şeylerdi bunlar. Kızlar Aleksey için deli divane oluyorlardı.

Fakat onunla herkesten çok bizim anglomanın genellikle Besti diye çağırđı kızı Liza ilgileniyordu. Babaları birbirlerine gidip gelmiyorlardı. Kız Aleksey'i görmemişti henüz. Oysa bütün komşu kızların tek konusu Aleksey'di. Liza on yedi yaşındaydı. Esmer ve çok sevimli

yüzüne canlılık veren kara gözleri vardı. Tek çocuk olduğu için bir dediği iki edilmeden büyütülmüştü. Oynaklığı ve bitmek tükenmek bilmez şeytanlıklarıyla babasını kendisine hayran ediyor, fakat mürebbiyesi Miss Jackson'ı ümitsizliği düşürüyordu. Miss Jackson kurallara sıkı sıkıya bağlı, yüzüne pudra süren, kaşlarına rastık çeken, Pamela'yı yılda iki kez yeni baştan okuyan, bütün bunlara karşılık yılda bin ruble alıp şu barbar Rusya'da can sıkıntısından patlayan kırkılık bir kızdı.

Liza'nın Nastya adında bir oda hizmetçisi vardı. Küçük hanımdan biraz daha yaşlı olmasına rağmen uçarılıkta ondan aşağı kalmazdı. Liza onu çok sever, bütün sırlarını ona açar, şeytanlıklarını onunla birlikte tasarlardı. Kısaca söylersek, Fransız trajedisindeki herhangi bir gözde kadar önemli bir kişiydi Priluçino köyünde o.

Bir gün Nastya küçük hanımını giydirirken:

- İzinverirseniz konukluğa gideceğim bugün, dedi.

- Olur. Ama nereye?

- Tugilova'ya. Berestovlara. Aşçının karısının isim günüymüş. Kadın dün gelip bizi yemeğe çağırdı.

Liza:

- Bakhele, dedi. Efendiler kavgalı, hizmetçiler birbirlerini yemeğe çağırıyorlar.

Nastya:

- Efendilerdenbize ne, diye karşılık verdi. Zaten ben sizinim, babanızın değil! Hem de Berestov'un oğluyla kavga etmediniz ki. Eğer ihtiyarların pek hoşuna gidiyorsa, bırakın dövüşsünler.

- AlekseyBerestov'u görmeye çalışsana Nastya. Sonra güzelce anlatırsın bana; yakışıklı mı, huyu suyu nasıl?

Nastya bunu yapacağına söz verdi. Liza bütün gün sabırsızlık içinde dönüşünü bekledi onun. Akşamleyin Nastya geldi. Odaya girerken:

- Eh, Lizaveta Grigoryevna dedi; gördüm genç Berestov'u. Hem de iyice seyrettim. Bütün gün birlikteydik.

- Nasıl oldu bu? Anlat, bir bir anlat.

- Emredersinizhanımcığım. Ben, Anisya Yegorovna, Nenila, Dunka, hep birlikte gittik oraya.

- Pekipeki, anladım, sonra ne oldu?

- Azıcık sabredin de sırasıyla anlatayım hanımcığım. Efendime söyleyeyim, tam da yemek

zamanymış. Oda tıka basa insan doluydu. Kolbinskiler, Zaharyevskiler, kâhya kadınla kızları, Hlupinskiler hep oradaydı.

- Peki, peki anladım! Ya Berestov, Berestov orada değil miydi?

- Durunda anlatayım hanımcığım. Efendime söyleyim, hep birlikte masaya oturduk. Kâhya kadın baş köşeye kuruldu, ben de onun yanına. Kâhya kadının kızları surat asmasınlar mı! Hıh. Sanki pek umurundaydı da...

- AhNastya, bu bitmek tükenmek bilmez ayrıntılarla o kadar can sıkıcısın ki!

- Fakatsız de o kadar sabırsızsınız ki! İşte efendime söyleyim, sofradan kalktık... Fakat sofrada başında tam üç saat oturmuştuk... Yemek de öylesine güzeldi ki. Mavi, kırmızı, çizgili keşkülü-fukaralar... Uzatmayayım, sofradan kalkıp bahçeye elim sende oynamaya çıktık. İşte genç bey o zaman görüldü.

- Söylediklerikadar yakışıklı mı gerçekten?

- Hemde nasıl! Çok güzel bir delikanlı doğrusu. Boylu boslu, al yanaklı...

- Sahimi? Bense solgun benizli sanıyordum onu. Peki sonra. Nasıl bir adam? Hüzünlü, düşünceli bir görünüşü var değil mi?

- Sizne diyorsunuz? Ömrümde böyle azgın delikanlı görmedim ben. Bizimle elim sende oynamaya kalktı.

- Sizinle elim sende oynamak mı!Olamaz!

- Niyeolmasınmış! Hem neler neler yaptı daha başka! Yakaladığımı öptü!

- MüsaadenleNastya, uyduruyorsun.

- Müsaadenizle, uydurmuyorum hanımcığım. Elinden zor kurtuldum ben. Söylediğim gibi, bütün gün bizimleydi.

- Fakatnasıl olur? ÂAşık olduğunu, kimseye yüz vermediğini söylüyorlar.

- Onubilmem hanımcığım ama, bana pek yüz verdi doğrusu. Tanya'ya da öyle. Kâhya kadının kızına da bakıp durdu. Söylemesi ayıp, hiç kimseyi gücendirmede. Böyle bir çapkın işte!

- Şaşılacakşey! Evde ne diyorlar onun için peki?

- Çokseviyorlar kendisini. Beyin altın gibi kalbi vardır, çok neşeli bir delikanlıdır diyorlar. Tek kötü yanı kızların peşinden gezmeyi pek sevmesiymiş. Fakat bana sorarsanız dert değil, bu da zamanla geçer.

Liza içini çekerek:

- Ah, onu görmeyi nasıl isterdim! dedi .

- Bundankolay ne var? Tugilova uzak yer değil ki, topu topu üç verst. O yana doğru ister yürüyerek, ister atla bir gezintiye çıkın, hemen görürsünüz onu. Çünkü her sabah erkenden tüfeğini alıp ava çıkıyor.

- Olmaz, iyi değil bu. Peşinde dolaştığımı sanır sonra. Zaten babalarımız da kavgalı olduğu için tanışmamız büsbütün olanaksız... Nastya, dur bakayım! Aklıma ne geldi, biliyor musun? Köylü kızı kılığına girerim ben de!

- Niyeolmasın. Kalın bir mintan, üstüne de sarafan giyip, korkmadan Tugilova'nın yolunu tutun. Berestov'un gözünden kaçmayacağına garanti veririm.

- Zatenburalılar gibi konuşmasını da çok güzel becerebiliyorum. Ah Nastya, sevgili Nastya! Ne güzel bir buluş bu!

Liza bu eğlenceli tasarısını mutlak gerçekleştirmek niyetiyle yatıp uyudu. Ertesi gün de planını uygulamaya girişti. Pazardan kalın keten, mavi renkli kaba pamuklu bez, bakır düğmeler aldırttı. Nastya'nın yardımıyla kendisine bir mintanla bir sarafan biçti. Bütün hizmetçi kızları dikiş işiyle görevlendirdi. Akşamleyin her şey hazırды. Liza ayna önünde yeni giysilerini ölçünürken hiçbir zaman bu kadar sevimli olmadığını itiraf etti kendi kendine. Yürürken yerlere kadar eğilip selamlar vererek, çamurdan yapılmış oyuncak kediler gibi başını sallayarak, köylü ağzıyla konuşarak ve gülerken yenleriyle yüzünü kapayarak rolünü tekrarlayıp Nastya'nın tam bir takdirini kazandı. İşini güçleştiren tek şey, yalın ayak yürüme zorunluluğuydu. Bunu bahçede denedi, fakat çimenler nazik ayaklarına battı. Kumlara ve çakıllara ise dayanamayacağını anladı. Nastya burada da imdada yetişti. Liza'nın ayaklarının ölçüsünü alıp, tarlaya, çoban Trofim'e koşarak bu ölçüde bir çift örme sandal ısmarladı. Ertesi gün Liza uyandığında şafak sökmemişti daha. Bütün ev henüz uykudaydı. Nastya avlu kapısı dışında çobanı beklemekteydi.

Küçük boru çaldı ve köyün sürüsü beyin evinin avlusunun önünden geçerken küçük alacalı sandalları verip mükâfat olarak elli kapık aldı ondan. Liza sessizce köylü giysilerine büründü. Nastya'ya fısıltıyla Miss Jackson'a değgin bazı yönergeler verdikten sonra arka kapı önündeki taş merdivenden geçerek bostan yoluyla tarlalara doğru koştu.

Şafak sökmeye başlamıştı. Bulutların altın renkli dizisi saray hademelerinin Çarı bekleyişleri gibi güneşi bekliyor gibiydiler. Duru gökyüzü, sabah serinliği, çiğ taneleri, hafif sabah rüzgârı ve kuş cıvıltıları, çocuksu bir sevinçle dolduruyordu Liza'nın yüreğini. Genç kız bir tanıdıkla karşılaşmak korkusuyla, koşmuyor da, uçuyordu sanki. Babasının yurtluğunun sınırında bulunan koruluğa yaklaşınca, yavaşladı. Aleksey'i burada beklemek zorundaydı. Nedenini kendisi de bilmeden yüreği hızla çarpıyordu. Gençlik yaramazlıklarımıza eşlik eden bu korku, onların başlıca güzelliğidir zaten. Liza koruluğun karanlığına daldı. Genç kızı boğuk, dalga dalga bir uğultu karşıladı. Koruluğun sesiydi bu. Sevinci dağıldı. Yavaş yavaş tatlı düşlere kaptırdı kendini. Düşüncelere daldı. Fakat bir ilkbahar günü, sabahın altısında korulukta tek başına dolaşan on yedi yaşında bir genç kızın aklından geçenleri tam tamına kim bilebilir? Liza iki yanı yüksek ağaçlarla kaplı yolda işte böylece düşüne düşüne giderken ansızın çok güzel bir av köpeği havlayarak ona doğru koştu. Genç kız korkuyla bir çığlık attı. Aynı anda: "Tout beau, Sbogar

ici..." (19) diye bir sesleniş duyuldu ve genç bir avcı, çalılırları aralayarak ortaya çıktı. Liza'ya:

- Korkmagüzelim, dedi. Köpeğim ısırılmaz.

Liza kendini toparlayarak durumdan yararlanmasını bildi. Yarı ürkmüş, yarı utanmış bir tavır takınarak:

- Yokbey, dedi. Baksana ne fena köpek. Korkuyorum, bir daha üstüme atılmasını?

O bunları söylerken Aleksey (okuyucularımız avcılığı tanımlışlardır artık) genç köylü kızını tepeden tırnağı süzüyordu. Kıza:

- Eğer korkuyorsan gideceğın yere kadar ben götüreyim seni, dedi. İzin verir misin geleyim seninle?

Liza:

- Sanaengel olan mı var? diye yanıtladı. Allahın yolu, isteyen istediğı gibi gezer.

- Neredengeliyorsun?

- Priluçino'dan. Demirci Vasili'nin kızuyım ben. Mantar toplamaya gidiyorum. (Liza sicimle bağılı küçük bir sepet taşıyordu kolunda.) Ya sen bey? Tugilova'dan geliyorsun değil mi?

Aleksey:

- İyibildin, diye yanıtladı. Küçük beyin uşığıyım ben.

Aleksey kızla kendi arasında bir eşitlik sağlamak istiyordu böylece... Fakat Liza delikanlıyı yukardan aşağı süzerek güldü:

- Yalansöylüyorsun, dedi. Beni aptal mı sandın? Sen küçük beyin kendisisin.

- Peki, sen nereden biliyorsun bunu?

- Bilmeyecekne var bunda?

- Vaycanına! Söyle de biz de anlayalım hele!

- Beyleuşağı birbirinden ayıramayacak mıyız artık? Giyimim kuşamın başka türlü bir kere, sonra bir tuhaf konuşuyorsun, köpeğı çağırman bile bizimkine benzemiyor.

Aleksey gittikçe daha çok hoşlanıyordu kızdan. Güzel köylü kızlarına karşı teklifsiz davranmaya alışık olduğu için kucaklamak istedi onu. Fakat Liza öteye sıçradı ve öyle sert, öyle soğuk bir tavır takındı ki Aleksey'i hem güldürdü, hem de ileri gitmesine engel oldu bu.

Genç kız çok ciddi bir tavırla:

- Eğerilerde dost olmamızı istiyorsanız kendinizi unutmayın lütfen, dedi.

Aleksey bir kahkaha atarak:

- Sanakim öğretti bu bilgelikleri? diye sordu. Yoksa küçük hanımının oda hizmetçisi, şu benim ahbap, Nastenka mı? Bak hele, bilim hele, ne yollarla yayılmış meğer.

Liza, rolünü aştığını anlayarak hemen kendini topladı:

- Senne sanıyorsun? dedi . Sanki ben bey evinde bulunmuyor muyum hiç? Merak etme, her şeyi de bilirim, her şeyden de anlarım. Fakat (diye sürdürdü sözlerini) seninle çene çalmakla mantarlar sepete girmez. Bey, sen kendi yoluna git, ben de kendi yoluma gideyim. Sağlıcakla kal, haydi...

Liza ayrılıp gitmek isterken Aleksey kızını elinden tutup durdurdu:

Liza parmaklarını Aleksey'in elinden kurtarmaya çalışarak:

- AdımAkulina, dedi. Fakat bırakın beni bey. Eve dönme zamanım geldi.

- Eh, dostum, Akulina; baban demirci Vasili'ye mutlaka konuk geleceğim.

Liza telaşla karşı çıktı:

- Senne diyorsun? Allah aşkına böyle bir şey yapayım deme. Eğer küçük beyle başbaşa, korulukta çene çaldığımı evden öğrenecek olurlarsa yandığım gündür. Babam demirci Vasili kemiklerimi kırar.

- Fakatne pahasına olursa olsun seninle yeniden görüşmek istiyorum ben.

- Nasılolsa yine mantar toplamaya geleceğim buraya.

- Fakatne zaman?

- Hemenyarın.

- SevgiliAkulina, seni öpmek geliyor içimden ama, cesaretim yok buna. Öyleyse yarın tam bu saatte burada buluşuyoruz, tamam mı?

- Tamam, tamam.

- Benialdatmayacaksın değil mi?

- Yok, aldatmayacağım.

- Yeminet.

- Kutsalcuma üstüne yemin ederim ki geleceğim yarın.

Gençler birbirlerinden ayrıldılar. Liza ormandan çıktı, tarlayı geçti, bahçeye süzüldü ve hızla, Nastya'nın kendisini beklemekte olduğu çiftlik binasına doğru koştu. Sabırsız gözdesinin sorularını dalgın bir tavırla yanıtlayarak giysilerini değiştirdi ve oturma odasına girdi. Sofra kurulmuş, kahvaltı hazırlanmıştı. Pudrasını çoktan sürmüş, belini bir şarap kadehi gibi sıkıkça sıkırmış olan Miss Jackson, yağ sürmek için ince ince ekmek dilimleri kesiyordu. Babası, yapmış olduğu sabah gezintisinden ötürü kızını övdü. "Erken uyanmak kadar sağlığa yararlı bir şey yoktur" dedi. İngiliz magazinlerinden alınma bazı uzun yaşama örnekleri vererek yüz yılı aşkın yaşayan kimselerin votka kullanmadıklarını, yaz kış şafakla birlikte uyandıklarını belirtti. Liza onu dinlemiyordu. Bu sabahki buluşmada olanları, Akulina'nın genç avcıyla konuşmalarını bir bir aklından geçiriyor, vicdanı genç kızı tedirgin etmeye başlıyordu. Konuşmanın ölçüyü aşmadığı, bu oyunun hiç de önemli sonuçlar doğuracak bir şey olmadığı konusunda boş yere kendisine karşı koyuyor, vicdanının sesi mantığının sesini bastırıyordu. Onu her şeyden daha çok tedirgin eden de yarın için vermiş olduğu sözdü. Yeminini tutmamaya dünden hazır. Fakat onu boşuboşuna bekleyen Aleksey, demirci Vasili'nin şişman ve çilli kızı gerçek Akulina'yı arayıp bulabilir, böylelikle de Liza'nın bu düşüncesizce yaramazlığı ortaya çıkabilirdi. Bunu düşünerek fena halde korkan Liza, ertesi gün yeniden Akulina olarak koruluğa gitmeye karar verdi.

Aleksey'e gelince, kendisinden geçmiş gibiydi o da. Bütün gün yeni tanıştığı bu kızı düşündü. Geceleyin de esmer güzelinin hayali düşüne girdi. Tan yeri ağardığında giyinmişti bile. Tüfeğini dolduracak kadar bile sabretmeden, sadık Sbogarını aldığı gibi tarlalara yollanıp kararlaştırdıkları buluşma yerine koştu. İçi içine sığmayarak yarım saat bekledi. Sonunda çalılar arasında mavi sarafanın görünmesiyle, Aleksey'in sevgili Akulinasına doğru atılması bir oldu. Kız, delikanlının minnettarlık dolu coşkunu gülümsedi, fakat genç adam onun yüzündeki neşesizlik ve tedirginlik izlerini hemen fark etti. Nedenini öğrenmek istedi bunun. Liza, davranışını düşüncesizce bulduğunu, pişmanlık duyduğunu itiraf etti. Sözü istemeye istemeye tuttuğunu, zaten bu görüşmelerinin son olacağını söyledi. Kendilerine hayır getirmeyecek olan bu tanışıklığa son vermelerini rica etti delikanlıdan. Hiç kuşkusuz, köylü ağızıyla söylenmişti bütün bunlar. Fakat sıradan bir kızda bulunmaması gereken bu düşünceler ve duygular Aleksey'i şiddetle etkiledi. Güzel söz söyleme yeteneğini sonuna kadar kullandı Akulina'yı niyetinden caydırmak için. Ona karşı beslediği duyguların içtenliği üzerine diller döktü. Pişmanlık duyması için bir neden bulunmadığını, ondan her zaman için af dilemeye hazır olduğunu kesinlikle belirtti. İster gün aşırı, ister haftada bir olsun, baş başa kalmak mutluluğunu kendisinden esirgememesi için yalvarıp yakardı kıza. İçtenlikle konuşuyordu. Ve o an gerçekten de âşıktı. Liza susarak dinliyordu delikanlıyı. Sonunda:

- Beniköyde hiçbir zaman aramayacağına, soruşturma yapmayacağına söz ver, dedi. Benim belirttiğim günlerin dışında buluşmak istemeyeceğine söz ver.

Aleksey Kutsal Cuma üzerine yemin ediyordu ki genç kız gülümseyerek durdurdu onu:

- Yeminetmeye gerek yok, dedi. Söz ver, o yeter bana.

Bundan sonra, Liza'nın gitme zamanı geldiğini söylediği ana kadar, yan yana ormanda dolaşarak dostça sohbet ettiler.

Ayrıldıklarında, yalnız başına ormanda kalan Aleksey, bir köylü kızının bir iki görüşme sonunda üzerinde nasıl olup da böyle sarsılmaz bir egemenlik kurduğuna bir türlü akıl erdiremedi. Akulina'yla olan ilişkilerinde bir yeniliğin çekiciliği vardı. Bu tuhaf köylü kızının buyrukları Aleksey'e çok ağır görünmekle birlikte verdiği sözü tutmamayı düşünmedi bile. Çünkü işin aslına bakarsak, parmağındaki uğursuz yüzüğe, esrarengiz adrese, düş kırıklığına uğramış insanlara özgü mahzun tavırlarına rağmen iyi yürekli, ateşli bir gençti o. Masumluktan zevk alabilecek temiz bir yüreği vardı.

Sadece içimin isteğine kulak verecek olsaydım bu genç insanların buluşmalarını, gittikçe güçlenen karşılıklı sevgilerini ve bağlılıklarını, uğraşlarını ve konuşmalarını bütün ayrıntılarıyla tasvir etmeye kalkardım. Fakat bunu yapmakla duyacağım zevki, okuyucularımın büyük bir çoğunluğunun benimle paylaşmayacağını biliyorum. Bu gibi ayrıntılar, yapmacık görünür genellikle. Böylece ben de onları bir yana bırakıp şunu söylemekle yetineceğim kısaca: Aradan iki ay geçmeden Alekseyimiz sırlı sıklam âşığı. Aleksey kadar gürültücü olmamakla birlikte, Liza da kayıtsız değildi delikanlıya karşı. Her ikisi de yaşadıkları günlerin mutluluğuyla yetiniyor, gelecek üzerine pek az kafa yoruyorlardı.

Çözülmez bağlarla bağlanmak düşüncesi sık sık ikisinin de aklından geçiyor, fakat bu konuda hiçbir zaman tek söz etmiyorlardı birbirlerine. Nedeni açıktı bunun: Aleksey sevgili Akulinasına ne kadar bağlı olursa olsun yine de kendisiyle zavallı bir köylü kızı arasındaki uzaklığı çıkaramıyordu aklından. Liza ise babalarının birbirlerinden nefret ettiklerini biliyor, onların bir gün barışabileceklerini ummaya bile cesaret edemiyordu. Sonra, Tugilova derebeyini Priluçinalı demirci kızının ayaklarına kapanmış görmek gibi belli belirsiz, romantik bir düşünce, genç kızın bencillik duygularını kıskırtıyordu. Ansızın patlak veren önemli bir olay az kalsın değiştirecekti karşılıklı ilişkilerini.

Aydınlık, soğuk bir sabah (Rusyamızda sonbaharlar pek zengindir bu bakımdan) İvan Petroviç Berestov yanına ne olur ne olmaz diye, üç çift tazı, bir at uşağı, birkaç tane de, ellerinde kaynana zırılıtları bulunan hizmetçi çocuk alarak, atlı bir gezintiye çıkmıştı. Aynı anda, havanın çekiciliğine kapılarak Grigori İvanoviç Muromski de güdümen kırsağını eğerletmiş, hafif bir tırısla, İngilizleştirilmiş yurtluğunu gezmeye çıkmıştı. Ormana yaklaştığında, sırtında tilki derisinden bir kürk, at üstünde görkemli bir tavırla oturmuş, çocukların bağırışlarla ve kaynana zırılıtlarıyla çalılıktan dışarıya uğratmaya çalıştıkları tavşanı beklemekte olan komşusunu gördü. Eğer Grigori İvanoviç bu karşılaşmayı önceden kestirebilseydi, hiç kuşkusuz, değiştirdi yolunu. Fakat hiç beklenmedik bir anda Berestov'un karşısına düşmüş, kendisini birdenbire bir kurşun atımı uzaklıkta bulmuştu komşusundan. Yapacak bir şey yoktu. Eğitim görmüş bir Avrupalı gibi düşmanına yaklaşan Muromski, nezaketle selamladı onu. Berestov da tıpkı oyuncacısının buyruğuna uyarak bayları selamlayan zincirli bir ayı gibi, gayretle karşılık verdi bu selama. Aynı anda ormandan fırlayan tavşan tarlalara doğru koştu. Berestov'la at uşağı, avazları çıktığı kadar bağırıyorlar, köpekleri salıverdiler ve onların arkasından dolu dizgin sürdüler atlarını. Muromski'nin ava alışı olmayan atı gemi azıya aldı. Seçkin bir binici olmakla övünen Muromski hayvanı kendi haline bıraktı, bir yandan da onu hoşlanmadığı bir kimseyle sevimsiz bir sohbetle bulunmak zorunda kalmaktan kurtaran bu raslantıya için için sevindi. Fakat önceden fark etmediği bir hendekle karşılaşan hayvan birdenbire yana fırladı. Muromski de tutunamayarak eğerden aşağı yuvarlandı. Donmuş toprağa oldukça kötü bir biçimde düşen Muromski, binicisinin yok olduğunu hisseder hissetmez akli başına gelmişcesine zınk diye duran güdümen kırsağına lanetler savuruyordu yattığı yerden. Dört nala Muromski'nin yanına gelen İvan Petroviç, bir

yanının incinip incinmediğini sordu komşusuna. Bu arada at uşağı da dizginlerinden tutarak suçlu atı getirdi. O Muromski'nin yeniden eğere tırmanmasına yardım ederken Berestov da evine çağırdı komşusunu. Kendisini minnet borcu altına girmiş saydığı için Muromski bu çağırışı reddedemedi. Böylece yedeğinde avlanmış bir tavşan, bir de yaralı, hemen hemen savaş tutsağı denebilecek durumdaki düşmanı olmak üzere, Berestov şanla şerefle döndü evine.

Komşular kahvaltıda dostça sohbet ettiler. Vücudundaki berelerden dolayı eve kadar at sırtında gidemeyeceğini itiraf eden Muromski komşusundan bir araba rica etti. Berestov komşusunu kapı önündeki merdivene kadar geçirdi ve Muromski ondan ertesi gün öyle yemeğine (Aleksey İvanoviç'le birlikte olmak üzere) Priluçino'ya geleceklerine dair şeref sözü almadan oradan ayrılmadı. Böylece eski, köklü bir düşmanlık, güdümen bir kırsağın ürkekliği sayesinde hemen hemen son bulmuş gibiydi.

Liza koşarak karşıladı babasını. Şaşkın şaşkın:

- Buda ne demek oluyor baba? dedi . Niçin topallıyorsunuz! Atınız nerede? Bu araba kimin?

Grigori İvanoviç:

- İmkânı yok tahmin edemezsin my dear (20), diyerek olup biteni anlattı. Liza kulaklarına inanamıyordu. O daha kendini toparlayamadan Grigori İvanoviç yarın her iki Berestov'un da ögle yemeğine geleceklerini bildirdi.

Liza sapsarı kesilerek:

- Nediyorsunuz! dedi . Berestovlar yarın bize yemeğe mi gelecekler?! Olamaz baba, siz istediğinizi yapmakta özgürsünüz ama, ben asla görünmem onlara.

Babası karşı çıkarak:

- Senaklını mı kaçırdın? dedi . Ne zamandan beri utangaç oldun böyle? Yoksa romanlardaki kızlar gibi aile kını mi güdüyorsun? Yeter, hoppalığı bırak...

- Olmazbaba, dünyada olmaz! Milyon verseniz çıkmam Berestovların karşısına.

Grigori İvanoviç kızının tartışarak yola getirilir cinsten olmadığını bildiği için omuzlarını silkti, sözü daha fazla uzatmadı ve bu olağanüstü gezintinin yorgunluğunu atmak üzere dinlenmeye çekildi.

Lizaveta Grigoryevna da kendi odasına giderek Nastya'yı çağırdı. Ertesi günkü ziyaret üzerine uzun süre kafa yordular birlikte. Akulinasının aslında iyi eğitim görmüş bir genç bayan olduğunu öğrenince Aleksey ne düşünecekti acaba? Liza'nın bu davranışını nasıl karşılayacak, genç kız hakkında nasıl bir yargı verecekti? Liza öte yandan da bu beklenmedik karşılaşmanın Aleksey üzerinde yaratacağı etkiyi görmeyi çok istiyordu... Ansızın parlak bir düşünce geldi aklına. Hemen Nastya'ya söyledi bunu. İkisi de bir keşifte bulunmuşçasına sevinerek buluşlarını mutlaka uygulamaya karar verdiler.

Ertesi gün kahvaltıda Grigori İvanoviç kızına Berestovlara görünmemek niyetinde ısrar edip etmediğini sordu.

Liza:

- Eğerbu gerekliyse sizin için tanışacağım onlarla baba, dedi. Fakat bir şartım var: Onların karşısına nasıl çıkarsam çıkayım, ne yaparsam yapayım, azarlamayacaksınız beni. En küçük bir şaşkınlık ya da hoşnutsuzluk belirtisi göstermeyeceksiniz.

Grigori İvanoviç gülererek:

- Yinene şeytanlıklar tasarlıyorsun kimbilir! dedi . Peki olur, kabul ediyorum. Ne istersen yap kara gözlü yaramazım benim.

Bunları söyleyerek kızını alnından öptü. Liza da hazırlanmaya koştu.

Ev atölyesinde yapılmış altı atlı bir fayton saat tam ikide avluya girip sık çimenlerle kaplı yuvarlak tarhi dolanarak durdu. Muromski'nin üniformalı iki uşağının yardımıyla ihtiyar Berestov merdivenlerden çıktı. Berestov'un hemen arkasından bir ata binmiş olarak gelen oğlu sofranın çoktan hazırlanmış olduğu yemek odasına babasıyla birlikte girdi. Komşularını büyük bir nezaketle, çok sevimli, candan bir tavırla karşıladı Muromski. Yemeğe oturmadan önce bahçeyi ve yaban hayvanlarını göstermeyi önererek özenle süpürülmüş, kum dökülmüş yollardan geçirdi onları. İhtiyar Berestov boş hevesler uğruna harcanmış bunca emekle zamana için için acınıyor, fakat kabalık olmasın diye ses çıkarmıyordu. Oğluya ne hesabını bilir derebeyinin hoşnutsuzluğunu, ne de kendini beğenmiş anglomanın hayranlığını paylaşıyor; ev sahibinin, hakkında çok şey işittiği kızının görünmesini bekliyordu sabırsızlıkla. Bildiğimiz gibi delikanlının yüreği doluydu ama, gene de bir dilberi düşlemekten hiçbir zaman geri kalmazdı.

Birlikte oturma odasına dönerek oturdular. İhtiyarlar geçmiş günleri, memuriyetleri sırasında başlarından geçen ilgi çekici olayları andılar. Aleksey ise Liza'ya karşı nasıl bir rol oynaması gerektiğini hesaplıyordu. Soğuk bir ilgisizliğin her duruma uygun düşeceğine karar vererek buna hazırlandı. Kapı açıldığında başını öylesine bir kayıtsızlıkla, öylesine gösterişli bir umursamazlıkla çevirdi ki en kasarlanmış bir yosmanın yüreği bile titrerdi bu tavır karşısında. Fakat ne yazık ki Liza'nın yerine, pudralanmış, korsesini sımsıkı bağlamış, gözleri yerde ve hafif bir referansla yaşlı Miss Jackson girdi odaya, Aleksey'in taktik hareketi boşa gitmiş oldu böylelikle. Kendisini yeniden toplayacak kadar bir zaman geçmeden de kapı bir daha açıldı ve bu kere Liza girdi içeri. Herkes ayağa kalktı. Muromski konuklarını kızına takdim etmek üzereydi ki ansızın durakladı, dudaklarını ısırıldı... Liza, onun esmer Liza'sı kulaklarına kadar pudralanmış, Miss Jackson'dan daha koyu bir rastık çekmişti kaşlarına. Kendi saçlarından çok daha açık renkteki takma bukleleri tıpkı XIV. Louis'nin perukası gibi kabarmıştı. A l'imbecile (21) yenleri Mademe de Pompadour'un etekleri gibi sarkıyordu. Belini, vücudu X harfine benzeyecek kadar sıkıydı. Annesinin henüz istikraz sandığına rehine konmamış bütün mücevherleri parmaklarında, boynunda ve kulaklarında parıldamaktaydı. Bu gülünç, parlak genç kızın, Akulinası olduğunu anlamak olanaksızdı, Aleksey için. Baba Berestov genç kızın elini öptü, oğlu da kederle izledi onu. Bu apak parmakçıklar, dokunduğunda titriyormuş gibi geldi ona. Bu arada, bilerek ileri doğru uzatılmış, çok hoppaca bir pabuç içindeki ayakçığı fark edebildi. Bu görünüm kızın tuvaletinin diğer yanlarını az çok bağışlattırdı delikanlıya. Pudrayla rastiğa gelince, temiz bir

yüreğe sahip olan delikanlı, itiraf edelim, ilk bakışta farkına varmadı bunların, sonradan da öyle pek kötüye yormadı. Verdiği sözü anımsayan Grigori İvanoviç bir şaşkınlık belirtisi göstermemeye çalışıyordu. Fakat kızının bu şeytanlığı ona o kadar eğlendirici görünmüştü ki gülmek için zor tutuyordu kendini. İlkelere pek bağlı İngiliz mürebbiye ise hiç de gülecek durumda değildi. Rastıkla pudranın kendi çekmecesinden aşırıldığını anlamış olduğundan yüzünün yapay aklığının altında kıpkırmızı bir can sıkıntısı lekesi belirmişti. Genç yaramaza şimşek gibi bakışlar fırlatıyor, fakat Liza her türlü açıklamayı bir başka zamana ertelediği için görmezden geliyordu bunları.

Masaya oturdular. Aleksey, düşüncelere dalmış, dalgın adam pozundaydı. Liza kırıttırıyor ve hep Fransızca olmak üzere şarkı söyler gibi dişlerinin arasından konuşuyordu. Babası kızının amacını bir türlü anlayamıyor, fakat bütün bunları çok eğlendirici bularak ikide bir Liza'ya bakıyordu. İngiliz mürebbiye öfkeden kuduruyor, fakat susuyordu. Sadece İvan Petroviç kendi evinde gibiydi. İki adammışçasına yiyor, büyük ölçüde içiyor, güldükçe gülesi geliyor, gittikçe daha candan konuşup kahaahalar atıyordu.

Sofradan kalkıldı. Konuklar gittiler. Grigori İvanoviç artık kahaahalarını koyuvererek:

- Nerdenaklına eski onlara oyun oynamak? diye sordu. Fakat ne diyeceğim biliyor musun, pudralanmak çok yakıştı sana. Kadın süsünün gizliliğine karışmak istemem ama senin yerinde olsam her zaman pudralanırdım. Öyle pek fazla değil kuşkusuz, şöyle hafifçe.

Liza oynadığı oyunun başarısıyla sarhoş olmuş gibiydi. Babasını kucaklayarak, öğüdünü düşüneceğine söz verdi; sinirlenmiş Miss Jackson'ın gönlünü almaya koştu. Miss Jackson kapıyı açmaya, Liza'nın savunmasını dinlemeye güç bela razı oldu. Liza yabancı kimselerin karşısına kapkara suratıyla çıkmaya utanmış da; istemeye cesaret edememiş de; iyi yürekli, tatlı Miss Jackson'ın kendisini bağışlayacağından kuşkusu yokmuş da... vb .,vb. Kendisiyle alay edilmediğine akli yatan Miss Jackson'ın kızgınlığı geçti, Liza'yı öptü ve barıştığına kanıt olarak bir kutu İngiliz pudrası armağan etti genç kıza. Liza candan bir teşekkürle kabul etti bu armağanı.

Genç kızın ertesi gün şafakla birlikte buluşma yeri korulukta görünmekte gecikmediğini okuyucu kolaylıkla anlamıştır. Aleksey'i görür görmez:

- Bey, akşamleyin bizim efendilerdeydin, öyle mi? diye sordu. Nasıl buldun küçük hanımı?

Aleksey, onu fark etmediğini söyledi.

Liza:

- Yazık olmuş! diyerek üzüntüsünü belirtti.

- Fakatniçin! diye sordu Aleksey.

- Çünküacaba söyledikleri doğru mu diye sana sormak istiyordum da...

- Nesöylüyorlar ki?

- Sözümona ben küçük hanıma benziyor muşum da...

- Nesaçma şey! Senin eline su bile dökemez o!

- Yapmabey, günah olur; küçük hanım öyle beyaz, öyle zariftir ki! O nerde, ben nerde!

Aleksey onun her türlü beyaz küçük hanımdan çok daha güzel olduğuna yeminler etti ve kızını tam anlamıyla buna inandırmak için küçük hanımını öylesine gülünçleştirerek tasvir etti ki Liza kahkahadan kırıldı. Fakat yine de içini çekerek:

- Küçükhanım gülünç olabilir belki, dedi. Ama ben yine de kara cahilin, aptalın biriyim onun yanında.

- Püf! Üzüldüğün şeye bak! Eğer istiyorsan hemen öğreteyim okuyup yazmayı sana.

- Sahidende, bir denesek nasıl olur acaba?

- Senemret sevgilim, hemen şu anda başlayalım.

Oturdular. Aleksey cebinden bir kurşun kalemle bir not defteri çıkardı. Akulina şaşılacak kadar kısa zamanda söktü alfabeyi. Aleksey anlayış gücüne hayran kaldı onun. Kız ertesi gün yazıya geçmek istedi. İlk kaleme söz dinletemiyordu. Fakat birkaç dakika sonra yeterince düzgün çekmeye başladı harfleri. Aleksey:

- Bubir mucize! dedi . Çalışmamız Lancaster sisteminden de hızlı gidiyor. Gerçekten de Akulina daha üçüncü derste "Boyarın Kızı Natalya'yı (22) heceleye heceleye okudu ve okurken arada bir ileri sürdüğü düşünceler Aleksey'i şaşkınlıktan şaşkınlığa sürükledi. Bu öyküden çıkardıkları özdeyişlerle de tam bir sayfa yazı karaladı.

Bir hafta sonra yazışmaya başladılar. Postanelik görevini ihtiyar bir meşe ağacının kovuğu yapıyordu. Postacılık görevini de gizlice Natalya yerine getiriyordu. Aleksey büyük harflerle yazdığı mektuplarını bıraktığı kovukta sevgilisinin mavi saman kâğıtlara kargacık burgacık harflerle yazılmış mektuplarını buluyordu. Akulina gittikçe güzel cümleler kurmaya alışıyor, düşüncesi görülür biçimde gelişip olgunlaşıyordu.

Bu arada İvan Petroviç Berestov'la Grigori İvanoviç Muromski arasında bir süre önce başlayan tanışıklık gittikçe sıklaştı ve kısa zamanda bir dostluk doğdu bundan. Bu dostluğu doğuran nedenler şunlardı: Muromski'nin aklına İvan Petroviç öldüğünde bütün servetinin Aleksey İvanoviç'e kalacağı ve bu durumda Aleksey İvanoviç'in o yörenin en varlıklı derebeylerinden biri olacağı, genç adamın Liza'yla evlenmemesi için hiçbir neden bulunmadığı düşüncesi geliyordu sık sık. İhtiyar Berestov'a gelince komşusunun bazı zirzoplukları olduğunu (ya da Berestov'un deyimiyle; İngiliz budalası olduğunu) kabul ediyor, fakat onun birçok seçkin yeteneklerini, örneğin az bulunur becerikliliğini yadsıyamıyordu. Bunun yanında Grigori İvanoviç, tanınmış, etkili bir adam olan Kont Pronoki'nin de akrabasıydı. Kont, Aleksey'e çok yararlı olabilirdi. Kızı için böyle elverişli bir evlenme fırsatı çıktığına Muromski'nin memnun olması gerektiğini düşünüyordu İvan Petroviç. İhtiyarlar bunları bir süre kendi kendilerine düşündükten sonra bir gün birdenbire de açtılar, kucaklaştılar, her şeyi kuralınca yapacakları konusunda sözleşip her biri

kendine düşeni yapmak üzere ayrıldılar. Muromski bir güçlkle karşı karşıyaydı: Betsisine, yukarda sözü geçen yemekten beri hiç görmediği Aleksey'le daha yakından tanışması gerektiğini anlatmak. Gençler birbirlerinden pek hoşlanıyora benzemiyorlardı. En azından Aleksey o günden bu yana Priluçino'ya bir daha uğramamış, İvan Petroviç'in şeref verdiği zamanlardaysa Liza her keresinde odasına çekilmişti. Aleksey her gün kendilerine gelecek olursa Betsi'nin ona âşık olmak zorunda kalacağını düşünüyordu Grigori İvanoviç. Eşyanın doğasında vardı bu. Zaman her şeyi yoluna koyar.

İvan Petroviç amacına ulaşmak konusunda daha az kaygılıydı. O günün akşamı oğlunu çalışma odasına çağırır, piposunu ateşleyip bir süre sustuktan sonra:

- Neo Alyoşa, bakıyorum orduya girmekten söz etmiyorsun çoktandır? Yoksa hafif süvari subayı üniforması sana çekici gelmiyor mu artık? dedi .

Aleksey saygılı bir tavırla:

- Hayır, baba, dedi. Görüyorum ki subay olmamı istemiyorsunuz. Görevim size boyun eğmektir.

İvan Petroviç:

- Çokgüzel, diye karşılık verdi. Söz dinler bir oğulsun sen, bu beni avutuyor. Seni zorlamak, hemen şu anda sivil bir göreve başlatmak istemiyorum. Şimdilik sadece evlendirmek niyetindeyim.

Aleksey şaşırarak:

- Kiminlebaba? diye sordu.

- LizavotaGrigoryevna Muromskaya ile. Ondan iyisini mi bulacaksın? Öyle değil mi?

- Benhenüz evlenmeyi düşünmüyorum, babacığım.

- Sendüşünmüyorsun, senin yerine ben düşündüm. Hem de çok düşündüm.

- Sizbilirsiniz ama, Liza Muromskaya hiç hoşuma gitmiyor benim.

- Zamanlagider. Nikâhta keramet vardır.

- Onumutlu edebileceğimi hiç sanmıyorum.

- Onunmutluluğundan sana ne! Ne o? Babanın isteklerini böyle mi yerine getiriyorsun sen? Çok güzel!

- Nedüşünürseniz düşünün ama, ben evlenmek istemiyorum. Evlenmeyeceğim.

- Evleneceksin, yoksa lanetlerim seni. Varımı yoğumu da (Tanrı hakkı için!) satar savar, har vurup harman savurur, kıymık bırakmam sana, iki gün düşün taşın, o zamana kadar da gözüme

gözükme.

Babası kafasına bir şey koymuşsa Taras Skotinin'in (23) deyimiyle, onun çiviyle bile sökölüp çıkarılamayacağını biliyordu Aleksey. Fakat Aleksey de babasının oğluydu. O da kafasına bir şey koydu mu kolay kolay vazgeçmezdi ondan. Odasına çekildi. Anne baba egemenliğinin sınırları, Lizaveta Grigoryevna, babasının tumturaklı bir tavırla kendisine on para bırakmayacağı konusundaki tehdidi ve Akulina üzerine düşüncelere daldı. Kıza sıırıslıklam âşık olduğunu ilk kez bu kadar açıklıkla görebiliyordu. Köylü kızıyla evlenerek hayatını kendi emeğiyle kazanmak gibi romantik bir düşünce geldi aklına. Düşündükçe böylesi kesin bir davranışı daha da akıllıca bulmaya başladı. Havalar yağmurlu gittiği için bir süredir kesilmişti buluşmaları. Akulina'ya en okunaklı harflerle bir mektup yazarak kendilerini tehdit eden felaketi ve kurtuluş çaresini bildirdi. Mektubu postaneye yani kovuğa bırakarak iç rahatlığıyla yatıp uyudu.

Düşüncesini ertesi gün de değiştirmeyen Aleksey, her şeyi açık açık konuşmak amacıyla, sabahleyin erkenden Muromskilere doğru yola koyuldu. Muromski'nin yüksek kalpliliğine seslenerek onu kendi yanına çekmeyi umuyordu.

Atını Priluçino şatosunun merdivenleri önünde durdurarak:

- Grigoriİvanoviç evde mi? diye sordu.

- Yoklarefendim, diye yanıtladı uşak. Sabahtan çıktılar.

Aleksey "Hay Allah!" diye düşünerek:

- Hiç olmazsa Lizaveta Grigoryevna evde mi? diye sordu:

- Evetefendim.

Aleksey sıçrayıp indi attan. Dizginleri uşağın eline vererek haber göndermeden içeri daldı.

Oturma odasına yaklaşırken: "Böylece her şey çözümlenmiş olacak." Doğrudan doğruya kapıyı açıp girdi ve... dondu daldı! Liza... hayır Akulina, sevgili esmer Akulinası, fakat sarafan değil de beyaz bir sabah giysisiyle pencere önünde oturmuş, Aleksey'in mektubunu okuyordu. İşine o kadar dalmıştı ki, delikanlının girişini iştmedi bile. Aleksey bir sevinç çığılığı koparmaktan kendini alamadı. Liza irkildi, başını kaldırdı, haykırarak kaçıp gitmek istedi. Delikanlı:

- Akulina !..Akulina !.. diyebağırarak yakaladı genç kızı.

Liza onun elinden kurtulmaya çalışıyor, bir yandan da yüzünü öte yana çevirerek:

- MaisLaissez-Moi donc, monsieur; Mais êtes-vous fou? (24) deyip duruyordu.

Genç adamsa:

- Akulina! Akulinam benim! diye tekrarlayarak genç kızın ellerini öpücöklere boğuyordu.

Bu sahneye seyirci olan Miss Jackson ne düşüneceğini bilemiyordu. Bu sırada kapı açıldı, içeri giren Grigori İvanoviç:

- Bakhele! dedi . Siz mercimeği çoktan fırına vermişsiniz yahu...

Okuyucularımın beni hikâyenin sonunu anlatmak zahmetinden kurtaracaklarını umarım.